„Проблеми на социалната и икономическата сигурност“

Том 5

НОВИ ЗАПЛАХИ ЗА СИГУРНОСТТА НА БЪЛГАРИЯ, БАЛКАНИТЕ И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Материали от Международна научна конференция
15–16.11.2024 г.
Катедра „Национална сигурност“,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“
В. Търново, 2025

Съставител:
проф. дн Вихрен Бузов

Редакционна колегия:
доц. д.н. Цвета Маркова (председател)
акад. проф.д-р Слободан Нешкович (Сърбия)
проф. дпн Тодор Галунов
проф. д-р Георги Камарашев
доц.д.н. Георги Георгиев
проф. д-р Георги Петрунов (УНСС)
проф. Андрей Църану (Румъния)
проф. д.н. Мария Илчева

Поредицата научни сборници „Проблеми на социалната и икономическата сигурност“ се издава от Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ от 2021 г. и в нея се публикуват материали от международни и национални научни конференции на Катедра „Национална сигурност“ при Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, научни разработки на преподаватели от катедрата и партньори от страната и чужбина, на студенти и докторанти. Статиите преминават през двойно сляпо рецензиране. Тематиката на изданието отразява най-важните доминанти в спецификата на научните изследвания по проблеми на сигурността във Великотърновската Алма Матер – върху различни аспекти на социеталната (обществената) сигурност – икономическа, социална, духовна (културна), лична, фирмена (корпоративна), демографска, медицинска с цел експлициране на специфичните предизвикателства и рискове в тези области и политики за тяхното преодоляване.

Това издание е продължение на утвърдената вече традиция ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ да се развива като международен и национален център на академични изследвания в сферата на сигурността, намерили израз в повече от десет конференции и в публикуваните в седем тома доклади на Поредицата за трансгранично сътрудничество „Нови предизвикателства пред сигурността на Балканите“, В. Търново: „Ивис“, ISSN 2335-0056.

© Авторски колектив, 2025
© Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2025
Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2

ISSN 2738-86-89

Problems of Social and Economic Security **Book Series**

Vol. 5

NEW THREATS TO THE SECURITY OF BULGARIA, THE BALKANS, AND THE EUROPAN UNION

Proceedings of an International Scientific Conference Held
November 15–16, 2024
National Security Department,
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

St. Cyril and St. Methodius University Press
Veliko Tarnovo, 2025

Prof. Vihren Bouzov, DSc (editor)

Editorial board:
Assoc. Prof. Tzveta Markova, DSc (Chairman),
Acad. Prof. PhD Slobodan Nešković (Serbia),
Prof. Todor Galunov DSc,
Prof. Dr. Georgi Kamarashev,
Prof. Georgi Petrunov (UNWE-Sofia),
Prof. Andrei Taranu (Romania),
Prof. Maria Ilcheva

The *Problems of Social and Economic Security* series of scientific papers has been published by the St. Cyril and St. Methodius University Publishing House since 2021. It presents papers from international and national scientific conferences of the Department of National Security at the Faculty of Philosophy of St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, scientific studies of members of the Security Department and partners from the country and abroad, of students and doctoral students. Articles go through double-blind review. The topic of the book series reflects the most important dominants in the specifics of scientific research on security in the Veliko Tarnovo Alma Mater covering various aspects of societal (public) security: economic, social, spiritual (cultural), personal, corporate, demographic, and medical in order to explain the specific challenges and risks in these areas and provide policies to overcome them.

This edition is a continuation of the already established tradition of St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo to function as an international and national center for academic research in the field of security, with over ten conferences held and seven volumes of proceedings from the Cross-Border Cooperation Series *New Challenges to Security in the Balkans* published. The issues were published in V. Tarnovo: Ivis, ISSN 2335-0056.

© Authorial Team, 2025
© "St Cyril and St Methodius" University Publishing House, 2025
Veliko Tarnovo, 2 Teodosiy Tarnovski Street

ISSN 2738-86-89

СЪДЪРЖАНИЕ

Бузов, В. Светът пред съдбовни дилеми 9

I. В търсене на мостове във време на геополитическа конфронтация

Бодин, М. Анархията като предпоставка и резултат на социалния конструктивизъм 15

Гаич, Ал. Стратегията за разширяване на Европейския съюз с акцент върху статуса на Молдова и Грузия 22

Бузов, В. Световна война или раждане на нов плуралистичен свят 47

Тодуа, З. Победата на партия „Грузинска мечта“ на парламентарните избори в Грузия: има ли заплаха за демокрацията и европейския курс? 50

Солаков, Т. Религиозният фактор в националната сигурност на България 65

Кацарков, Д. Американските избори и последиците за сигурността в Близкия Изток 71

II. Икономически и правни аспекти на сигурността в Югоизточна Европа

Нешкович, Сл. Политически, икономически и контекст на сигурността в сътрудничеството между Сърбия, България и Румъния с цел прогреса на региона на Югоизточна Европа 77

Смилянич, Д. Социалната сигурност и умните градове – колко разумно е актуално да се изгради „умно общество“? 109

Джелебчич, Пр., Р. Антонович, Корупцията като правен и проблем на сигурността в страните от Югоизточна Европа 118

Солаков, Т. Тероризмът и пиратството като рискове за морската сигурност. 130

Банков, А. Предизвикателствата пред националната сигурност: социални и икономически аспекти 139

Стоева, Д. Нарушаване на детските права в дигиталната ера: кибертормозът като заплаха за децата в интернет пространството 145

Янков, Св. Предизвикателства и перспективи пред местното самоуправление в България в контекста на управление на риска от природни бедствия 155

Стефанов, Р. Академичната свобода и академичната автономия: мит или реалност в България 161

Авторите в този сборник 173

CONTENTS

Bouzov, V. The World Facing Fateful Dilemmas 9

I. In Search for Bridges in Geopolitical Confrontation

Bodin, M. Anarchy as the Assumption and Outcome of Social Constructivism 15

Gajić, A. European Union Enlargement Strategy with Emphasis on the Status of Moldova and Georg 22

Bouzov, V. World War or the Birth of New Pluralist World 47

Todua, Z. Победа партии „Грузинская мечта“ на парламентских выборах в Грузии в Октябре 24 г.: есть ли угроза демократии и европейскому курсу? [The Win of the Georgian Dream Political Party in the Elections in October 2024 in Georgia: Is There a Threat to Democracy and the European Course?] 50

Solakov, T. The Religious Factor in Bulgaria's National Securiy 65

Katsarkov, D. The US Elections and the Consequences for Security in the Middle East 71

II. Economic and Legal Aspects of Security in the Region of Southeast Europe

Nešković, Sl. The Political, Economic and Security Context of Cooperation Between Serbia, Bulgaria, and Romania for the Purpose of the Progress of the Region of Southeast Europe 77

Smiljanić D. Social Security and Smart Cities: How Smart Actually is it to Build a "Smart Society"? 109

Dželebdžić, Pr., R. Antonović, Corruption as a Legal and Security Problem in the Countries of Southeast Europe 118

Solakov, T. Terrorism and Piracy—Risks to Maritime Security 130

Bankov, A. National Security Challenges Social and Economic Aspects 139

Stoeva, D. Violation of Children's Rights in the Digital Age: Cyberbullying as a Threat to Children in the Online Space 145

Yankov, Sv. Challenges and Prospects for the Local Authorities in Bulgaria in the Context of Natural Disasters Risk Management 155

Stefanov, R. Academic Freedom and Autonomy: Myth or Reality in Bulgaria 161

The Authors in this Volume 173

СВЕТЪТ ПРЕД СЪДБОВНИ ДИЛЕМИ

Вихрен Бузов

THE WORLD FACING FAITHFUL DILEMMAS

Vihren Bouzov

Abstract: In the publications in this and previous collections of our conferences, the thesis that the future, or rather the current, Third World War will be long-lasting and quite prolonged dominates. In today's pluralistic world, it is fought through numerous intertwined conflicts of the nature of regional wars, in which superpowers, great powers and regional powers participate. In Western countries today, arms concerns are gaining strength and dictating the policy towards inciting new wars. These introductory words briefly introduce the multidirectional discussions of our conferences on national and international security. The publications proposed in this volume involve experts from Bulgaria, Moldova, Serbia, who are united by the desire to critically analyze the threats to our region and to propose rational solutions for overcoming them.
Keywords: war, dilemmas, security

Понякога мислено се връщам към студентските си години във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 80-те години на миналия век, за да преценя дали това, което сме изучавали в така наречените „идеологически дисциплини“, има някакъв смисъл днес в нашия хаотичен и изпълнен с кризи свят. Един от свежите ми спомени е за изумлението, с което слушахме лекциите по предмета „Гражданска отбрана“, особено когато ставаше дума за характеристиките на бъдещата световна война. Тогава това ни се струваше далечно и невъзможно, защото вярвахме, че човечеството би трябвало да се е поучило от опита на предишните световни войни. А тях познавахме от многобройните съветски филми. Надпреварата във въоръжаването между двата лагера беше доста интензивна, но натрупването на ядрени оръжия играеше отчетлива и сдържаща роля. Политиците, които управляваха водещите западни страни и СССР, бяха участвали във Втората световна война и имаха достатъчна мотивация да търсят споразумения, които балансират интересите, като същевременно избягват ядрен сблъсък. Тъжно е, но днес няма вече западни лидери, излъчващи мъдрост и внушаващи уважение, като Вили Бранд, Хелмут Шмит или Франсоа Митеран.

Парадоксалното определение, с което нашият преподавател по това време, ръководител на катедрата, описваше характеристиките на бъдещата война,

беше „кратка, но продължителна“. Това означаваше, по негови думи, че тя ще бъде по-кратка по времетраене от предишните две световни войни, но достатъчно дълга, за да могат народите на западните страни да се обърнат срещу агресивните си правителства и да се разбунтуват. Това развитие можеше да стане фундаментална предпоставка за победата на страните от Съветския блок, предсказана от някои преподаватели от катедра „Гражданска защита“ на Софийския университет. Тази хипотеза включваше и убеждението, че в един глобален конфликт няма да се случи най-лошият сценарий – планетата да бъде бомбардирана с ядрени бомби, които биха довели до края на човешката цивилизация. Това разбиране се основаваше на факта, че по време на Студената война всеки регионален конфликт завършваше сравнително бързо с противопоставяне на водещите световни сили на едната или другата страна. Така се развиха събитията в Берлин при разделянето му, Корейската война, Кубинската ракетна криза и Виетнамската война.

Днес, около четири десетилетия по-късно, има натрупани достатъчно факти и информация, за да се подложи тази концепция на критично преосмисляне. След разпадането на Варшавския договор Западът не изпълни ангажиментите, поети на срещите на най-високо ниво, да не разширява НАТО към страните от Източна Европа. Русия и Иран бяха сравнително бързо обградени от множество американски военни бази в съседни страни. В сила са нови стратегически планове на НАТО и Съединените щати, нова ядрена доктрина на Русия, а светът е изпълнен с регионални войни от Украйна до Газа, Ливан, Сирия и Афганистан. Технологиите за оръжия се утвърдиха като по-примамлив източник на печалби от търговията с наркотици. За бързото им развитие допринасят бързият напредък в информационните науки и разпространението на изкуствения интелект. С не твърде голям подкуп един производител на военни дронове може да подкупи премиера на стара империя и да го накара да заповяда на украинците да воюват до последния човек.

Войната на подкрепяната от Запада Украйна срещу Русия доведе до тежка икономическа криза в ЕС, която ще се задълбочи с продължаващата милитаризация на икономиката ѝ и подготовката на европейските граждани за война. В очите на международната общност, т.е. в западните пропагандни медии, някои държави априори се възприемат като агресори и се наказват чрез санкции, като Русия и Иран, докато на други, като Израел, е позволено всичко и се тълкуват като действия за гарантиране на сигурността. На този фон разделението между авторитарни и демократични държави, промотирано от президента Байдън и водения от САЩ Запад, губи смисъла си и изглежда като поредната идеологическа мантра.

В публикациите в този и предишни сборници от нашите конференции доминира тезата, че бъдещата, или по-точно настоящата, Трета световна война ще бъде дълготрайна и доста продължителна. В днешния плуралистичен свят тя се води чрез множество преплетени конфликти от характера на регионални войни, в които участват свръхсили, велики сили и регионални сили. В запад-

ните страни днес оръжейните концерни набират сили и диктуват политиката към разпалване на нови войни. Има политици, които вярват, че е възможна победа в една ограничена конвенционална война за „сдържане“ на Русия. За нормалните хора е ясно, че това е нелепа фантазия. Всяка атака, дори превантивна, от Запада срещу Русия ще предизвика отговор и то с ядрени оръжия. Светът ще се изправи пред глобална катастрофа.

Съдбовните дилеми, които се очертават днес са няколко. Избягване на военен сблъсък чрез ескалация на въоръжаването и инвестициите в нови военни технологии като се разчита на страха от ядрен сблъсък или балансиран мир, в който да бъдат отчетени всички интереси и свободните средства да бъдат насочени към икономически растеж. Вторият сценарий предполага договорка между суперсилите за разделяне на „сферите на влияние“ и преминаване от военна конфронтация към икономическо съревнование. Има надежда за неговото реализиране при второто управление на Тръмп и с разместването на политическите пластове в Европа, което да отстрани от власт най-радикалните привърженици на войната – от Великобритания, Германия, Франция. Разделянето на света от суперсилите може да бъде избегнато чрез коалиране на новите регионални лидери от Азия, Латинска Америка и Африка, които се обединяват в защита на своите суверенитети и в търсене на приемливи баланси на интересите в международните отношения. По тази линия може да се потърсят възможности за възстановяване на мерките за съкращаване на ядрените и други опасни оръжия между страните, които ги притежават. Усилията за постигане на мир трябва да бъдат подкрепени от граждански движения и от независими медии, които защитават интересите на хората, не на военните корпорации. Всички политически лидери и собственици във военния бизнес трябва да разберат, че световен конфликт на Запада с Русия няма да донесе победа на никого, а ще бъде унищожителен за човешкия род.

Тези уводни думи накратко въвеждат в многопосочните дискусии на нашите конференции за националната и международната сигурност. В предложените в този том публикации участват експерти от България, Молдова, Сърбия, които са обединени от желанието да анализират критично заплахите за нашия регион и да предложат рационални решения за тяхното преодоляване.

Официален партньор в организацията на нашата конференция бе Международната академия за наука, изкуства и сигурност (https://manub.org.rs/), чиито председател академик проф. д-р Слободан Нешкович бе официален гост и на Празника на Философски факултет на 19 май 2025 г., на който отбелязахме 30-годишнината от неговото създаване. Едната му статия е от конференцията през ноември 2024 г., а втората – от Юбилейната, но и двете са посветени на изключително актуални теми за проблемите на сигурността в нашия регион. Чест за мен е, че станах първия чуждестранен член на тази академия в началото на 2025 г.

I.
В търсене на мостове във време на геополитическа конфронтация

I.
In Search for Bridges in Geopolitical Confrontation

Том 5 / Vol. 5

„Проблеми на социалната и икономическата сигурност“

“Problems of Social and Economic Security”

ANARCHY AS THE ASSUMPTION AND OUTCOME OF SOCIAL CONSTRUCTIVISM

Milenko Bodin

Abstract: One of the most influential theories about the relationship between society and security in recent decades is one that is based on social constructivism. It originated in the context of the idea of so-called societal security, within which security is no longer seen exclusively in a geopolitical way. In the paper, we will talk about Alexander Wendt's understandings as paradigmatic for comprehending the relationship between social constructivism, societal security and international relations. We will try to show that these social conceptions of security are based on inadequate philosophical assumptions by pointing out some of the possible alternatives.

Keywords: social constructivism, societal security, philosophy of society, anarchy, alternative

On Social Constructivism

Although the concept of *constructivism* remains philosophically obscure, it has become very attractive to various social sciences. In sociology, a basic social scientific discipline, constructivism plays the role of a replacement for outdated ideas about a unique social theory. When applied to the theory of society, constructivism communicates and, in its own way, brings together various ideas about social relations, philosophical ideas— whether true or false— turning over time into a narrative about the formation of a certain theory of society.

As a result, social constructivism has become a model of communication with various influences on the formation of views on social reality[1]. Those influences are recognized within *social constructivism* as an almost forced unification of social phenomena into the category of discourse that prevails in a certain spatial and temporal context.

From the basic social science, the appeal of *social constructivism* spread over to most social sciences such as psychology, psychiatry, pedagogy, also political sci-

[1] *Social constructivism* already has different forms of reception in different cultural and academic environments. Thus, Checkel notes that in the USA this conception is conventionally accepted as a conception that can connect better known social theories and open the way to new ones. In Europe, it is more understood as a new interpretation, but also a critical conception of social reality and then also a conception of security. These last two mostly refer to the linguistic turn in philosophy, that is, the theory of discourse. See: Checkel J., "Social constructivism in global and European politics", a review essay, *Review of International Studies*, British International Studies Association, London, 2004, p. 230.

ence, and more recently into security sciences as an interdisciplinary area of social sciences. In addition to these general characteristics, *social constructivism* is characterized by a simplified interpretation of both the previously mentioned philosophical teachings and philosophical categories in general, therefore, the discourse on ontology, epistemology, philosophy of language and discourse is adopted in a way that is not philosophically provided by quasi-philosophical interpretations.[2]

Such use of philosophical categories made it possible within the model of *social constructivism* to break not only with the previous theories of society, but also with the tacit or common-sense science of social reality, whose main or supporting thesis is that there is a possibility of knowing reality in a scientific way. The influence of *social constructivism* on social sciences has an impact on some of them that reaches the proportions of a meta-theory for various theoretical solutions. *At this point, we will remind you that constructivism is not actually an original philosophical teaching, and in this context, it is not even a derived, socialized variation of a teaching.*

Therefore, *social constructivism*, like *constructivism*, is not a generically original social-scientific point of view, but constructed from critical ones, i.e. quasi-philosophical viewpoints of neo-Marxist and anarcho-philosophical (postmodern) provenance.

It is worth noting that even the most influential version of *constructivism* has something to do with the "linguistic turn" in philosophy. This time on the trail of Kant's famous *Critique*. Thus, although Nicholas Onuf considers Kant as a *constructivist*, he very clearly points out the problem. How to overcome the chasm between the thinking subject and the world without constantly falling into solipsism (self-invocation)? The only way is that instead of "I", the central role be given to "we", and that the meaning of communication, becoming the discovery of language, and the importance of intersubjectivity, i.e. society (the social self) as a "subject"[3] are approached with appreciation.

Alexander Wendt's Social Theory as an Archetype of Social Constructivism in International Relations (Security Studies)

One can claim that the classic work of social constructivism in international relations as a flywheel of the so-called security studies is the book *Social Theory of*

---

[2] Checkel also notes that understanding the philosophy (theory) of discourse as the basis for the claim that the discourse of an individual who represents general attitudes is actually a social construct of his social environment, is simply wrong. That discourse can be authoritative or on the other hand, ignorant, or something else. Ibid, p. 328

This is another indication of how *social constructivism* is a derived option from deeper critical structures that we will comment on in this book. (prim. aut.)

[3] "Kant's constructivism is also radically incomplete. In Kant's model, we are solitary souls imprisoned in cells of our own construction. In deed there is no 'we'. To escape our solitary confinement, we need an additional model – one that grants intersubjectivity, or society, to the Kantian subject. Our faculty for language would appear to do the job."

International Politics (2003) by Alexander Wendt. The book itself, as well as the main contents of the so-called study of security, is a testimony of the contradictory use of philosophical viewpoints and theoretical solutions in general. Alexander Wendt believes that *constructivism* represents a general philosophical idea and even a developed teaching, but not a theory about international politics.

For reasons known to him, he attributes holistic and idealistic learning to *constructivism* (probably because of opposition to any form of realism). On the other hand, he advocates for a new combination of philosophical concepts that eludes any philosophical study and foundation, and this is what he calls "idealistic ontology" and "positivist epistemology". In this way, it is included in the large discussion about the ways in which *social constructivism* is articulated in security studies. Due to different orientations in quasi-philosophical security studies, Wendt can allow himself to be a supporter of "scientific realism" versus epistemological "post-positivist relativism"?! That is already enough to conclude on inadequate distribution and labeling of viewpoints with philosophical categories in a wrong, functionalized, and often superficially instrumentalized way.

One of the most important reasons why Alexander Wendt's book is considered so important for international politics, international relations, and security studies, all of which overlap so much that sometimes they are perceived as synonyms, is what his title reads. In the absence of deeper insights into the foundations of security, war, peace, and interstate relations—which have long been exclusively linked to analyses of military and security forces—we now have a social theory that offers a foundational plane for the aforementioned analyses. In this regard, Alexander Wendt uses *constructivism*, and especially its variation, the so-called *social constructivism*, for formulating the theoretical foundations of international politics.

However, he cannot avoid an eclectic character and a quasi-philosophical way of using conceptual connotations.

Thus, he introduces the "concept of social species" as a form of phenomena that are constituted by human ideas.[4] He also uses the concepts of "action structure" and "culture" to enable the understanding of the social movements that give rise to political decisions.

The notion of *macrostructure*, for example, evokes interest in the question of identity as well as a notion of interest against reductionist theories of social relations that are tied to micro-structures and the individual as the basis of those theories.[5] Culture is a means of understanding the intersubjective nature of social life and the universality of knowledge that can be shared within a society and become collective knowledge. "General knowledge is not a unitary structure, due to its intersubjective nature, but rather a phenomenon at the level of interaction."[6] As such, the culture of

---

Onuf G. N. *Making sense, making worlds*, Routledge, London, 2013, p. 110 et seq.

[4] See in: Вент А., *Друштвена теорија међународних односа*, ФПН, Београд, 2014. p. 61 – 69.

[5] Ibid, p. 132 – 136.

[6] Ibid, стр. 140.

a community greatly influences the character of action and political decision-making.

Given that it distinguishes constitutive from causal effects structures on participants' behavior, identity formation, and shaping of interests based on such theoretical interventions, its application to the field of international relations is possible independently of the analysis of material factors that influence these effects. This is especially evident when we understand from these foundations that states are not unitary actors but rather *social constructs*. This is important because this attitude shifts the accents, characteristic of the security understanding of "anarchy", from foreign-political (international) relations to the context of internal-political relations. Thus, Wendt can be considered an "agent" of the *post-structuralist* approach in relation to Kenneth Waltz's structuralist understanding of anarchy in international relations (Kenneth N. Waltz).[7]

Tautology of Anarchy—From the Assumption to the Outcome

Based on the above, one should be able to comprehend the author's views on the so-called *three cultural anarchies*. This means that stable systems do not prevail in the states, both on the internal and international level. On the contrary, they are characterized by anarchic systems that follow appropriate role cultures. One can choose from the roles of friend, rival, or enemy, deriving from three philosophical types of systems: Hobbesian, Lockean, and Kantian[8]. At the general level, the "choice of the subject as a role" brings it closer to *post-structuralism*.

The problem of subjectivity has been expressed in many ways by other authors in addition to Derrida, indicating that there is justification for stating their "family" resemblance as *post-structuralists*. So Lyotard believes that "language games" (Wittgenstein) are not just a mental concept but also a reflection of social reality. In this way, the view of objective truth or universality of science can no longer be taken for granted. On the contrary, any possibility of speaking about scientific truth depends on the newly established subject of speech. These views are closely linked to the aforementioned postulations of Alexander Wendt as one of the progenitors of *social constructivism*.

The author attempts to point out the so-called *social dynamics* in its theoretical viewpoints and describes a certain processual approach to the possibility of changes in the social structure. From the collision of various societal and international factors, one can discuss the maintenance or transformation of state actors and the systemic culture that reflects the social structure. Within that social dynamic, the author also distinguishes two logics of identity creation. One is through competition

---

[7] About the statements of Woltz on "anarchy" see in: Waltz N. K., *Theory of International Politics*, USA, 1979, p. 102 – 128.

[8] About this see in: Вент А. (Wendt A.)., *Друштвена теорија међународне политике*, (*The Social Theory of International Politics*) ФПН, Београд, 2014, p. 213 -265.

and the other is through socialization. The former corresponds to natural selection, and the latter corresponds to cultural selection.

Within the framework of social variability that also enables changes on the (external) political level, there are four possibilities for transitioning from one culture of anarchy to another, namely:

1. interdependence,
2. common destiny,
3. homogeneity, and
4. self-restraint.

As a representative of *social constructivism*, Wendt brings together philosophically incompatible ideas. However, this is the cost of a unilateral approach to security from the perspective of international relations. Thus, cultural relativism is connected to the culture of anarchy and to the understanding that culture implies general knowledge. Cultural relativism implies that knowledge and worldviews depend on cultural patterns in society. These patterns represent one of the most permanent (if not *the most* permanent) frameworks for societal integration. This is in contrast with the understanding that within cultural anarchy (in one society) one can choose (even forcibly) between Hobbesian, Lockean, and Kantian role culture.

It should be emphasized that the cultural or human nature of social phenomena, even those related to security phenomena, does not necessarily imply a connection between culture and anarchy, that is, to the idea of "cultural anarchy". Such contradictions arise from forced reasoning that originates from anarcho-philosophical motives. The "critical" attitude toward society, which imposes the notion that people are born free, entails that there must be a social system. This assumption is the basis for the idea that society implies cultural anarchy, instilled in the system through the forced choice of cultural roles according to quasi-philosophical prescriptions, as referenced by Hobbes, Locke, and Kant.

Many contradictions are built into the framework of any constructivism, including social constructivism, which is included in Alexander Wendt's theory. We will mention only a few:

1. Cultural relativism is a consequence of cultural anarchy.

2. Culture as a ruling form of anarchy implies what Vent calls general knowledge.

3. Cultural relativism relies on cultural patterns such as the role cultures we discussed but also others. And they (patterns), contrary to any anarchy, are the fundamental factor of integration and are based on values that are not anarchic but supportive and leading.

In addition to these contradictions, we can formulate some other types of objections to Wendt's point of view:

– The cultural (human) character of social phenomena (security phenomena) does not necessarily lead to the conclusion about the connection between culture and anarchy, i.e. into the idea of "cultural anarchy" which itself as a concept is

already contradictory in terms of the meanings of the individual categories in the expression, unless they are understood entirely figuratively.

– Quasi-philosophical terms and oxymoronic categories arise from what we called anarcho-philosophical motives.

– A hidden theoretical position in a meta-theoretical context that society forces people into some form of subordination even though they are supposedly born (absolutely) free. That kind of coercion is actually called culture.

– However, that kind of anarcho-philosophical articulation actually presupposes the existence of a social system, not a culture, because man is subordinated to some order when in a system, not in anarchy; not even the so-called contradictions, e.g., cultural anarchy.

– The alternative to slavery turns out to be the awareness that society (in itself) implies cultural anarchy as a basis for forcing it into the system through a forced choice of cultures. Thus, the construction of the system (structures) is "loaded" in order for deconstruction to arrive at a starting point that can justify constructivist, quasi-philosophical propositions about criticism being self-justifying in themselves, as well as deconstruction itself.

– But that is not all. If there is no system or visible arrangement, it turns out that there must be anarchy, and it must be related to what already exists in society, the culture of certain phenomena and processes. However, that is also contradictory. The cultural character of phenomena in society does not necessarily lead to the conclusion of cultural relativism. Epistemologically and methodologically, it precedes all relativism as well as absolutism. On the other side of the dilemma, it is either system or anarchy.

Disadvantages of Social Constructivism as a Security Theory

1. It relies on general constructivism as a meta-theoretical discourse that itself articulates neither philosophy nor theory of society. Consequently, it also applies to the conception of security as a theoretical, interdisciplinary field of social sciences.

2. From this follows the reductionist scenario that security phenomena are the domain of discursive relations marked by manipulative interpretations. The most famous such low-level meta-theory is the concept of securitization.

3. On this basis, the connection with security as a vital human interest is lost. In philosophical and security terms, existential interest in survival and the perspective of being are essential.

4. The interest in security, on the other hand, is placed in the context of a constructed upgrade in different forms than state, national, or even group security. And according to social constructivist discourses of security, upgrading, as in earlier Marxist concepts, has no other nature than that of manipulation or that derived from exploitative interests in society.

Conclusion

The aspiration towards order is also of a social and human-cultural character and is open to forms of realization. If there is no recognizable form that someone sees as a "complete arrangement" or a *system*, then this allegedly implies that there is anarchy, which is connected to what society really has (not in the form of constructs)—the culture of certain phenomena and processes. Evidently, that statement is contradictory. Therefore, the cultural character of social phenomena does not necessarily lead to a conclusion about cultural relativism (because epistemologically and methodologically it precedes any relativism or absolutism) and anarchy, in particular. Because, "on the other side" is either a *system* of dilemmas or *anarchy*.

From the above, it is clear that one must keep in mind the quasi-philosophical origin of *constructivism* and the ways in which it translates into *social constructivism*. Second, it is essential to consider the philosophical meaning of *constructivism* beyond the concept of *constructivism,* which is subsequently attributed to it. And thirdly, to determine what is the nature of plausible, really philosophically-based ideas of *constructivism* in relation to the social sciences. At the same time, we must consider the possibility of legitimizing *social constructivism* through mutated, that is, quasi-philosophical ideas and categories of thought.[9]

In a situation, where one thinks about the future of human society, it is inevitable that man will also be interpreted as a construct if society turns into a discourse about constructs. The future of human society is based on the idea of constructing man as someone who can (and should) be made.

REFERENCES

Checkel J. "Social constructivism in global and European politics", a review essay, *Review of International Studies*, British International Studies Association, London, 2004

Onuf G. N. *Making sense, making worlds*, Routledge, London, 2013

Kant, I. Kritika čistog uma, Kultura, Beograd, 1970

Вент А. *Друштвена теорија међународних односа*, ФПН, Београд, 2014

Waltz N. K. *Theory of International Politics*, USA, 1979

[9] „Dialog reaserch is the reflexive answer to social constructivism relativism"... Ibid, p. 200 and beyond.

Really, relativism does not remove the problem of legitimation, but even complicates it. In contrast to absolutism and simple, authoritarian legitimation, here can be, not only more authority, but also manipulation of legitimacy.

EUROPEAN UNION ENLARGEMENT STRATEGY WITH EMPHASIS ON THE STATUS OF MOLDOVA AND GEORGIA

Aleksandar Gajić

Abstract: Since the dissolution of the Soviet Union and the restoration of their independence, numerous OSCE member states have embarked on a path of democratic transition. The engagement of post-Soviet states with international actors, such as the European Union, has proven pivotal in shaping this transformative process. For certain states, integration with the EU represents a primary objective within their broader national development strategies. Alongside economic modernization, Moldova and Georgia have prioritized the reform of their democratic institutions.

The EU has offered various avenues of partnership, including financial assistance, to support these efforts. The EU's support has been instrumental in bolstering civil society organizations and independent media, which play a crucial role in promoting accountability and transparency. Such initiatives have empowered civil society to advocate for democratic reforms and hold governments accountable.

While substantial progress has been made in overcoming the legacies of the Soviet era, significant challenges remain in achieving fully consolidated democracies. Associate membership status is a testament to the progress achieved thus far. However, this progress has been hindered by increasing pressure from the Russian Federation. To secure candidate status and, ultimately, full EU membership, these countries must continue to demonstrate tangible advancements in their democratic development.

Keywords: European Union, enlargement strategy, economic modernization, civil society, democratic reform, Moldova, Georgia

INTRODUCTION

The transformations of Georgia and Moldova have been widely discussed by scholars, with a comparative perspective included, as well. The development of these countries is examined in the context of democratization and security in the Eastern Neighborhood[1], which is characterized by specific difficulties. The trans-

[1] **Nilsson, M., & Silander, D.** (2016). Democracy and security in the EU's eastern neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine. *Democracy and Security*, 12(1), p. 44.

formation process has also been a subject of research from a legal perspective[2], especially in terms of legal and constitutional challenges arising from the association agreement[3]. The processes of transformation have exhibited a lack of democracy and have encountered many obstacles, including state capture, the influence of oligarchs on institutions, and implementation of ineffective anti-corruption policy[4]. The transformation process of these countries is the subject of extensive research in the context of Europeanization, democratization, and external and internal challenges. An important source of this research is also the decision of the European Union on granting candidate status to these countries, which binds the national governments to undertake multifaceted reforms. This paper considers the transformation process in connection with European integration and its requirements. In the scholarly literature, European integration is defined as the process whereby political actors in several distinct national settings are persuaded to shift their loyalties, expectations, and political activities towards a new center whose institutions possess or demand jurisdiction over the pre-existing federal states. This broad definition includes both a social process and a political process, as well as the construction of new political institutions with a direct say in at least a part of their member states' affairs.[5]

In the situation of extreme polarization and politicization of opinions, it is important to outline the legal and historical facts regarding the specificities of EU–Georgia relations and to evaluate scientifically Georgia's geopolitical destiny (the possibility of joining the EU) in the light of global and regional processes. The article presents the various aspects of the difficulty and complexity of the EU enlargement towards Georgia, which actually go beyond the context of the complete fulfillment of the twelve conditions given to Georgia by the EU; synchronization of commitments issued by the European Commission for all Association Trio countries, making it clear that the only distinguishing condition for Georgia in reality is the issue of depolarization; the possibility to fulfil the condition of depolarization in the current political situation in Georgia; the context of the historical dynamics of divergent approaches of the EU towards Moldova, and Georgia; the priority of saving the results of the 30-year struggle for freedom against the backdrop of Russia–Georgia wars, and the European future in Georgia and overcoming the ongoing

---

[2] **Elsuwege, P., & Petrov, R.** (2017). Legal perspectives on the study of the European neighbourhood policy. In *The Routledge handbook on the European neighbourhood policy* (1st Ed.). Routledge.

[3] **Petrov, R.** (2016). Implementation of association agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia: Legal and constitutional challenges. In T. Kerikmäe & A. Chochia (Eds.), *Political and legal perspectives of the EU eastern partnership policy.* Springer.

[4] **Emerson, M., Blockmans, S., & Akhvlediani, T.** (2022a). Interpreting the Commission Opinions on the membership applications of Ukraine, Moldova and Georgia, and next steps for the European Council. *Policy Insight,* CEPS, No 2022-22/6.

[5] **Popsoi, M., & Franchino, F.** (2021, October 30). *Europeanization versus democratization in Georgia, Moldova and Ukraine*. Universita' degli Studi di Milano.

distrust between Georgia and the EU (as the highest value) compared to the value of conditionality.

The paper argues that the EU should continue to diversify its support to non-state actors, reaching out to a wider range of stakeholders, and invest in building their capacity to help shape, and monitor the implementation of, national reform agendas. An important source of this research is also the decision of the European Union on granting candidate status to these countries[6], which obliges the national governments to undertake multifaceted reforms. This chapter considers the transformation process in connection with European integration and its requirements.

EU enlargement is essential to its integration policy. Six rounds of enlargement have been carried out since the foundation of the EU. In the process of integration, the European Union uses various instruments for the Europeanization of partner countries. Conditionality and socialization are the most critical elements among these instruments, although the EU has other agencies. Under conditionality, the European Union offers various incentives to partner states, e.g., financial assistance and access to the EU market, and in return, requires the fulfillment of multiple conditions. By contrast, socialization comprises all EU efforts to "teach" EU policies—as well as the ideas and norms behind them—to outsiders aiming to persuade them that these policies are appropriate and, therefore, to motivate them to adopt EU policies.[7] Conditionality is one of the tools that the EU uses successfully to convert those states that have trade and economic relations with it, or that are trying to become closer. Conditionality entails the linkage between fulfilling particular tasks (conditions) and receiving distinct benefits (rewards). The Copenhagen criteria and the acquis establish it, and EU conditionality influences the domestic structures in the applicant countries.[8]

The first step of EU membership for a country is to meet the key criteria for accession. These were mainly defined at the European Council in Copenhagen in 1993 and are hence referred to as the "Copenhagen criteria". Countries wishing to join need to have: (1) stable institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights, and respect for and protection of minorities; (2) a functioning market economy and the capacity to cope with competition and market forces in the EU; (3) the ability to take on and effectively implement the obligations of membership, including respecting the objectives of political, economic, and monetary union. After a country receives candidate status, the EU begins negotiations, and the government must ensure further compliance with the EU acquis.[9] This is the body

---

[6] European Commission. (2022). The European Commission opinions on the EU membership applications. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790

[7] **Schimmelfennig, F.** (2009). *Europeanization beyond Europe. Living Reviews in European Governance*, 4(3).

[8] **Eli, G.** (2015). *European union enlargement conditionality*. Palgrave Macmillan, pp 25–26.

[9] EU. (2022, September 29). *The twelve priorities*. https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia/twelve-priorities_en.

of common rights and obligations binding on all EU countries as EU Members and includes 35 chapters. Applicant countries must accept the acquis before joining the EU. Throughout the negotiations, the Commission monitors the candidate's progress through regular reports, Communications, and clarifications on conditions for further progress.

Thus, in the next few years, the EU and citizens of these non-EU countries expect intensive transformations of national political systems from the national governments of Georgia and Moldova. The accession process of these two countries may be slower than it was for the granting of candidate status. The lesson from previous enlargements is clear: negotiations always take longer and become much more complicated than anticipated at the start. Membership applications raise existential questions not just about the borders of the Union and relations with neighboring countries but also about the future shape of the EU and how power and financial resources will be distributed internally.[10]

From the outset, scholars anticipated that the European Union's approach toward Georgia would diverge from its treatment of Moldova. Following the EU's decision, it was revealed that the European Commission had established distinct prerequisites for Georgia's candidacy status, focusing on issues such as political polarization, the comprehensive functionality of state institutions, judicial reforms, the independence of anti-corruption bodies, de-oligarchization, combating organized crime, ensuring media freedom, upholding human rights and gender equality, and promoting civil society participation in decision-making.[11] The initiative was met with skepticism from both the President and the opposition in Georgia. Nevertheless, the ruling party engaged in discussions with portions of the opposition to address these recommendations. Georgian civil society organizations also drafted an action plan detailing responses to the European Commission's 12 recommendations, excluding explicit measures on de-oligarchization. The plan's fifth point suggests that implementing the other recommendations would naturally curb oligarchic influence, though such an assumption remains debatable given the government's stance, which raises doubts about the successful realization of all recommendations.

The ruling party subsequently established working groups in parliament to advance these reforms. These groups target institutional reinforcement for de-oligarchization, judicial reforms, electoral code revisions, anti-corruption initiatives, investigative services, and data protection measures. The working group for the election code revision is led by the first deputy chair of the Georgian Dream faction, with all other groups chaired by the legal committee head. However, participation is limited; key opposition parties and prominent NGOs, such as "Fair Elections" (ISFED), opted out, aligning with four other NGOs in response to perceived re-

[10] **Grabbe, H.** (2017). Enlargement policy towards central and eastern Europe: what EU policy-makers learned. In A. Ikonomou, Haakon, A. Andry, & R. Byberg, (Eds.), *European enlargement across rounds and beyond borders*. Routledge.

[11] **Emerson, M., Cenusa, D., Blockmans, S., & Akhvlediani, T.** (2022c). Opinion on Moldova's application for membership of the European Union. *Policy Insights*, CEPS, No 2022-18, p. 6.

strictions on civil society involvement, which contravenes the Commission's tenth recommendation for broad public engagement.

The rules for the working groups dictate that each include four members from the parliamentary majority, four from non-majority parties, as well as representatives from the Central Election Commission, State Audit Service, National Communications Commission, and civil society. Nevertheless, restrictions imposed by the majority party allowed only two representatives from the "Georgian National Platform of the Eastern Partnership Civil Forum," limiting broader civil society participation. Although the Georgian government has started working on the EU's recommendations, expectations remain low, especially concerning de-oligarchization.

The Georgian authorities have expressed disapproval over the EU's distinct approach to Georgia. Initially, the ruling party criticized the European People's Party for highlighting oligarchic governance in Georgia, arguing that geographical factors rather than political ones hindered Georgia's EU bid[12]. The government also criticized statements by the U.S. State Department and the EU ambassador to Georgia, who was accused of negatively influencing EU-Georgia relations. The ruling party controversially claimed that Georgia would have secured EU candidate status if it had entered a conflict with Russia before December. Despite this stance, public protests following the European Council's decision prompted the ruling party to shift tactics slightly, introducing a plan to fulfill the EU's 12-point recommendations.

On June 23–24, 2022, the European Council adopted a decision regarding the EU membership applications of Georgia, Moldova, and Ukraine. The European Council granted candidate country status only to Ukraine and the Republic of Moldova. The European Council noted it is ready to give Georgia the candidate country status after considering the priorities indicated in the Commission's conclusion on Georgia's membership application. The decision of the European Council places particular emphasis on the fulfillment of the Copenhagen criteria. It emphasizes the importance of reforms, especially in the rule of law, independence, functioning of the judiciary, the fight against corruption, and the rights and equal treatment of minorities.

TRANSITIONAL CHALLENGES IN THE PROCESS OF EU INTEGRATION

Since the third wave of democratization in the early 1990s, the proponents of successful democratic transition have looked tirelessly for instances in which regime change has led to the establishment of more democratically functioning institutions, i.e., the use of democratic practices and thus to the tradition of good governance and a consolidated democracy.[13] Having been titled the beacon of democracy as a

---

[12] GPI. (2022). What are the prospects of institutional reforms in the conditions of state capture? Interview with an expert—Professor Michael Johnston, Georgia Institute of Politics, Institute of Politics of Georgia, 11–4. *Reference Global Peace Index*, July 2022. https://www.hsdl.org/c/ global-peace-index-2022/

[13] **Huntington. S.** (1993). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Jan 1, 1993, Political Science, p. 43.

part of this wave, following the 2003 Rose Revolution, Georgia has but gradually regressed in its democratic credentials, and after the parliamentary elections and the change of the political regime in 2012, has ultimately plunged into the category of partly authoritarian (or hybrid) democracy. Despite the laudable attempt of the National Movement government to establish a tradition of peaceful transition of power (to the coalition of Georgian Dream) through parliamentary elections, the hopes of further democratic consolidation and the proliferation of good governance principles quickly died. In fact, this negative tendency is typical not only for Georgia, but a series of countries in Europe and Central Asia, once again highlighting the problem of "democratic automatism", in which democratically held elections do not automatically herald the advent of stable democratic institutions.

The quest for the best formula of democratic development, especially for those countries that, similarly to Georgia and Moldova, experienced an authoritarian past, remains unfinished, thus ultimately depending on the ability of the political system to force the government and of the government itself, to act in the spirit of good governance and the practices involved. According to Fukuyama, the discussion of contemporary politics on how to constrain tyrannical governments has centered on the institutional mechanisms that limit government power and support of the rule of law and democratic accountability.[14] Thus, it has become highly relevant from the political and policy analysis perspective, including the extensive menu of concepts on the general rationale and practical mechanisms authoritarian regimes use, to justify the retreat from democratic achievements and ensure the effective monopolization of power. In this context, Lust and Waldner (2015) distill the essence of the problem and frame it as changes made by authoritarian regimes in formal political institutions and informal political practices that significantly reduce citizens' capacity to control the government and keep it accountable. This implies that the institutional mechanisms of accountability and the means of internal political and societal control, such as the internal security services, will inevitably come to the center of analytical scrutiny and bear great potential for providing deeper insight into the processes of general political transformation.

The post-Soviet space is a region of particular importance and at least three sets of reasons can be listed as to why this area must be taken into account. Firstly, the problem of weak statehood combined with separatist conflicts in some states is a source for regional insecurity. The risks of organized crime, the trafficking of people, weapons and drugs directly affect the European Union. Secondly, because of the region's geographical position the West has geo-strategic interests. The Black Sea region for example serves as a corridor for energy pipelines between the Caspian region and the European Union; it is a flank to the notorious Middle East and after the next round of EU enlargement, it will have a common border with the European Union. Thirdly, some of the countries in the post-Soviet space belong to Europe and others are at least traditionally orientated towards Europe. Therefore, the EU and the United States can contribute to bringing about stable and peaceful change and

[14] **Fukuyama. F.** (2014). *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Farrar, Straus, & Giroux, pp 658.

integrating the countries into the Euro-Atlantic organizations. The lack of strategic debate in the transatlantic community with regard to the post-Soviet space is partly due to a missing historical consciousness in the West. Nevertheless, it is also due to general problems, which are related to security risks. Compared to the traditional threat of hostile states, the nature of the new security risks is far more ambivalent. Consequently, the importance of specific risks is disputed as well as each risk's relative significance discussed. Even though in theory everyone agrees that proactive policy is needed in order to address risks before they get virulent, in practice this is hardly the case. If the nature of risks is already disputed, the strategies of how to address the risks are even more disputed. As a result, policy makers tend to ignore the risks or tackle them only in a limited way, until the situation deteriorates. In an attempt to develop a common transatlantic risk policy within the post-Soviet space, this chapter presents the cases of Moldova and Georgia. It explains how the typical problems of the post-Soviet space led to weak statehood and to specific security risks.

Georgia was one of the first Soviet republics to gain its independence in 1991. It was shortly followed by the two other republics in the South Caucasus, Armenia and Azerbaijan. Historically, Georgia was dominated successively by Romans, Persians, Arabs, and Turks. In the late 18th century, the Russian Empire as a protecting power offered security against the threat of Persian domination. However, during the Russian expansion between 1801 and 1804, most of present-day Georgia became part of the Russian Empire. In 1918, Georgia declared itself independent, but this independence lasted only until 1921 when Georgia was invaded by the Red Army to become a Soviet Socialist Republic. One year later, as part of the Transcaucasian Soviet Federative Republic, Georgia became part of the Soviet Union and in 1936 a full Soviet Republic. Georgia ranks 100 of 177 in the UNDP Human Development Index. After independence, economic activity had declined sharply, but in 2003 and 2004, Georgia achieved again growth rates of 11.1 and 8.8 per cent. With today's population of 4.5 million Georgia reached a GDP per capita of $778 in 2004, which is still only one third of its pre-independence level. The country received high levels of Development Aid and in 2003 obtained US-$ 48.1 per capita.[15]

The main problems of Georgia are its unconsolidated statehood and the unsettled regional conflicts. From the beginning of the disputes, the break-away regions of South Ossetia and Abkhazia added a heavy burden, hampering the consolidation of the Georgian state. At the same time, the weakness of the state and its lack of law enforcement capabilities resulted in new conflicts with other ethnic regions. An example of how weak statehood and regional conflicts are intertwined could be seen in Ajaria, on the southern coast of the Black Sea.

According to the European Commission, one of the particular challenges faced by Georgia is political polarization. The polarization in Georgia is characterized by a lack of compromise, a winner-take-all approach, and a highly personalized

[15] In 2003 the real level of GDP in 2002 was 29% of 1990. European Commission 2003: Georgia. Country Strategy Paper 2003 – 2006. Tacis National Indicative Programme 2004 – 2006, p. 6.

political system without strong institutions. In the Georgian case, polarization is not based on ideological party differences but on mutual rivalry between two political camps.[16] Opinion-poll data show that Georgians' stated ambitions to join the EU lag behind their understanding of what constitutes a civic and more inclusive national identity as it is broadly understood throughout most of the union—a phenomenon that Georgia currently shares with Hungary and Poland. This culture clashes with the notion of being "European" are now becoming more of a political battleground in Georgia. According to the commission, Georgia remains faced with critical challenges due to its overly divided political scene and political polarization. It suggests that strengthening democratic oversight and eliminating vested interests should be a priority.[17]

In its final recommendation, the Commission indicates that Georgia should address the issue of political polarization by ensuring cooperation across political parties in the spirit of the April 19, 2021 agreement. This agreement was directly brokered between the political parties by the President of the European Council, Charles Michel, although the ruling party later declared the agreement annulled. Political polarization remains one of the most critical challenges for the country. Besides hindering the achievement of consensus among the main political actors, it also impacts the state's ability to carry out essential reforms for European integration as the political parties only make statements and do not take real action.

The situation in Moldova is slightly different. According to the European Commission, the 2021 elections were well-administered and competitive. At the same time, however, ineffective campaign finance oversight, the political bias of news outlets, and the Central Election Committee's partiality remain unaddressed. The parliamentary nature of democracy has been confirmed by recent competitive elections, both parliamentary and presidential. Therefore, the European Commission only generally indicates that Moldova should address the shortcomings identified by the OSCE/ODIHR and the Council of Europe/Venice Commission. Despite the electoral democracy in Moldova being greatly improved after years of instability and oligarchical power[18], public accountability has not been achieved since actual power is not located in public institutions but within the informal networks controlled by the oligarchs.

Corruption has been a significant challenge for these countries since independence. Georgia has been, to some extent, successful in the fight against corrup-

---

[16] **Gelashvili, T.** (2021). The Georgian far right and the post-election crisis, Georgia's political crisis: Actors and instruments of polarization. Special Editor: Dr. Stefan Meister, *Caucacus Analytical Digest*, No. 123. https://noek.info/bilder/hinweise/2021/CAD123.pdf

[17] **European Commission.** (2022). The European Commission opinions on the EU membership applications. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790

[18] **Emerson, M., Cenusa, D., Blockmans, S., & Akhvlediani, T.** (2022c). Opinion on Moldova's application for membership of the European Union. *Policy Insights*, CEPS, No 2022-18, p. 6.

tion, and it has been a valuable experience for Moldova over the years. Nonetheless, although Georgia moved from being a "failed state" to a state with low corruption rates following the Rose Revolution of 2003 [19], today, there are institutional problems in the fight against corruption, and cases of corruption are observed at high levels of the public sector. This is why the European Commission advised Georgia to strengthen the independence of its Anti-Corruption Agency, bringing together all essential anticorruption functions to address high-level corruption cases rigorously. Creating a special investigative service is also a big challenge for Georgia and has been under constant discussion for the last ten years. The protection of personal data is an additional important challenge. The European Commission advised Georgia to equip the new Special Investigative Service and Personal Data Protection Service with resources commensurate with their mandates and to ensure institutional independence. Moldova faces several challenges in the fight against corruption. The European Commission has advised Moldova to deliver on its commitment to fight corruption at all levels by taking decisive steps towards proactive and efficient investigations and ensuring a credible track record of prosecutions and convictions.[20]

Since the signing of the Association Agreement, oligarchs in Moldova, and Georgia have been considered key obstacles to reforms. After the last democratic elections, Moldova have removed the oligarchs from the country's government structures and reduced their influence on politics. Nevertheless, this problem has not been entirely overcome in the EU's integration process. Referring to Georgia, the European Commission pointed out that the country should implement the commitment to "de-oligarchization" by eliminating the excessive influence of vested interests in economic, political, and public life. Before the recommendation of the European Commission, the European Parliament adopted a resolution that directly mentions Bidzina Ivanishvili, the former Prime Minister, who formally maintains influence over the ruling party. Likewise, regarding Moldova, the European Commission has pointed out that Moldova should implement the commitment to "de-oligarchization" by eliminating the excessive influence of vested interests in economic, political, and public life.

The goal of de-oligarchizing Georgia has also been mentioned in EU official documents[21]. The major problem faced by the country is that the ruling party Georgian Dream framed the de-oligarchization campaign as an attempt to discredit the

---

[19] **Gvindade, D.** (2012). *The transformation of Georgia from 2004 to 2012 state building: Reforms, growth and investments*. Palgrave Macmillan. https://link.springer.com/book/10.1007/978-3- 319-59201-5.

[20] European Commission. (2022). The European Commission opinions on the EU membership applications. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790

[21] European Parliament. (2022, June 9). *Violations of media freedom and safety of journalists in Georgia*. European Parliament resolution on violations of media freedom and the safety of journalists in Georgia. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0239_EN. pdf

country's governance system. In addition, it will be quite difficult for Georgia to comply with the European Commission's de-oligarchization condition, primarily because state institutions (including the courts) in such a weak democracy do not enjoy the trust of civil society.[22]

Creating effective mechanisms to fight against organized crime is another essential condition for integration in the European Union. At the legislative level, the two countries have partially implemented international standards and adopted special laws. However, effective implementation still needs to be solved. The European Commission, for example, indicates that Georgia has made significant efforts to fight organized crime within the framework of its national strategy and corresponding action plans and has stepped up cooperation with Europol and EU Member States. Nevertheless, European Commission advised Georgia to strengthen the fight against organized crime further, based on detailed threat assessments, rigorous investigations and prosecutions, and guaranteeing accountability and oversight of law enforcement agencies.

The Republic of Moldova is the poorest country in Europe and a source of regional instability. Historically, Moldova was situated in the buffer region between the Russian, Ottoman, and Austro-Hungarian empires. Its history is characterized by vicissitudes such as successions from independence to foreign domination. In the 19th and 20th centuries, Moldovan history was intertwined with developments within Russia and Romania. For example, because of the Hitler-Stalin pact of 1939, the region between the two rivers Prut and Dnjestr (or Nistru), historically called Bessarabia, was conquered by the Soviet Union. Then in 1941, after the German Wehrmacht invaded the Soviet Union, Bessarabia came under Romanian occupation. In 1944, the part of Bessarabia between the Prut and the Dnjestr, as well as the east shores of the Dnjestr, became the Moldovan Socialist Soviet Republic, while the southern part of Bessarabia, the Danube delta, became part of the Ukrainian Soviet Socialist Republic. More recently, in 1991, during the dissolution of the Soviet Union, Moldova declared independence. Since its independence, the government in Chișinău, the capital of Moldova, has never been able to exercise power over the whole Moldovan territory. As a state within a state, the secessionist part of Transnistria on the east shores of the Dnjestr has its own political institutions, legislation and even currency.

Moldova ranks 115 of 177 in the UNDP Human Development Index.[23] In the last 15 years economic activity has declined to 40% of pre-independence level and the GDP per capita was only US-$ 463 in 2004. Due to legal uncertainty, government interventions and corruption, foreign direct investment and trade figures are extremely low. Thus, the country's main foreign currency income is from the high

---

[22] **Menabde, G.** (2022). Is De-oligarchization of Georgia possible? *Eurasia Daily Monitor*, 19(134). https://jamestown.org/program/is-de-oligarchization-of-georgia-possible/

[23] The United Nations Development Programme. (2005) *Human Development Reports 2005*, New York: United Nations Development Programme, p. 221.

number of remittances of Moldovans working abroad (16% of the Moldovan GDP). Eighty-two percent of the Moldovan population lives below the poverty line. The problems of Moldova are the typical symptoms of unconsolidated statehood, and the unsettled conflict in Transnistria questions the territorial integrity of the country. Yet, Moldova's sovereignty is not only limited geographically but also functionally. Deficits can be observed in the rule of law and in the country's administration capacity. Corruption is a constant feature of daily economic life. In the Transparency International Corruption Perception Index 2004, the country ranks in the position 114 of 145.[24] The limited ability of law enforcement and long borders without effective border management makes the country a safe haven for organized crime groups, especially in the Transnistrian region. Because of the presence of organized crime and the unsettled Transnistrian conflict, Moldova presents a security risk for its neighbors and the European Union. The two problems are intertwined. The critical political and economic situation in Moldova is at least partly the consequence of the unsettled conflict in Transnistria. The self-proclaimed republic is ruled by parts of the former Soviet nomenclature that profits from the situation by relying on structures of organized crime. Transnistria has become a processing center for the trafficking of migrants and drugs as well as weapons and ammunition. Measures by the Moldovan government to consolidate statehood have often had only a limited effect due to geographical limitations. Furthermore, the Transnistrian leaders actively oppose some measures. The settlement of the Transnistria problem would therefore not only lead to more regional stability but will act as a prerequisite for effectively combating organized crime as the separatist region can be considered a criminal offshore zone.

Moldova is facing a significant challenge against organized crime. According to the European Commission, Moldova is a source, transit, and destination for human trafficking—particularly for sexual exploitation and forced labor—although there have been few convictions of perpetrators. The Commission noted that the General Police Inspectorate tackles organized crime, but conviction rates are unavailable. Therefore, the European Commission has advised Moldova to strengthen the fight against organized crime based on increased cooperation with regional, EU, and international partners. The European Commission has recommended that the government ensure that its anti-money laundering legislation follows the Financial Action Task Force standards and adopts an overarching strategic plan to reform the entire law enforcement sector.[25] Even in this case, the ineffectiveness of law enforcement mechanisms is a significant challenge. Remarkably, Georgia successfully fought against organized crime in 2004-2012. when the parliament adopted the Law

---

[24] Transparency International. (2004) *Transparency International Corruption Perceptions Index 2004*, Berlin: Transparency International, [http://www.transparency.org/cpi/2004/cpi2004.en.html#cpi2004].

[25] European Commission. (2022). The European Commission opinions on the EU membership applications. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790

on Combating Organized Crime and Racketeering. The law was relevant for fighting against organized crime, and this experience could be of use in Moldova's case.

Judicial reform is also one of the main challenges for Moldova.[26] The country started laying the legislative foundations of an independent judiciary and reform implementation relatively late after the government changed following the last elections in 2021. The Commission's recommendations for Moldova are relatively general and require completing the essential steps of the recently launched comprehensive justice system reform, including through efficient use of asset verification and effective democratic oversight. From this point of view, the bill on pre-vetting key judicial appointments, passed by the Moldovan parliament on 17 February 2022, should be noted. The law provides for a preliminary check of candidates for the positions of members of the Superior Council of Prosecutors and the Superior Council of Magistracy. However, regarding the rule of law, experts still point to the politically corrupt judiciary and the need for reforms. Despite the differences between the two countries, justice sector reforms in Moldova and Georgia have run into the same problems. Scholars believe that transforming the justice sectors in the countries is blighted by the legacy of Soviet institutions. It requires changing the operating environment for politicians and businesspeople to the point where they see the value of independent courts for upholding rights. Society has a vital role in this process by holding its leaders accountable and demonstrating a sustained demand for impartial justice

The legal basis of EU–Moldova relations signed in November 1994, is the Partnership and Cooperation Agreement (PCA), which entered into force in July 1998. This document covers a wide range of areas including political dialogue, trade and investment, economic co-operation, legislative approximation, and culture and science. Concerning the Transnistrian conflict, the position of the European Union in the 1990s was an affirmation of the territorial integrity of the Republic of Moldova, but besides this, there was no active policy towards the conflict. This situation has gradually changed since 2003, especially on the conceptual level. From 2003 onwards, efforts have been made to strengthen EU ability to shape world politics. Subsequently, a strategy for its eastern and southern neighbors was declared with establishing the European Neighborhood Policy (ENP). Moldova was one of the first ENP countries to sign a bilateral action plan in 2004. in the EU's understanding, the problems in Moldova are typical problems of transition and modernization: transition from state-controlled economy during the Soviet Union to a free-market economy and transition from dictatorship to democracy. This structure-centered approach is reflected by the EU policy towards Moldova. The EU is a major donor of development aid but plays no active role in conflict resolution. Moldova receives the largest amount of EU financial support per capita. The structure-centered approach also dominates the EU's position on the conflict in Transnistria. It supports Moldo-

[26] **Minzarari, D.** (2022, April 11). Justice reform as the battleground for genuine democratic transformation in Moldova, *Insights for the eastern partnership*. SWP Comment 2022/C 27.

va's claim of territorial integrity but pursues its Transnistrian policy mainly through the OSCE.

Media freedom is one of the essential indicators of the success of countries on the path toward integration into the EU. The media environment has always been different in the two countries, and cases of oligarchs or government influence have caused concern in Europe. After applying for EU membership, the issue of media freedom was raised most acutely in Georgia. The European Parliament adopted a special resolution on the media environment in Georgia, where strong criticism was expressed toward the country.[27] Accordingly, the European Commission stated that Georgia should vigorously guarantee a free, professional, pluralistic, and independent media environment by ensuring the highest legal standards and by launching impartial, effective, and timely investigations in cases of threats against the safety of journalists and other media professionals.[28]

Over the last few decades, it has been a serious challenge for Georgia and Moldova to hold democratic, accessible, and fair elections. The task of integration into the European Union demands from these countries to hold democratic elections following European standards. According to the European Commission and the Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), the 2020 parliamentary elections in Georgia were competitive, and overall, fundamental freedoms were respected. However, at the same time, the European Commission indicates that the ODIHR highlighted allegations of voter pressure, vote buying, and the blurring of the line between the ruling party and the state.

Both Moldova and Georgia are facing the need for significant reforms in the judicial system. However, there have been several attempts to implement reforms at different times. While the democracies of Moldova and Georgia are not perfect, they stand out among the Eastern Partnership countries. They have demonstrated steady improvement towards the standards set out by the Copenhagen criteria of a functioning market economy, stable democracy, strong rule of law, and the capacity to implement all EU legislation.[29] The attention of the European Commission is directed towards Georgia. In particular, the Commission has recommended the country to adopt and implement a transparent and effective judicial reform strategy and action plan post-2021, based on a broad, inclusive, and cross-party consultation process; to ensure a truly independent judiciary, in particular, the Supreme Court; and to undertake a reform of the High Council of Justice and appoint the High Council's remaining members. The European Commission has especially emphasized that all

---

[27] European Parliament. (2022, June 9*). Violations of media freedom and safety of journalists in Georgia*. European Parliament resolution on violations of media freedom and the safety of journalists in Georgia. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0239_EN. pdf

[28] **Gajić, A.** (2024). Electronic business and CRM concept in the context of inovative activities. in: *Proceedings of International University Travnik,* Travnik, 28/2024, p. 47

[29] The Eastern Partnership Index (2021). *Eastern partnership civil society forum*. https://eap-csf.eu/ eastern-partnership-index/#section-fillup-1

these measures must fully comply with European standards and the recommendations of the Venice Commission.

The human rights situation in Georgia and Moldova has always been a subject of attention from the EU, and the specific conditions are reflected in the annual reports on the implementation of the Association Agreement. After applications for EU membership by the three countries, the European Commission has yet to present detailed recommendations in this field. The European Commission emphasized that Georgia should move swiftly to strengthen the protection of the human rights of vulnerable groups by bringing perpetrators and instigators of violence to justice more effectively. In particular, the country should consolidate its efforts to enhance gender equality and fight violence against women, especially considering that crimes against women represent a significant challenge. The European Commission made similar recommendations concerning Moldova, which faces discrimination against minorities, especially in Transnistria.[30] Finally, the European Commission has indicated that the countries should finalize the legal framework reform for national minorities currently under preparation as recommended by the Venice Commission. The country has indeed started implementing relevant reforms in the mentioned area although enforcement mechanisms still need to be fully implemented.

In addition, the European Commission advised Georgia to adopt legislation so that Georgian courts proactively consider European Court of Human Rights judgments in their deliberations. Georgia should also ensure that an independent person is nominated as a new Public Defender (Ombudsperson) and guarantee the Office's practical institutional independence. The Government of Georgia has already announced that it will not appoint anyone for the position of Public Defender and has requested non-governmental organizations to submit an agreed-upon candidate.

MOLDOVAN AND GEORGIAN RELATIONS WITH THE EU IN THE CONTEXT OF THE CONFLICT IN UKRAINE

The Russian Federation's military aggression against Ukraine, initiated on February 24, 2022, has significantly impacted the political dynamics between the Republic of Moldova, Georgia, and the European Union. While Moldovan and Georgian relations with the EU had previously been active, the Russian invasion accelerated these countries' engagement with the EU, intensifying the Moldovan–European and Georgian–European political dialogue. The conflict in Ukraine has become a primary influence on Moldova and Georgia's foreign policy orientation toward the EU, reflecting their aspirations to integrate more deeply into the European framework.

In recent months, the Eastern Partnership states, particularly Moldova and Georgia, have demonstrated a heightened commitment to aligning with the EU. This

[30] **Emerson, M., Cenusa, D., Blockmans, S., & Akhvlediani, T.** (2022c). Opinion on Moldova's application for membership of the European Union. *Policy Insights*, CEPS, No 2022-18, p. 6.

shift has been catalyzed by the repercussions of Russia's aggression in Ukraine. Conflicts of such magnitude, especially the one ongoing in Ukraine, are often catalysts for political and economic transformation and influence shifts in security priorities. Consequently, the war in Ukraine has reshaped the entire framework of relations between Eastern Partnership states and the EU. In this context, the strategies of both the Eastern Partnership countries and the EU have evolved, altering the approach to foreign policy in the region.[31]

To understand the evolution of Moldovan–European relations under the influence of the Ukraine war conflict, it is essential to examine the key developments in the Moldova–EU dialogue. A pivotal moment occurred on February 28, 2022, when Ukraine applied for EU membership, followed by the European Parliament's strong endorsement on March 1, 2022, which signaled a European perspective for Ukraine. This event also underscored a similar potential for Moldova and Georgia, members of the Eastern Partnership's associated trio alongside Ukraine, furthering their aspirations for EU membership. Two days after Ukraine's application, Georgia and Moldova submitted their applications, marking a turning point in their EU integration trajectories.

Moldova's formal step towards the EU was solidified on March 3, 2022, when President Maia Sandu, alongside Parliament President Igor Grosu and Prime Minister Natalia Gavriliţa, signed the application for EU membership. This application was presented to French President Emmanuel Macron, representing the rotating presidency of the EU. This act not only initiated Moldova's accession process but also signaled a pivotal shift in EU-Moldova relations, marking a new stage with heightened EU expectations for Moldova. While the existing Association Agreement between Moldova and the EU remains comprehensive, the accession application introduces more rigorous standards. Submitted under Article 49 of the Treaty on European Union (TEU), the application asserts Moldova's commitment to the EU's core values as outlined in Article 2. [32]

The relationship between Moldova and the EU is anchored in shared values and mutual aspirations, historically developed under the Partnership and Cooperation Agreement and furthered through the European Neighborhood Policy and the Eastern Partnership. This framework emphasizes democracy, human rights, and the rule of law as foundational principles for political association and economic integration, setting the stage for progressive enhancements in EU-Moldova relations. The Republic of Moldova's European identity and historical ties with EU Member States reaffirm its dedication to these values, guiding its European orientation.

---

[31] **Cebotari, S. Maisaia V. Bevzuc, V.** (2022) Moldo-European and Georgian-European Relations in the process of the Ukranian Crisis, in: *Antes Portas – Security Studies: Russo-Ukranian War 2022 Initial Analyses,* No 1 (18) 2022, University of Business and Entrepreneurship in Ostrowiec Świętokrzyski, pp 39-41.

[32] **Ursu, V. Popescu, N.** *Moldova a depus cererea de aderare la UE. Ce urmează*? (23.12.2022)

Article 2 of the Treaty of Accession highlights the EU's core values, including respect for human dignity, freedom, democracy, equality, and the rule of law. These principles are upheld by EU societies characterized by pluralism, nondiscrimination, tolerance, justice, solidarity, and gender equality. As the EU's peace-promoting entity, adherence to these values is especially significant amid threats like the war in Ukraine. Prospective EU member states must demonstrate their commitment to these principles, forming the basis of EU accession assessments.

An essential milestone in Moldova's EU accession journey was the European Commission's questionnaire on its membership application, an initial yet crucial step in the accession process. Following Moldova's application, the European Council requested the Commission's opinion, leading to the submission of a detailed questionnaire. Moldova's responses to the questionnaire provided the Commission with insights into Moldova's readiness for accession and administrative capacities. Based on these responses, the Commission recommended granting candidate status to Moldova, contingent on specific conditions.

Upon the European Commission's favorable opinion, EU Member States unanimously granted Moldova candidate status, initiating the next phase: accession negotiations, which will proceed as Moldova meets the EU's political and institutional requirements as outlined in Article 2 of the TEU. Upon fulfillment of these criteria, the Accession Treaty will be negotiated, endorsed, and eventually signed, pending a national referendum in Moldova to secure public consent for EU membership. The Accession Treaty must also be ratified by the European Parliament and national parliaments of all EU Member States to become effective. [33]

The Commission's questionnaire encapsulates Moldova's current position in meeting EU standards, with numerous questions adapted to Moldova's specific context and necessitating extensive coordination among state agencies and civil society. This exercise also underscores Moldova's responsiveness and readiness to engage in detailed accession negotiations. The questionnaire has further highlighted Moldova's administrative capacities, providing the EU with a comprehensive assessment of Moldova's preparedness for integration.

Moldova's diplomatic leadership expressed strong readiness to address the questionnaire's demands, involving not only governmental entities but also civil society, viewing EU accession as a collective national project with long-term benefits for its citizens. The urgency of Moldova's EU trajectory is underscored by visits from high-ranking EU officials, including Josep Borrell, High Representative for Foreign Affairs, and Oliver Varhelyi, European Commissioner for Neighborhood and Enlargement, demonstrating EU support amid the security crisis.

For Moldova, May 19, 2022 marked another significant development with the European Parliament's approval of the annual report on the EU-Moldova Association Agreement implementation. Recognizing Moldova's strategic challenges, including an influx of Ukrainian refugees and economic pressures due to the war,

---

[33] Cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană – pași următorii și provocări, (29.10.2024).

the report calls for greater EU support for Moldova's integration efforts. In response to the security and economic pressures posed by Russia's aggression, the EU has increased financial assistance, providing additional funds to address immediate challenges while promoting Moldova's long-term resilience under the Eastern Partnership Investment Plan, with substantial investments in critical sectors like SMEs, trade facilitation, and energy efficiency.

Georgia's gradual integration into the European structures represents one of the most important directions of the nation's political and economic development. Strengthening the cooperation with the EU supports the further promotion of Georgia's democratic institutions and security, as well as the development of foreign-trade relations with the EU. Broadening institutional frameworks of the relationship with the European Union is important for Georgia. Georgia intends to gain the Four Freedoms (free movement of people, goods, services, and capital) with the EU. The majority of the population of Georgia considers the European Neighborhood Policy and Eastern Partnership as significant aspects contributing to Georgia's integration into the EU. Georgia conducted negotiations and on June 27, 2014 when it signed the Association Agreement with the EU to achieve a higher level of political association and economic integration with this organization, including the development of deep and comprehensive free trade relations. Georgia is careful in ensuring the successful implementation of the visa simplification and readmission agreements with the EU, with the achievement of visa-free travel[34] as its final goal.

Furthermore, Georgia strives to establish sectoral cooperation with the EU in energy security, transport, education, culture, and other spheres considered important for it. The country does its best for the involvement of the EU in resolving the Russian-Georgian conflict and de-occupation of the two historic regions of Georgia by peaceful means. EU must recognize the occupation by the Russian Federation of two territories of Georgia. It is of strategic importance to Georgia that the EU acts as the mediator of the Russian–Georgian Ceasefire Agreement of August 12, 2008 and continues its diplomatic pressure on the Russian Federation to respect the norms and principles of international law and the international obligations it has undertaken.[35]

Georgia has made significant progress in carrying out economic reforms in the last few years. To create a sustainable environment for economic development, the European Union has provided assistance to Georgia in reforming its tax collection administration and procedures and in fighting corruption. It has thus contributed to opening up the country to foreign investment, facilitating trade and empowering the private sector as a driver of economic growth. The EU supports also the regional development policy of Georgia to create new economic development opportunities in Georgian regions. Trade cooperation is a key issue on the country's agenda since

---

[34] **Cebotari, S. Maisaia V. Bevzuc, V.** (2022) Moldo-European and Georgian-European Relations in the process of the Ukranian Crisis, in: *Antes Portas – Security Studies: Russo-Ukranian War 2022 Initial Analyses,* No 1(18) 2022, University of Business and Entrepreneurship in Ostrowiec Świętokrzyski, p. 45.

[35] Ministry of Foreign Affairs of Georgia, (2011), (07.11.2024).

Georgia is engaged in a preparatory process for the Deep and Comprehensive Trade Agreement (DCFTA).

In the domain of human rights, the main source of funding comes through the European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR), which has financed a wide variety of projects in Georgia since 1998, both through large projects managed by Brussels and through the micro-projects which are managed directly by the European Union Delegation to Georgia. The relatively new Non-State Actors and Local Authorities in Development Program are aimed at developing the capacities of these two entities to support all aspects of the participative democracy process at a local level, as well as at building cooperation between them in the pursuit of this goal. At the central level, the EU works to strengthen key pillars of good governance. Support for the development of independent media has been provided through several projects such as training for the Georgian Public Broadcaster and strengthening media's watchdog role in Georgian society. Over the years, the Georgian Parliament has benefitted from a variety of actions, both in terms of material support in the shape of equipment and library resources, as well as in the reform of its administrative procedures. All aspects of the electoral system have received intensive support from the EU. In this area, the EU has employed a multi-vector approach, supporting efforts to reform the legislative framework, working with the election administration officials, providing training for non-partisan election observers and strengthening media awareness of their rights. Support to civil society is mainstreamed through all the above-mentioned instruments, with increasing share of sector and budget support programs. Increased involvement of civil society is an aspect of its cooperation to which the EU is firmly committed.[36]

Assistance to a broad field of legal and administrative reforms has been one of the key areas of the European Union's assistance to Georgia since the early 90s. Since the November 2003 Rose Revolution in Georgia, the EU assistance was strongly focused on the reforms of the justice system in Georgia. At the new stage of the Georgia–EU cooperation, EU–Georgia Action Plan puts special emphasis on cooperation in the fields of rule of law and justice. Within this broader area of assistance, the EU has also provided support in a variety of areas related to justice, freedom, and security. These projects have covered an array of specific fields within the sector and were implemented by using different funding instruments. In the area of fighting against illegal drugs, the EU has provided funding for the regional South Caucasus Anti-Drug Program.

The Georgian Government has achieved measurable progress in certain areas of cooperation under justice, freedom, and security, notably the fight against human trafficking. However, the other fields of cooperation in this sector remain in need of additional contributions for achieving sustainable positive results. The EU has made

---

[36] **Cebotari, S. Maisaia V. Bevzuc, V.** (2022) Moldo-European and Georgian-European Relations in the process of the Ukranian Crisis, in: *Antes Portas – Security Studies: Russo-Ukranian War 2022 Initial Analyses,* No 1(18) 2022, University of Business and Entrepreneurship in Ostrowiec Świętokrzyski, pp 48-50.

considerable contributions to the criminal justice system reform in Georgia through various projects. These projects aim to build the capacity of key justice sector institutions and provide expertise on legal and structural reforms. Most importantly, the EU engages in structured policy dialogue with the Georgian government on criminal justice. Assistance in these areas is delivered through many different instruments and programs allowing the European Union to employ a variety of approaches at a central, regional or local level, depending on what is most effective in the given context.

In the field of higher education, there are several programs (TEMPUS, ERASMUS MUNDUS, Jean Monnet) facilitating higher education institutions' cooperation with European universities and increasing the mobility of students, researchers, and university staff. Through various programs, the EU greatly supports the progress towards integration of the Georgian Vocational Education and Training (VET) system into the common European educational space.

Table 1. *A comparative view of important dates in the deepening of ties between the EU and Georgia and Moldova*

State	Georgia	Moldova
Recognized membership perspective	**2022**	**2022**
The beginning of negotiations on a partnership agreement	**2012**	**2010**
Partnership agreement signed with the EU (SAA/PA)	**2014**	**2014**
Application for EU membership	**2022**	**2022**
Candidacy for EU membership	**2023**	**2022**
The European Council grants approval to open accession negotiations	/	**2023**
Official opening of negotiations (first intergovernmental conference)	/	**2024?**
Opening of the first negotiating chapters	/	/
Closing of the first negotiating chapters	/	/

Source: Petrovic. M. (2024). "Political consequences of recognizing the membership perspective in the European Union for the three Eastern partners". in: *European Legislative*, No. 85/24, Belgrade, Institute for international policy and economics, p. 20.

The European Union is supporting the government in the implementation of the Primary Health Care Reform Program aimed at improving the equitable coverage and utilization of quality Primary Health Care services by the Georgian population in several regions of Georgia. Civil society representatives are also grantees of the EU and are involved in the capacity building of the nongovernmental and

community-based organizations for achieving better access by the poor people of Georgia to quality health care, improving access to the quality primary health care for the vulnerable population. The case of child welfare reform is also a field in which the EU is very active. The reform includes improving the quality and coverage of the services provided to children, ensuring that all children in need of support in Georgia can benefit from quality, personalized social services. It also aims to keep children in need with their families or in family-like care environments whenever possible. It also seeks to protect every child in Georgia from all types of abuse, exploitation, and neglect.[37]

The activities financed by the EU concern all the key areas of environmental protection: climate change, nature protection, waste management, air protection, water protection and prevention of natural disasters. Many activities also focus on raising awareness about the environment and on encouraging communities to get involved in environmental protection. Management of solid waste is one of the most serious environmental problems in Georgia— both hazardous and municipal waste is mostly dumped in landfills, dangerous both for human health and the environment or even dumped in nature. The EU approach is based on recycling, reusing and composting waste from households on one hand and safe disposal of hazardous waste on the other. The EU approach to water protection is based on the integrated management of river basins. These basins usually cover the territory of several countries. The largest one in the southern Caucasus is the Kura–Aras River basin. The EU helps countries of the southern Caucasus to protect this river basin through several projects (EUR 5 million for Georgia) by developing their water legislation, collecting the necessary data, providing them with laboratory equipment for monitoring water quality, etc. The EU is also very active in the protection of the Black Sea and its coast. Regarding air prevention: the quality of air, especially in major Georgian cities, is rather poor. The EU, therefore, helps Georgia to measure the number of dangerous substances in the air and to draft legislation and strategies to improve the current situation.

However, the bilateral relations could be transformed into a concrete geo-economics development case with direct involvement of the Caucasus region. In this case, Georgia is going to seek the most vital position. However, it is less probable that Georgia would take part in the format as its foreign policy orientation, stipulated in Article 78 of the Georgian Constitution adopted in 2020, is making such participation impossible, as the article implies irreversible foreign policy goals achievement of membership in NATO and EU structures.

---

[37] **Cebotari, S. Maisaia V. Bevzuc, V.** (2022) Moldo-European and Georgian-European Relations in the process of the Ukranian Crisis, in: *Antes Portas – Security Studies: Russo-Ukranian War 2022 Initial Analyses,* No 1(18) 2022, University of Business and Entrepreneurship in Ostrowiec Świętokrzyski, pp 54-55.

CONCLUSION

Moldova and Georgia have implemented significant democratic transformations after the Association Agreements with the European Union came into force. These two countries are distinguished among the members of the Eastern Partnership by their democratic reforms; nevertheless, the functioning of state institutions, the fight against corruption, the rule of law, and ensuring high standards of human rights protection and media freedom remain significant challenges on the way to EU integration.

One of the critical challenges for both countries is the reduction of the influence of oligarchs and the weakness of state institutions, although significant differences are in place. Moldova, where the oligarchs have been officially removed from power, has more political will and ability to complete the reforms. Georgia, where the oligarchy is behind the ruling party, will need much more effort to fully implement de-oligarchization. Without that, it will be challenging to implement the reforms necessary for EU integration.

The opinions provided by the European Commission as part of the EU candidate status process are an essential guide for all countries. They will significantly assist national governments in implementing the reforms necessary to meet the membership criteria. However, it is vital to recognize the existing problems and develop clearly defined strategies for development. This concerns Georgia specifically, whose government does not fully accept the recommendations issued by the EU and instead criticizes the EU itself. In the coming years, the challenge for Moldova will be the implementation of reforms and active preparation for negotiations with the EU. The success of this process will also depend on the end of the war in Ukraine. Everyone acknowledges that Russia's invasion of Ukraine and the struggle of the Ukrainian people have influenced European enlargement priorities. However, the progress made by countries in previous years should be considered when granting candidate status.

With all markers in place, the current political system and the way of governance in Georgia strongly resembles the system created by Vladimir Putin in Russia, with the strong central pillar of power exerting influence and control both in the administrative structures of the country and party echelons using the security apparatus (infiltration and proliferation). If continued unchecked, this practice will inevitably result in a more totalitarian system, except when this damaging prospect is balanced by the increased involvement of external actors (the EU and/or USA) and their respective accountability demands and other tools of good governance.

From an administrative standpoint, access to EU's financial support has become less cumbersome, more flexible, and inclusive. The EU also tried to expand opportunities for local organizations to receive financial support through co-funding and improved re-granting schemes for small civil society actors. The EU should build on these policy innovations and continue to diversify its support, reaching out to a wider range of civil society actors beyond the most established ones in national

capitals, while encouraging cooperation among all of them. This kind of support may not deliver immediate results but can contribute to build stronger networks of grassroots organizations and civic engagement across the associated countries, at the regional and local level, over time.

Different decisions on the part of the EU towards Georgia, as compared with Moldova, resulted from several failures of the Georgian authorities in various fields in the past years. First, Georgia saw significant deterioration in media freedom and human rights. In addition, it was detrimental that the agreement reached between the parties on April 19, 2021, providing a detailed plan for democratic transformation with the unprecedented involvement of the President of the European Council, was later annulled. The process was also negatively affected by the weak support provided by the Georgian government to Ukraine and its European partners in the contest of the current Russia-Ukraine conflict. Membership in the European Union means partnership and respect for shared values in the first place. In the nearest future, it is necessary to strengthen the collaboration between all three countries and show commitment to common European values.

For EU policy makers, it is important to understand the crucial role the EU can play in the region. Considering the EU's geographical closeness to the post-Soviet space and its supposed problem-solving capabilities, it would be a culpable negligence to address the security risks in the region only half-heartedly. With the enlargement of the European Union in May 2004, the priorities on the European agenda were readjusted. The European Neighborhood Policy (ENP) was intended to establish a new framework for relations with the countries in the East and in the South. Moldova and Georgia are two countries in favor of supporting the establishment of an order based on freedom and democracy.

The war in Ukraine and the resulting focus on Eastern Europe have created a strategic opportunity for associated states in the Eastern Neighborhood, including the Republic of Moldova, as EU member states have unanimously agreed to grant candidate status for EU membership to these nations. While this status does not guarantee EU membership, it represents a significant possibility and hope for Moldova's eventual accession.

With its new candidate status, the Republic of Moldova will gain several advantages, including a tangible path toward EU membership, a stronger justice system, more resilient public institutions, expanded access to international markets for Moldovan producers, support for sustainable development, and increased economic and energy independence. Achieving candidate status is a noteworthy milestone, reflecting Moldova's commitment and the government's dedication to reform, while the EU remains committed to supporting these efforts to bring Moldova closer to integration with the European community.

In contrast, EU–Georgia relations are evolving in a stable and more predictable direction, as Georgia has been granted "European perspective" status rather than full "Membership Candidate" status. The European Commission recommended that Georgia be given the opportunity to join the EU in the future and suggested

that it could be granted candidate status once specific priorities on its reform agenda are met.

The European Union's enlargement process towards Moldova and Georgia presents a complex interplay of political, historical, and geopolitical factors. While these countries have made significant strides in their democratic and economic reforms, they still face substantial challenges in aligning with EU standards. Crucial challenges include political polarization, judicial reform, electoral integrity, corruption, and the influence of oligarchs. Georgia, in particular, faces additional hurdles due to its complex geopolitical situation and internal divisions. The EU's conditionality mechanism, while effective in driving reforms, has also been a source of tension, as it requires significant domestic transformations.

In summary, to successfully navigate the path towards EU membership, these countries must prioritize the following:

– Strengthening democratic institutions: Promoting fair elections, ensuring judicial independence, and combating corruption are essential for establishing a solid foundation for EU integration.

– Addressing political polarization: Fostering dialogue and compromise between political parties is crucial for effective governance and policymaking.

– Reforming the judiciary: implementing comprehensive judicial reforms to ensure the rule of law and protect human rights;

– Combating corruption**:** strengthening anti-corruption institutions and promoting transparency and accountability;

– De-oligarchization**:** limiting the influence of wealthy individuals and ensuring a level playing field for all.

The EU, on its part, should continue to support these countries through financial assistance, technical expertise, and political dialogue. A flexible and tailored approach is necessary to account for the specific challenges faced by each country. By working together, the EU and these aspiring member states can build a stronger and more united Europe.

LITERATURE

Cebotari, S., Maisaia V., Bevzuc, V. (2022). Moldo-European and Georgian-European Relations in the process of the Ukranian Crisis, in: *Antes Portas – Security Studies: Russo-Ukranian War 2022 Initial Analyses,* No 1(18) 2022, University of Business and Entrepreneurship in Ostrowiec Świętokrzyski.

Cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană – pași următorii și provocări, (29.10.2024).

Eli, G. (2015). *European union enlargement conditionality*. Palgrave Macmillan.

Elsuwege, P., & Petrov, R. (2017). Legal perspectives on the study of the European neighbourhood policy. In *The Routledge handbook on the European neighbourhood policy* (1st Ed.). Routledge.

Emerson, M., Blockmans, S., & Akhvlediani, T. (2022a). Interpreting the Commission Opinions on the membership applications of Ukraine, Moldova and Georgia, and next steps for the European Council. *Policy Insight,* CEPS, No 2022-22/6.

Emerson, M., Cenusa, D., Blockmans, S., & Akhvlediani, T. (2022c). Opinion on Moldova's application for membership of the European Union. *Policy Insights*, CEPS, No 2022-18, 6.

EU. (2022, September 29). *The twelve priorities*. https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia/twelve-priorities_en.

European Commission 2003: Georgia. Country Strategy Paper 2003 – 2006. Tacis National Indicative Programme 2004 – 2006.

European Commission. (2022). The European Commission opinions on the EU membership applications. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790

European Parliament. (2022). *Violations of media freedom and safety of journalists in Georgia*. European Parliament resolution on violations of media freedom and the safety of journalists in Georgia. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0239_EN. pdf

Fukuyama. F. (2014). *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Farrar, Straus, & Giroux.

Gajić, A. (2024). Electronic business and CRM concept in the context of inovative activities. in: *Proceedings of International University Travnik,* Travnik, 28/2024.

Gajić, A. (2024). Multicultural education and media literacy in the processes of Globalization, in: *Proceedings – Cross-border Cooperation and Development of the Western Balkans States,* CESNA B Belgrade, MANUB, University Sv. Kiril and Method Veliko Turnovo.

Gajić, A. Osmani, E. Nuković, Z. (2024). Artifical Intelligence, Implementation and Perspectives, in: *Proceedings – International Challenges, Healthcare and Bujanovačka banja,* CESNA B Belgrade, MANUB, University Sv. Kiril and Method Veliko Turnovo.

Gajić, A. Varagić, A. (2023). Ecology and environment in the concept of sustainable urban development, in: *Proceedings - State, Society, Power and Culture*, CESNA B Belgrade, MANUB, University Sv. Kiril and Method Veliko Turnovo.

Gelashvili, T. (2021). The Georgian far right and the post-election crisis, Georgia's political crisis: Actors and instruments of polarization. Special Editor: Dr. Stefan Meister, *Caucacus Analytical Digest*, No. 123. https://noek.info/bilder/hinweise/2021/CAD123.pdfEuropean Commission. (2022). The European Commission opinions on the EU membership applications. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790

GPI. (2022). What are the prospects of institutional reforms in the conditions of state capture? Interview with an expert—Professor Michael Johnston, Georgia Institute of Politics, Institute of Politics of Georgia, 11–4. *Reference Global Peace Index*, July 2022. https://www.hsdl.org/c/ global-peace-index-2022/

Grabbe, H. (2017). Enlargement policy towards central and eastern Europe: what EU policy-makers learned. In A. Ikonomou, Haakon, A. Andry, & R. Byberg, (Eds.), *European enlargement across rounds and beyond borders*. Routledge.

Gvindade, D. (2012). *The transformation of Georgia from 2004 to 2012 state building: Reforms, growth and investments*. Palgrave Macmillan. https://link.springer.com/book/10.1007/978-3- 319-59201-5.

Huntington. S. (1993). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Jan 1, 1993, Political Science.

Menabde, G. (2022). Is De-oligarchization of Georgia possible? *Eurasia Daily Monitor*, 19(134). https://jamestown.org/program/is-de-oligarchization-of-georgia-possible/

Ministry of Foreign Affairs of Georgia, (2011), (07.11.2024).

Minzarari, D. (2022). Justice reform as the battleground for genuine democratic transformation in Moldova, *Insights for the eastern partnership*. SWP Comment 2022/C 27.

Nilsson, M., & Silander, D. (2016). Democracy and security in the EU's eastern neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine. *Democracy and Security*, 12(1).

Petrov, R. (2016). Implementation of association agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia: Legal and constitutional challenges. In T. Kerikmäe & A. Chochia (Eds.), *Political and legal perspectives of the EU eastern partnership policy.* Springer.

Petrovic. M. (2024). "Political consequences of recognizing the membership perspective in the European Union for the three Eastern partners". in: *European Legislative*, No. 85/24, Belgrade, Institute for international policy and economics.

Popsoi, M., & Franchino, F. (2021). *Europeanization versus democratization in Georgia, Moldova and Ukraine*. Universita' degli Studi di Milano.

Schimmelfennig, F. (2009). *Europeanization beyond Europe. Living Reviews in European Governance*, 4(3).

The Eastern Partnership Index. (2021). *Eastern partnership civil society forum*. https://eap-csf.eu/ eastern-partnership-index/#section-fillup-1

The United Nations Development Programme. (2005). *Human Development Reports 2005*, New York: United Nations Development Programme.

Transparency International. (2004). *Transparency International Corruption Perceptions Index 2004*, Berlin: Transparency International.

Ursu, V. Popescu, N. *Moldova a depus cererea de aderare la UE. Ce urmează*? (05.11.2024)

СВЕТОВНА ВОЙНА ИЛИ РАЖДАНЕ НА НОВ ПЛУРАЛИСТИЧЕН РЕД

Вихрен Бузов

WORLD WAR OR THE BIRTH OF A NEW PLURALIST ORDER

Vihren Bouzov

Abstract: Are today's global cataclysms giving rise to a multipolar or pluralistic world? For a multipolar world to exist, the global system must consist of several strong countries that form military and techno-economic blocs around themselves. If we view the world as pluralistic, then we will not see clearly defined poles, but a multitude of players with opposing and sometimes partially coinciding interests, who clash and divide in their search for balanced solutions to the constantly emerging regional conflicts.
Keywords: world war, multipolar or pluralist world

В последните няколко години с войната в Украйна и регионалните конфликти в други точки на света като Близкия и Далечния Изток глобалната конфронтация неимоверно ескалира между ръководения от САЩ Запад срещу Русия и Китай, а в същото време и между Израел и мюсюлманския свят и осезаемо се изправихме пред перспективата за нова глобална война или поне за достатъчно мащабни регионални конфликти. Заплитането на глобалното противопоставяне се изразява във военни конфликти с нови технологии, в неконтролируем ръст на заплахите за употребата на оръжия (Бузов 2019), взаимни обвинения в агресия и невъзможност да се намерят балансирани решения, които да удовлетворяват интересите на всички заинтересувани страни.

Второто идване на власт на Тръмп в края на 2024 г. дойде с очакването за промяна на агресивната политика на предходните демократи, за спиране на нагнетяването на напрежение и намирането на път към траен мир и споразумения за икономическо сътрудничество. Всъщност процесът на разбъркване и задълбочаване на противоречията в света не бе от вчера нито от времето на Обама или Байдън, а се развиваше в целия период след края на противопоставянето на двата лагера и бързия крах на Съветския блок. Той вече бе намерил израз в преместването на границите на НАТО към руските граници, в обкръжаването на Русия, Иран и Китай с военни бази и в огромните инвестиции във въоръжаване, които заостриха апетитите на вездесъщия оръжеен бизнес. Украйна отдавна бе подготвяна за сблъсъка с Русия и след преврата, възраждането на нацизма и атаките срещу руското население в Крим и Донбас

се превърнаха в търсения повод за това. Русия измени подхода си от времето на Елцин да се стреми към съглашения като се подчинява на Запада, осмисли опита си от кризата с Грузия на Саакашвили от 2008 г. и след поредното оставено без последствия предупреждение премина в 2022 г. към военна защита на своите интереси.

САЩ най-успешно изиграха картите си в украинската криза като чрез политиката на санкции подкопаха основите на благоденствието на европейците, опиращи се върху евтиния руски газ и постепенно принудиха техните компании да фалират и да търсят по-добри пазари като се пренесат отвъд океана. За страната-хегемон Европа и ЕС са конкуренти и интересът налага да бъдат лишени от перспективи за икономическо лидерство, което се получи като ефект от сдружаването около санкциите и военната подкрепа за Украйна. Икономическите ефекти от самоубийствената политика на ЕС намериха израз в задълбочаване на неравенствата, масово социално и политическо недоволство, ръст на мигрантски вълни и престъпност. Прегазена бе и демокрацията като пред демократичните избори бе опъната бариера – първо с отмяната на първи тур на президентски избори в Румъния, после с осъждането на Марин Льо Пен. Въпреки това Великобритания, Франция, Германия уверено вървят към невиждан политически земетръс и сваляне на традиционните партии от власт с издигането на десни и суверенистки ориентирани такива. Тръмп наистина се опита да разбере противоречията между Русия и Украйна като в преговорите с Путин отстрани старите европейски империи, които на няколко пъти вече бяха излъгали Москва с разширяването на НАТО, с Минските споразумения.

Можем да се съгласим с Н. Стоянов, че „Америка е болна и американското общество страда“, но трябва да отчитаме, че „тя няма да загине в буквалния смисъл на думата, но ще умре хегемонът в нея“ (Стоянов 2025, с. 239). САЩ вече няма възможност да играе ролята на „световен полицай“ и да поема отговорност за развитието и решаването на конфликти във всички точки на световната система. Засилването на новите регионални лидери, на страните от БРИКС и стимулирането на процесите на дедоларизация, появата на техно-икономически блокове, или макрорегиони (Стоянов 2025, 199-200), които противодействат на властта на Америка в света свидетелстват в полза на този процес. Пренареждането на световния ред бележи край на Pax Americana.

Всичко това очертава перспективите за защита на един нов плуралистичен свят, в който няма една изявена суперсила, годна да осъществява военно-полицейски функции във всички страни. Американската империя няма нито потенциал, нито ресурси за такава дейност. Преди няколко години в дискусия в Румъния през 2017 г., в която участвах, Бари Бузан каза, че вече няма смисъл да говорим за еднополюсен или двуполюсен свят, защото това е измислица на американците, които се изживяват като единия „полюс“. Най-видният представител на Копенхагенската школа е канадец и живее във Великобритания. В предходните си книги той определя света след Студената война като еднополюсен и САЩ като единствена суперсила (Buzan, Waever 2003).

Многополюсен или плуралистичен свят се ражда в днешните световни катаклизми? За да има многополюсен свят, в световната система трябва да са обособени поне няколко силни страни, които да формират около себе си военни и техно-икономически блокове. Ако разглеждаме света като плуралистичен, тогава няма да видим ясно очертани полюси, а множество играчи с противопоставени и понякога частично съвпадащи интереси, които се сблъскват и разделят в търсенето на балансирани решения на постоянно възникващите регионални конфликти. В такъв свят е нормално САЩ да се договаря с Русия да посредничи за сключване на мир, за да може да се освободи и да се обърне към бизнес-начинания, а в други случаи, а в други случаи да се обръща към Украйна, за да продаде оръжия като европейците плащат сметката. Русия може да се свързва със ситуативни коалиции с Турция и Иран, но в следващ момент да приеме официално новия лидер на Либия, за да договори с него запазване на своите военни бази. Плуралистичният свят е светът на реалната политика, опиращ се на принципите на анархията и недоверието между страните.

Трябва обаче да отчитаме и обстоятелството, че интересите на някои от големите страни може трайно да съвпадат и това да ги превърне в съюзници и да ги постави в общ техно-икономически блок, или макрорегион. Такъв е случаят с Русия и Китай, също с Русия и Северна Корея или с Беларус. Китай има и човешки, и икономически, и технологичен потенциал да бъде лидер на един източен техно-икономически блок, към който естествено ще се присъедини и Русия. Този блок ще се противопоставя на досегашната доминация на ръководения от САЩ Запад и със своята военно-технологична мощ ще ограничава амбициите за безогледна употреба на сила и оръжия за масово поразяване в международните отношения.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Бузов, В. 2019. Сигурност чрез пролиферация на заплахите в един плуралистичен – „Модерна сигурност и съвременни технологии“, Сборник с научни трудове, Том 2 „Модерна сигурност“, София: НТС по машиностроене „Индустрия 4.0“, с. 253-258 / **Buzov, V.** 2019. Sigurnost chrez proliferatsiya na zaplahite v edin pluralistichen – “Moderna sigurnost i savremenni tehnologii”, Sbornik s nauchni trudove, Tom 2 “Moderna sigurnost”, Sofia: NTS po mashinostroene “Industriya 4.0”, s. 253-258;

Стоянов, Н. 2025. Новият стар многополюсен свят., София: „Изток-Запад“ / **Stoyanov, N.** 2025. Noviyat star mnogopolyusen svyat., Sofia: “Iztok-Zapad”;

Buzan, B., O. Waever 2003. Regions and Powers. The Structure of International Security, Cambridge University Press;

ПОБЕДА ПАРТИИ «ГРУЗИНСКАЯ МЕЧТА» НА ПАРЛАМЕНТСКИХ ВЫБОРАХ В ГРУЗИИ В ОКТЯБРЕ 2024 Г.: ЕСТЬ ЛИ УГРОЗА ДЕМОКРАТИИ И ЕВРОПЕЙСКОМУ КУРСУ?

Зураб Тодуа

THE WIN OF THE GEORGIAN DREAM POLITICAL PARTY IN THE ELECTIONS IN OCTOBER 2024 IN GEORGIA: IS THERE A THREAT TO DEMOCRACY AND THE EUROPEAN COURSE?

Zurab Todua

Abstract: On October 26, 2024, the Georgian Dream political party won the parliamentary elections in Georgia for the fourth consecutive time. This sparked outrage among the radical opposition and Georgia's foreign partners, who believed the elections were rigged. They demanded that Georgian leaders annul the results and hold new elections.

From October 2024 to February 2025, opposition parties held protests outside the parliament building almost daily, every evening. Sometimes, the protests escalated into clashes with the police. Nevertheless, the Georgian government, led by Irakli Kobakhidze, easily repelled all opposition attacks and maintained a pragmatic course in domestic and foreign policy, focused primarily on the country's national interests.

The strength of the Georgian Dream party lies in the support of the majority of the Georgian population. After two decades of crises, civil war, interethnic conflicts, and a war with Russia over South Osetia, Georgia has finally embarked on a more or less calm and progressive path of development, bringing stability, peace, prosperity, and the opportunity to work for its own well-being. Economic growth rates in recent years have exceeded the European average. The country's citizens value the long-awaited stability and calm and do not wish for a return to the chaos, poverty, and conflicts of the 1990s and 2000s.

Keywords: Georgia, politics, Georgian Dream party, protests

Грузия давно привлекает внимание международных политиков, экспертов и наблюдателей. Происходящие здесь события у одних вызывают неподдельный интерес, у других жесткую критику. Новая волна эмоций и ожесточённых споров вокруг Грузии поднялась в связи с прошедшими здесь 26 октя-

бря 2024 года парламентскими выборам. По итогам выборов безоговорочную победу снова, уже в четвертый раз с 2012 года, одержала партия «Грузинская мечта», которая набрала 54 процента голосов избирателей. Часть оппозиции выборы не признала. Открытое недовольство проявили США и Европейский Союз[1].

В Грузии начались протесты оппозиции. Они длились почти три месяца, иногда достигая весьма высокого градуса напряжения. Иногда казалось, что власть вот-вот дрогнет и расклад сил в стране радикально изменится. Тем более, что поддержать протесты в Грузию один за другим приезжали европейские чиновники различного уровня. В том числе депутаты Европарламента, председатели комиссий, вице-спикеры парламентов Германии, Польши, Финляндии, и других государств[2].

Они выступали на митингах оппозиции и подержали требование отменить результаты выборов и провести их заново. Партию «Грузинская мечта» назвали «пророссийской», хотя ни один представитель официальных органов власти России ничего про выборы не говорил. Тем более, никого из русских политиков не было и не могло быть в Грузии, так как между Россией и Грузией нет дипломатических отношений с 2008 года.

Нечто подобное произошло на Украине в 2004 году, когда под давлением оппозиции и внешних партнёров удалось прогнуть власти и вынудить их провести, вопреки всем законам и Конституции, третий тур президентских

---

[1] **Пашкова Лилия.** *В ЕС и США отреагирвали на итоги парламентских выборов в Грузии.* РБК, – https://www.rbc.ru/politics/28/10/2024/671ef2409a7947add4186621.

[2] Евродепутаты поддержали Требования протестующих в Тбилиси. *Кавказский Узел.* – https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/406582 .

выборов и добиться победы Виктора Ющенко, что, впрочем, никакой пользы Украине не принесло. В 2010 году на очередных президентских выборах он набрал всего 5,4 процента голосов.

В Грузии организовать новую «цветную революцию» не удалось. Уже в начале 2025 года протесты постепенно сошли на нет. Локальные волнения, которые произошли в Тбилиси после местных выборов 4 октября, не отразились на внутриполитической ситуации в стране. Партия «Грузинская мечта» сохранила за собой власть.

В этой связи закономерны вопросы:

• почему партии «Грузинская мечта» удалось удержаться у власти 4 срока подряд и, вдобавок, одержать убедительную победу на местных выборах 4 октября 2025 года?

• почему и чем недоволен европейский Союз?

• действительно ли, правящая в РГ партия является пророссийской?

• и, наконец, есть ли угроза проевропейскому курсу и демократии Грузии?

В качестве источников в данной работе послужили не только научные труды, материалы СМИ, беседы с политиками и экспертами. С 1990 года автор плотно занимался Грузией, бывал там каждый год по несколько раз. Как журналист и работник средств массовой информации России опубликовал множество статей, очерков и репортажей о ситуации в Грузии. Лично общался с политическими деятелями и полевыми командирами, таким как: Звиад Гасахурия, Эдуард Шеварднадзе, Акакий Асатиани, Важа Адамия, Джаба Иоселиани, Тенгиз Китовани, Зураб Жвания и другими. Своими глазами наблюдал основные события: приход к власти З. Гамсахурдиа в 1990 году, его свержение в январе 1992 года в результате военного переворота, гражданскую войну в 90 годах, вооруженные конфликты с Южной Осетий и Абхазией, «Революцию роз» и приход к власти Михаила Саакашвили в 2003 году.

С 1990 года и по настоящее время Грузия в своем развитии прошла несколько этапов:

1. Подъем национального движения во главе со З. Гамсахурдия и его крах (1990-1991).

2. Приход к власти Военного совета во главе с Э. Шеварднадзе (1992–2003).

3. «Революция роз», подъем и падение М. Саакашвили (2003–2012).

4. Новый курс – партия «Грузинская мечта» и олигарх Бедзина Иванишвили (2012 – и до наших дней).

Без изучения того, что происходило в Грузии в 90-е и нулевые годы невозможно понять то, что происходит сейчас. Почему так настроены люди, почему оппозиция не пользуется поддержкой в массах, и почему на местных выборах 2025 года «Грузинская мечта» получила почти 70 % голосов избирателей.

I. Подъем национального движения Грузии (1990-1991)

Кратковременное пребывание у власти в Советском Союзе Михаила Горбачёва завершилось в конце 80-х годов кризисом державы и резким осложнением отношений с национальными окраинами. Пользуясь ослаблением центральной власти, Грузия одной из первых встала на путь выхода из состава Союза. Этот курс был связан с деятельностью национального лидера З. Гамсахурдиа, который весной 1990 года привёл своё политическое формирование «Круглый стол – свободная Грузия» к победе на первых свободных парламентских выборах.

Освобождение от «тоталитарного коммунистического режима» было воспринято населением с воодушевлением. Гамсахурдиа обещал, что вырвавшись на свободу, Грузия станет успешно продавать свой чай, табак, вина и коньяки за рубеж и быстро станет богатой и процветающей страной. Однако вместо ожидаемого изобилия Грузия стала погружаться в нищету и хаос. Разрыв экономических связей с другими регионами СССР привел к массовой безработице. Между тем никто за рубежами Грузии не ждал грузинский товаров. Первые примитивные попытки выйти с ними на международные рынки завершились провалом. Окончательный удар по грузинской экономике был нанесён в 1991 году, после распада Советского Союза. И тут выяснилось, что на самом деле это не Грузия «кормила» СССР, а наоборот. В виде так называемых скрытых дотаций, которые формировались, прежде всего, на основе низких цен на энергоносители (газ, нефть, уголь), поступавших из других регионов страны, Грузия ежегодно получала около 5 млрд. рублей (по тогдашнему неофициальному курсу чёрного рынка – примерно 1,5 млрд. долларов).

Акакий Асатиани, который в 1991 году занимал должность председателя Верховного Совета Грузии, вспоминал: «То, что мы не сможем справиться с экономикой и на самом деле управление республикой более сложное дело, чем нам с Гамсахурдия представлялось, я понял очень быстро. Буквально через две недели, после нашего прихода к власти в здании Верховного Совета перестал работать водопровод и канализация...»[3]

Вдобавок к уже существующим проблемам, новое грузинское руководство добавило напряжение в отношениях с Абхазией, Южной Осетией и Аджарией. Они входили в Грузинскую ССР на правах автономных республик. Не особо задумываясь о последствиях, З. Гамсахурдиа выдвинул лозунг: «Грузия – для грузин». Закономерной ответной реакцией стало движение в автономиях за вступление в Советский Союз на правах полноценных республик (примерно также развивались события в ту пору в Приднестровье и Гагаузии, которые входили в состав Молдавской ССР). Постепенно сложилась необычная, но вполне объяснимая ситуация: Грузия требовала от союзного центра в Москве свободы, но в то же время категорически было против того, чтобы её авто-

[3] Из личной беседы автора статьи с бывшим председателем Верховного Совета Грузии Акакием Асатиани. Тбилиси, апрель 1997.

номии выходили из состава самой Грузии. В итоге произошли вооруженные конфликты Грузии с Южной Осетией (1990) и Абхазией (1992).

Попытки вооружённым путём подавить сопротивление Южной Осетии и Абхазии не удались. К середине 90-х годов на территории Грузии де-факто существовали три независимых, непризнанных республики: Абхазия, Южная Осетия и Аджария. Руководители самодеятельных вооруженных формирований оправдывали себя тем, что им не хватало современного оружия, а мятежные автономии пользовались поддержкой России, что на самом деле было правдой[4].

Разрыв экономических связей с другими бывшими республикам СССР, экономическая разруха и вооружённые конфликты повергли грузинское общество в состояние хаоса. Всеобщая нищета и бедность вызвали состояние шока. Между тем известно, что в составе Советского Союза Грузии жилось очень даже неплохо. Уровень жизни в этой советской республике был одним из самых высокий в Советском Союзе. Автор в 90-е годы неоднократно был свидетелем того, как жители Тбилиси и других городов сожалели об утраченном благополучии: «В Советском Союзе мы жили при коммунизме, но тогда

[4] Личная беседа с полевым командиром Важа Адамия, лидером общества “Мераба Коставва”, которое вело бои в Южной Осетии в 1990-1991 гг. Тбилиси, 1992.

даже не догадывались об этом. Надо было пережить это смутное время, чтобы осознать, что мы потеряли»[5].

Падение в бездну казалось страшным сном. Поэтому никто особенно не возмутился, когда в конце декабря 1991 года лидеры самодеятельных вооруженных формирований Джаба Иоселиани и Тенгиз Китовани подняли вооруженный мятеж против Гамсахурдиа. К этому времени он успел настроить против себя значительную часть жителей Грузии. Из кумира миллионов он прямо на глазах становился изгоем.

Две недели в центре Тбилиси вокруг парламента и на близлежащих улицах велись ожесточённые бои. 6 января 1992 года, по договорённости между сторонами, Гамсахурдиа и его приближённым предоставили коридор для выезда из страны. Он бежал в Ереван, а затем осел в Грозном. Чечня в этом время находилась в конфронтации с Россией, поэтому Гамсахурдиа там мог себя чувствовать относительно спокойно.

К власти в Грузии пришёл триумвират в составе Шеварднадзе – Иоселиани – Китовани, которые сформировали Военный совет, временный орган управления страной. Однако З. Гамсахурдиа не собирался сдаваться. Находясь в Грозном, он поддерживал связь со своими сторонниками в Грузии и был уверен, что вернет себе власть[6].

II. Время надежд и разочарований: эпоха Эдуарда Шеварднадзе (1992 – 2003)

Эдуард Шеварднадзе прошел серьёзную подготовку, отбор и политический путь в высшей номенклатуре Советского Союза. Он возглавил Грузию на рубеже 60-70 гг. прошлого века на волне борьбы с коррупцией. При Михаиле Горбачёве, к удивлению многих, занял пост министра иностранных дел. К власти в Грузии он вернулся в 1992 году, после вооруженного переворота и свержения кавказского «романтика» – З. Гамсахурдиа.

Казалось бы, обладая таким опытом, огромными международными связями и авторитетом Шеварднадзе должен был добиться ощутимых успехов. Но произошло совсем наоборот. Работа в команде с Горбачевым, видимо отразилась на его деловых качествах. Он утратил чутьё, гибкость, кавказскую хитрость. Но приобрёл горбачевское недержание речи, словоблудие, склонность уходить от ответственности.

Шеварднадзе не смог подобрать себе профессиональную команду управленцев. Не справился с экономикой. Полностью провалил борьбу с коррупцией. Всё его окружение погрязло в казнокрадстве и множило ненависть к лидеру страны.

---

[5] Записки из блокнотов автора, в ходе командировок автора в Грузию с 1993-го по 1995-й.

[6] Беседа автора со Звиадом Гамсахурдиа, Грозный, октябрь 1992.

Шеварднадзе выстраивал свою внешнюю политику на противостоянии с Россией, хотя именно российские военные помогли ему в 1993 году сломить сопротивление вооруженных отрядов З. Гамсахурдиа и подавить мятеж в Западной Грузии.

В 90-е годы Грузия оказалась в числе тех республик бывшего СССР, которые больше других пострадали от распада Союза и разрыва экономических связей. Валовой внутренний продукт сократился почти вдвое – на 45 процентов. К концу 90-х годов – на 70 процентов. Экспорт обрушился на 95 процентов (!) Всё то, что ранее Грузия с успехом продавала внутри Союза и в другие страны в рамках налаженных торговых связей советского государства – продукцию сельского хозяйства, вина, коньяки, цитрусовые – все это с распадом СССР стало никому ненужно. Остановились промышленные предприятия. Из-за войн и конфликтов Грузия потеряла доходы от потока туристов и отдыхающих.

В результате всех этих трагических событий сотни тысяч людей лишились привычных занятий и заработка. В поисках работы и на постоянное место жительства за пределы страны, в основном в Россию, выехало более одного миллиона человек. В результате войн и конфликтов погибло около 40 тыс. человек (точное число до сих пор не установлено). Беженцами и вынужденными переселенцами стали 300 тыс. человек.

Недовольство в стране оставалось чрезвычайно высоким. Надежды, связанные с Э. Шеварднадзе и его способностями решить основные проблемы страны, со временем растаяли. После того, как подросла и окрепла внутренняя оппозиция, осенью 2003 года после очередных парламентских выборов она смела его с трона в результате так называемой «Революции роз». Шеварднадзе не решился отдать приказ на силовое подавление оппозиции, потому что понимал – его власть не пользуется авторитетом в обществе. В такой ситуации он решил не рисковать и уйти по-хорошему.

На смену Эдуарду Шеварднадзе пришёл Михаил Саакашвили, молодой и энергичный продукт западных инкубаторов по производству лояльных, «правильно ориентированных» политиков.

III. Взлет и падение Михаила Саакашвили (2003 – 2012)

Саакашвили начал весьма резво. Он провел целый ряд решительных реформ в сфере государственного управления, экономики, бизнеса и туризма. Предметом его гордости была реформы силовых ведомств, в первую очередь МВД и армии. Полиция действительно изменилась к лучшему. Ушли в прошлое поборы на дорогах, которые, казалось, невозможно искоренить ни при каких обстоятельствах. Да и внешне полицейские стали производить совершенно иное впечатление, нежели ранее.

На реформу армии от внешних спонсоров (в основном от США) М. Саакашвили получил почти пять миллиардов долларов. За несколько лет в Грузии удалось создать современную, компактную 35-тысячную армию, с добротной

экипировкой и оснащением. Солдаты получали боевой опыт в составе международных военных коалиций в Афганистане и Ираке. Грузины стали гордится своей страной, армией и президентом. И было за что. Особый прилив патриотизма охватил всю Грузию, когда в мае 2004 года, всего в течение нескольких дней удалось сломить сопротивление местного сепаратистского режима Аслана Абашидзе в Аджарии и восстановить над регионом власть Тбилиси[7].

Казалось бы, удача постоянно сопутствует М. Саакашвили во всех его начинаниях и необходимо только время от времени проявлять разумную осторожность. Однако импульсивный и непоседливый характер Саакашвили подвёл его. Вместо того, чтобы наращивать положительные тенденции в экономике, укреплять и развивать успехи в деле борьбы с преступностью и коррупцией, налаживать диалог с оппозицией, президент Грузии решил форсировать события. Он не хотел ждать. Ему не хватало терпения заниматься повседневной, рутинной, кропотливой работой. Он хотел продолжения непрерывной череды успехов и побед, не понимая, что работа президента отличается от труда артиста театра, или цирка. Там аплодисменты и слава сопровождает работу труженика сцены каждый вечер. В то время, как президент страны не должен превращать свою деятельность в непрерывный спектакль.

Первую серьезную ошибку М. Саакашвили совершил, когда начал войну против Южной Осетии в августе 2008 года. Он почему-то был уверен, что Россия не будет вмешиваться в боевые действия и грузинская армия быстро возьмет под контроль эту мятежную автономию. Вероятно, он полагал, что Москва поступит точно так же, как и во время кризиса вокруг Аджарии в мае 2004 года.

В первые часы вторжения казалось, что реакция России будет такой, как и ожидал М. Саакашвили. Президент России Дмитрий Медведев в ту пору был известен, как покровитель прозападных либералов в политической элите страны. Примерно в это время в Совете по правам человека при президенте РФ появился проект о «десталинизации» России. По своей сути это был план развала России под видом второй «перестройки» и под прикрытием избитого набора либеральной абракадабры образца 90-х годов. Этот проект был зарублен в самом начале обсуждения, получив абсолютную и однозначную негативную оценку во всех слоях общества России и даже за её пределами.

---

[7] Справедливости ради, следует отметить, что решающую роль в том, что возвращение Аджарии в состав Грузии произошло бескровно, сыграла Россия. Именно после переговоров секретаря Совета Безопасности РФ Игоря Иванова с руководителем Аджарии Асланом Абашидзе, последний в ночь с 5 на 6 мая 2004 года покинул Батуми. *(прим.автора)*

Боевые действия в Южной Осетии начались поздно вечером 7 августа. До полудня 8 августа со стороны Москвы никакой реакции не было. Тем временем из района боевых действий в Южной Осетии стали поступать сообщения о том, что нападению подверглись подразделения российских миротворцев, которых расстреливают в упор их танков. Только тогда государственная машина России заработала на полную мощность.

Колонны 38-й армии направились в Южную Осетию через Рокский тоннель и во второй половине 8 августа вступили в боевые действия с грузинской армией. Прямого столкновения с русскими частями грузинские подразделения не выдержали.

Они учились ведению боя в американском стиле, без прямого контакта с противником, через мониторы компьютеров, навороченные прицелы, спутниковые средства связи. Такая война пригодна для борьбы с технически и цивилизационно отсталым противником. Разумеется, в боевом столкновении с Россией такие подходы не могли привести к успеху. Отсюда разгром в течение пяти дней, паника в Тбилиси и повальное бегство на автомобилях членов правящей группировки в сторону границы с Арменией в ожидании взятия Тбилиси русской армией[8].

[8] **Джадан Игорь**. (2008) *Пятидневная война. Россия принуждает к миру.* – М.: Европа, с. 171

Вторую свою ошибку М. Саакашвили совершил, когда стал жестоко подавлять оппозицию. Если бы дело ограничилось бы простым разгоном митингов оппозиции, это было бы полбеды. Жестокими столкновениями сил правопорядка с недовольными массами людей сегодня никого не удивишь. Но за несколько лет своего пребывания у власти он создал настоящий авторитарный режим, который не только жестоко подавлял инакомыслящих, но и физически их уничтожал[9]. Причем речь идет не только о представителях оппозиции, но и о соратниках. Так, есть весомые основания полагать, что премьер-министр Грузии Зураб Жвания погиб не в результате несчастного случая, как утверждали официальные СМИ, а стал жертвой политического убийства 3 февраля 2005 года[10].

Наконец, окончательно авторитет М. Саакашвили подорвали скандалы, связанные с «реформированным» министерством внутренних дел. Выяснилось, что за фасадом широко разрекламированной реформы МВД люди подвергаются жестоким пыткам, в том числе и с целью отъема денег и бизнеса[11]. Десятки тысяч граждан прошли через застенки правоохранительных органов Грузии. Репрессии не прекращались ни на один день, и само собой вызывали недовольство и озлобление людей.

На парламентских выборах в 2012 году партия М. Саакашвили потерпела поражение. В следующем году, не дожидаясь завершения срока своего президентства, М. Саакашвили покинул Грузию. На родине против него было возбуждено несколько уголовных дел, в том числе по обвинению в превышении служебных полномочий, растрате государственных средств и организации убийств.

Согласно информации, которой располагают неправительственные организации, через тюрьмы при М. Саакашвили прошло около 300 тысяч (!) человек[12]. По разным данным, без суда и следствия было убито или бесследно исчезли около 100 человек[13].

Находясь в эмиграции, М. Саакашвили неожиданно для многих стал делать успешную, на первых порах, карьеру государственного чиновника в

---

[9] **Григорьев М.** *Режим Саакашвили: что это было.* (2014) – с. 396: https://history.wikireading.ru/347267 .

[10] 41-летний Зураб Жвания мог бы стать президентом Грузии, если бы не преждевременная смерть. *(прим.автора)*

[11] Изощренные и унизительные пытки, снятые на телефон, попали в сеть, вызвали международный скандал и возмущение граждан. Интересно, что российские либералы, которые восхищались М. Саакашвили, пытались его оправдать, мол, так и надо ”поступать с уголовниками и коррупционерами”. Себя, они, разумеется, к таковым и не думали причислять. А зря. *(прим.автора)*

[12] **Нана Кабадзе.** Режим Саакашвили был сродни фашистскому – 325 тысяч грузин сидели в тюрьме. *Обозреватель.* – https://news.obozrevatel.com/politics/nana-kakabadze-rezhim-saakashvili-byil-huzhe-fashistskogo-325-tyisyach-gruzin-sideli-v-tyurme.htm .

[13] Там же.

Украине. В 2015 – 2016 гг. занимал должность председателя Одесской областной государственной администрации. Однако в полном соответствии со своим характером неуёмного холерика он быстро подружился и так же быстро поссорился с президентом Украины Петром Порошенко. Победа на выборах президента Украины Владимира Зеленского (весной 2019 г.) побудила М. Саакашвили снова попытать счастья на Украине. Он возглавил Исполнительный комитет реформ Украины. Но вместо спокойной и системной работы снова стал конфликтовать с представителями политической элиты Украины. В 2021 году он вообще совершил более чем странный поступок. Пытался тайно проехать в Грузию, рассчитывая на то, что его появление там вызовет восстание. Однако просчитался. Саакашвили был задержан и осуждён к длительному сроку заключения.

Споры о личности М. Саакашвили продолжаются до сих пор. В Молдавии среди определённой части политического сообщества им также восхищаются, как российские и прочие либералы. Молдавские правые убеждены, что он просто непревзойдённые реформатор. Время от времени появлялась даже безумная идея пригласить его в Молдавию возглавить правительство и реформы. Тем не менее, если отставить в сторону совершенные преступления и экстравагантные выходки М. Саакашвили, следует признать, что в его деятельности были позитивные стороны. В период с 2003 по 2007 гг. в Грузии произошли определенные положительные перемены. М. Саакашвили не хватило выдержки, терпения, здравого смысла и понимания того, что жестокость надо проявлять только по необходимости и в меру.

Пожалуй, главная его беда состояла в том, что он слишком мало думал о национально – государственных интересах страны и больше о том, как понравится политикам за рубежом. Во время своего первого визита в США в качестве президента (2004), ему устроили встречу в госдепартаменте с ведущими политиками и бизнесменами. Представлял его Збигнев Бжезинский. Прежде, чем дать слово Сааакашвили Бжезинский произнес короткую, но весьма примечательную речь: «Это мы привели тебя к власти, Миша. И ты должен об этом всегда помнить. Ты, Миша, должен стать проводником наших интересов на Кавказе...»[14].

IV. Новый путь: прагматизм, выдержка, учет ошибок, национальные интересы.

2012 год. в истории Грузии стал по-настоящему переломным. М. Саакашвили бежал из страны. Выстроенная им авторитарная структура власти

---

[14] **Тодуа Зураб.** *Экспансия исламистов на Кавказе и в Центральной Азии.* – Москва, с. 239

Там же был предсказан печальный итог деятельности Саакашвили, что грузины в конечном итоге разочаруются в его деятельности и “погонят из президентского дворца.” *(прим. автора)*

рассыпалась. На парламентских выборах победу одержала партия «Грузинская мечта». Её лидером и главным спонсором стал миллиардер Бедзина Иванишвили. Своё состояние он заработал в 90-х и нулевых годах, занимаясь бизнесом в России[15]. В начале нулевых годов он переехал в Грузию. В 2010 – 2011 гг. стал принимать активное участие в политической жизни страны. После победы на выборах партии «Грузинская мечта» возглавил правительство Грузии. Но при этом объявил, что намерен пробыть на этом посту не более года, а затем уйти из политики. Грузины в это не очень то верили. Они привыкли видеть политиков, которые из последних сил цепляются за власть. Но, как это ни странно ровно через год в ноябре 2013-го Б. Иванишвили действительно оставил пост премьер-министра и отошел от политики.

Представители оппозиции считают, что Б. Иванишвили, находясь в тени, на самом деле продолжает оказывать влияние на политическую жизнь страны. Однако эти «разоблачения» не очень-то волнуют граждан Грузии. Главное, на что они обратили внимание, социально-экономическая жизнь стала действительно меняться к лучшему. Иванишвили выдвинул плеяду молодых политиков и экономистов, которые, впервые за долгие годы, наконец, начали всерьёз заниматься экономикой страны, воздерживаясь при этом от громких и скандальных заявлений и действий. Это подход стал давать свои результаты.

С 2015 года Грузия показывает стабильный экономический рост в 7-10 процентов. Увеличился экспорт товаров в Россию и в страны ЕС. Бурно стал развиваться мелкий и средний бизнес[16]. Резко увеличился поток туристов, главным образом из России и стран СНГ, достигнув к 2024 году 7,4 млн. человек[17].

Настоящий рывок экономика Грузии совершила после начала военных действий между Россией и Украиной в феврале 2022 года. За короткий срок в Грузию переместилось около 200 тысяч релокантов. Но в большинстве своем это не те, кто бежал от «репрессий», а представители фирм и корпораций, как правило – международных, с иностранным капиталом, которые переносили центр своей деятельности из России в Грузии на временный период, стремясь избежать санкций. Это принесло в экономику Грузии серьезный поток финансов, которые, разумеется, способствовали дальнейшему развитию страны.

Обвинения в «пророссийской позиции» власти Грузии отвергают. Они напоминают, что с 2008 года с времени «Пятидневной войны» между Грузией и Россией нет дипломатических отношений. Посольства России в Грузии и Грузии в России закрыты. Однако экономические связи не только сохраняют-

---

[15] **Ведомости.** (2024) *Bloomberg оценил состояние основателя «Грузинской мечты» Иванишвили в $7,3 млрд* – https://www.vedomosti.ru/business/news/2024/07/11/1049320-bloomberg-otsenil

[16] *Экономика Грузии: современные тренды и перспективы развития* https://www.armassociation.com/ru/analyticsInner/georgias_economy

[17] *Грузия – Годовой рост ВВП, данные и прогноз.*_https://ru.tradingeconomics.com/georgia/full-year-gdp-growth

ся, но и интенсивно развиваются. Тем более, что Грузия отказалась присоединиться к антироссийским санкциям, ссылаясь на то, что это не соответствует её национальным интересам.

И действительно, если внимательно посмотреть на географическую карту Грузию и вспомнить тот путь, который прошла страна с 1990 года, трудно обвинить Тбилиси в том, что руководство страны не хочет встать на путь конфронтации и войны. Для Грузии, которая пережила столько испытаний и трудностей в 90-е и нулевые года, пожалуй – достаточно. Именно эта прагматическая позиция – стремление руководства Грузии сохранить мир, не ввязываться в различные авантюры, способствовать экономическому развитию страны и избегать громких и скандальных заявлений – и привлекает большинство граждан Грузии. Именно в этом состоит «секрет» успеха партии «Грузинская мечта».

Всё довольно просто. Оппозиция своими радикальными действиями, попытками устроить беспорядки, захватить государственные здания, спровоцировать власти на применение силы отталкивает большинство людей. Даже в самый разгар акций протеста в октябре-ноябре 20024 года все эти события происходили вечером и ночью только на проспекте Шота Руставели, вблизи здания парламента. Утром и днем весь Тбилиси жил обычной деловой, насыщенной жизнью, чему автор был свидетелем лично.

Ещё одно наблюдение. Осенью и зимой мировые СМИ явно преувеличивали масштаб акций протеста в Грузии и старались придать им явно драматический характер. Хотя на самом деле никакого драматизма и трагедии не было и следа. Правоохранительные органы действовали профессионально. Сторонники оппозиции не спешили преступать последнюю грань, отделяющую акцию протеста от кровавого мятежа.

Позднее представители грузинских властей признавали, что отдельные европейские политики склоняли их к тому, чтобы Грузия открыла «второй фронт против Грузии», продержаться 10 дней, а потом перейти к «партизанским формам борьбы»[18]. Излишне говорить, что если бы руководство Грузии дало бы на это согласие, всё закончилось бы катастрофой для страны[19].

Таким образом, на поставленные в начале статьи вопросы правомерно дать следующие ответы:

1. Партия «Грузинская мечта» 13 лет находится у власти, потому что её политика направленная на сохранение мира и развитие страны находит понимание и пользуется поддержкой большинства граждан Грузии.

2. Европейский союз недоволен тем, что Тбилиси не принимает во внимание рекомендации Брюсселя, не боится возражать ему и говорить о том, что у Грузии есть свои национальные интересы.

---

[18] **Эхо Кавказа.** *Кобахидзе: Зурабишвили призывала нас к открытию второго фронта* (2024) https://www.ekhokavkaza.com/a/kobahidze-zurabishvili-prizyvala-nas-k-otkrytiyu-vtorogo-fronta/33084469.html

[19] *Мэр Тбилиси Каладзе: Запад предложил Грузии развязать конфликт с РФ в 2022 году https://news.am/rus/news/908981.html*

3. Партия «Грузинская мечта» не является пророссийской. Подобные обвинения носят ложный и демагогический характер. Дипломатических отношений между государствами нет. Никаких связей представители руководства Грузии в России не поддерживают. Никто из российских политиков и чиновников в Тбилиси не бывает. Что касается экономического сотрудничества, то здесь Грузия явно уступает Великобритании, Франции, Германии, Италии и другим страна ЕС, которые до сих пор покупают (напрямую, или через посредников), вопреки своим же санкциям, российские газ, нефть, металлы, удобрения и другие товары.

4. Есть ли угроза проевропейскому курсу и демократии в Грузии?

Нет, такой угрозы нет. Грузия не отказывается от проевропейского курса и не предпринимает шагов, которые бы ограничивали демократию в стране. Скорее в этом можно было бы обвинить власти Молдовы, где в 2024-2025 гг. было закрыто 17 телеканалов, около 100 СМИ и Интернет-ресурсов, запрещена деятельность ряда партий и организаций, по политическим мотивам осуждены десятки человек и тысячи подвергнуты штрафам.

Косвенным доказательством отсутствия таких угроз является сохранение контактов и разнообразных сотрудничества между ЕС и РГ, а также сохранение для граждан Грузии безвизового режима с ЕС.

Твёрдый курс представителей правящей партии – премьер-министра Ираклия Кобахидзе, президента Михаила Кавелашвили, председателя парламента Шалвы Папуашвили – на сохранение мира, стабильности развития и модернизации страны отвечает интересам большинства граждан Грузии, у которых хорошая память и прекрасная способность учится на ошибках – своих и чужих.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Безпалько У. (2016) *Проект "Одесса" Саакашвили: год спустя.* https://mezha.net/ua/mysli/32833-proekt-odessa-saakashvili-god-spustya/ // **Bezpal'ko U.** *Proekt "Odessa" Saakashvili: god spustja.* (2025)

Ведомости. (2024) *Bloomberg оценил состояние основателя «Грузинской мечты» Иванишвили в $7,3 млрд* – https://www.vedomosti.ru/business/news/2024/07/11/1049320-bloomberg-otsenil // **Vedomosti.** (2024) Bloomberg ocenil sostojanie osnovatelja «Gruzinskoj mechty» Ivanishvili v $7,3 mlrd (2025)

Григорьев М. (2014) *Режим Саакашвили: что это было.* – М.: Политика, с. 396: https://history.wikireading.ru/347267 // **Grigor'ev M.** *Rezhim Saakashvili: chto eto bylo.* (2025)

Грузия – Годовой рост ВВП, данные и прогноз. https://ru.tradingeconomics.com/georgia/full-year-gdp-growth

. // Gruzija - Godovoj rost VVP, dannye i prognoz (2025)

Джадан И. (2008) *Пятидневная война. Россия принуждает к миру.* – М.: Европа, с. 171 // **Dzhadan I.** *Pjatidnevnaja vojna. Rossija prinuzhdaet k miru.* (2025)

Кавказский Узел. *Евродепутаты поддержали Требования протестующих в Тбилиси.* – https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/406582 (2025) // **Kavkazskij Uzel.** *Evrodeputaty podderzhali Trebovanija protestujushhih v Tbilisi.*

Мэр Тбилиси Каладзе: Запад предложил Грузии развязать конфликт с РФ в 2022 году https://news.am/rus/news/908981.html // *Mer Tbilisi Kaladze rasskazal, kak Zapad predlozhil vystupit' protiv Rossii v 2022-m godu. (2025)*

Пашкова, Л. *В ЕС и США отреагирвали на итоги парламентских выборов в Грузии.* РБК, – https://www.rbc.ru/politics/28/10/2024/671ef2409a7947add4186621 (2025) // **Pashkova, L.** *V ES i SShA otreagirvali na itogi parlamentskih vyborov v Gruzii.*

Слово і діло. (2020) *Як Саакашвілі виконував обіцянки.* https://www.slovoidilo.ua/2020/04/28/infografika/polityka/yak-saakashvili-vykonuvav-obicyanky-posadi-holovy-odeskoyi-oda // **Slovo i dilo.** (2020) *Jak Saakashvili vikonuvav obicjanki.* (2025)

Тодуа З. *Беседа со Звиадом Гамсахурдиа, Грозный, октябрь 1992.* // **Todua Z.** *Beseda so Zviadom Gamsahurdia, Groznyj, oktjabr' 1992.*

Тодуа З. *Записки из блокнотов автора, в* **Todua Z.** *ходе командировок автора в Грузию с 1993-го по 1995-й.* // **Todua Z.** *Zapiski iz bloknotov avtora, v hode komandirovok avtora v Gruziju s 1993-go po 1995-j.*

Тодуа З. *Из личной беседы автора статьи с бывшим председателем Верховного Совета Грузии Акакием Асатиани.* Тбилиси, апрель 1997. // **Todua Z.** *Iz lichnoj besedy avtora stat'i s byvshim predsedatelem Verhovnogo Soveta Gruzii Akakiem Asatiani.*

Тодуа З. *Экспансия исламистов на Кавказе и в Центральной Азии.* – Москва, с. 239 // **Todua Z.** *Jekspansija islamistov na Kavkaze i v Central'noj Azii.*

Экономика Грузии: современные тренды и перспективы развития https://www.armassociation.com/ru/analyticsInner/georgias_economy // Jekonomika Gruzii: sovremennie trndy i perspektivy razvitiya. (2025)

Эхо Кавказа. *Кобахидзе: Зурабишвили призывала нас к открытию второго фронта.* (2024) https://www.ekhokavkaza.com/a/kobahidze-zurabishvili-prizyvala-nas-k--otkrytiyu-vtorogo-fronta/33084469.html // **Jeho Kavkaza**. Kobahidze: Zurabishvili prizyvala nas k otkrytiju vtorogo fronta. (2025)

РЕЛИГИОЗНИЯТ ФАКТОР В НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

Тихомир Солаков

THE RELIGIOUS FACTOR IN BULGARIA'S NATIONAL SECURITY

Tihomir Solakov

Abstract: *The report attempts to study the religious factor in the context of ensuring national security, identifying the characteristics of religious influence on the socio-political life in society and identifying strategic priorities in the field of relations between state institutions and religious organizations. The assessment of the role of the religious factor in the balanced policy provides both an opportunity and assistance in creating a favorable environment for using the potential of religion in the interests of the national security of the Republic of Bulgaria.*

Keywords: *religion, risks, national security*

В условията на глобализацията, постоянната трансформация на съвременните общества и изменения характер на обществено-политическите рискове, се отдава все по-голямо значение и се дава възможност за ясно открояване на всички проблеми свързани с осигуряване на националната сигурност. Изхождайки от тази гледна точка, се стига до заключението, че националната сигурност се явява многостепенна сложно функционираща система. В нея с различна интензивност постоянно възникват и протичат явления и процеси, свързани с борбата между жизнено важните интереси на личността, обществото и държавата. Те по един или друг начин си взаимодействат с възникващите и развиващи се във времето интереси, рискове, опасности и заплахи. Практиката на световния политически живот дава възможност религията да бъде изведена като неопределен и рисков за държавата, а от там и за националната сигурност фактор.

По своята същност и съдържание религиозният фактор се явява един от градивните и съществени елементи за националната сигурност. Той играе съществена роля за духовния и в частност за религиозния живот на индивида и обществото в България. Като се изходи от тази гледна точка следва, че религията по своята същност и съдържание се явява константа, която определя до голяма степен поведението, проявите и мисленето на хората, тяхната цен-

ностна система и не на последно място се предава във времето от поколение на поколение.

В днешно време важно условие за функционирането на религиозните организации и сдружения в обществото и държавата се явява религиозният фактор. Това се дължи на факта, че той оказва съществено влияние върху живота и битието на обществото и на обстоятелството, че:

– се базира на догматика, теология, религиозна философия и не на последно място – на различни за съвремието ни философски идеи. Всичко това ясно показва, че това е активно действаща динамична система от религиозно-философски възгледи;

– се явява най-стабилният консервативен елемент в установените религии;

– той е развиваната по време на религиозни дейности връзка между отношенията на последователите на една или друга религия с други вероизповедания;

– той стои в основата на църквата, тоталитарната секта, деноминация, нови религиозни движения и т.н.

Тук е мястото да се отбележи, че религиозната активност на индивида по отношение на националната сигурност няма изразена положителна еднозначност. Това се дължи на обстоятелството, че на българското общество се поднасят противоположни мнения и противоречива информация. То е в резултат на политически обстоятелства, които способстват да се наложи в съзнанието на хората, че активността на религиозния живот в страната носи изключително положителни ползи за отделния човек и нашето общество.

В днешно време редица тенденции съпътстват активизирането и развитието на процесите, свързани с религиозния живот на обществото. Тяхното вкореняване и развитие в живота на отделения човек и обществото представляват известни рискове, опасности и заплахи за националната сигурност. Това се подкрепя от отразеното в Концепцията за Национална сигурност на България[1] от 1998 г., в която е посочено, че религиозният екстремизъм слага отпечатък върху местните общества, които са с безсилни демократични традиции. В Актуализираната Стратегия за национална сигурност[2] от 2018 г. е изведено, че различните форми на екстремизъм, мотивиран от политически, религиозни, етнически, социално-икономически или други причини, са сериозно предизвикателство за националната сигурност. Това се дължи на фактори, като маргинализацията, растящата бедност и неравенството, разочарованието от политическата система, социалната среда и други, които спомагат за увеличаването на техните привърженици, чиито инициативи се отличават

---

[1] Концепция за националната сигурност на Република България, Обн. ДВ. бр. 46 от 22 Април 1998 г.

[2] Актуализирана стратегия за национална сигурност, приета с Решение от 14.03.2018 г. на НС,

Обн. ДВ. бр. 26 от 23 Март 2018 г.

с високи нива на агресивност. Предвид това осъществяването на спонтанни индивидуални актове на насилие от по-радикални последователи на екстремистка идеология не са изключение. Изхождайки от изложеното до момента съвсем закономерно следва изводът, че религиозна сигурност се явява важен и съществен елемент за национална сигурност. На това основание спецификата на религиозната сигурност следва да включва следните структурни елементи:

а) първият структурен елемент е оказваното влияние на религиозните или неконфесионални фактори, които активно влияят върху намаляването на дейността на отделните религиозни формации при самоидентификация на населението. Обикновено този структурен елемент оказва влияние върху религиозната ориентация на хората по време тяхното ново себеизразяване и вярвания.

б) вторият структурен елемент е свързан с воденето на подчертани приоритети, в които:

– доминира промяна на позиции в между религиозните отношения;

– се намалява или увеличава конфесионалната структура на обществото и религиозните организации. По този начин непосредствено се оказва влияние върху всички аспекти на водения от хората обществен и нерелигиозен живот;

– се подреждат религиозните сили и оказваното от тях влияние върху живота на вероизповеданията, отделния човек и обществото.

в) третият структурен елемент включва обосновката и акцента на водените от държавата конкретни и целенасочени държавни политики, тактика и стратегия по отношение на съществуващите и действащи на територията на страната конфесионални структури.

В контекста на изведения и свързан с религиозната сигурност на България аспект е целесъобразно и необходимо воденето на целенасочено осъществяване на защита на религиозната сфера от деструктивни и дестабилизиращи вътрешни и външни въздействия. Това е и основанието защитата на религиозната сфера да не бъде самоцел за държавата. Тя трябва да е фактор, с помощта на който ще се допринесе за развитието на стабилно, устойчиво и демократично общество в България. По този начин държавата няма да допусне религиозната сфера да се превърне в конкретен източник на различни по вид и характер рискове, опасности и заплахи за отделния човек, обществото и държавата.

Към настоящия момент за България, най-големи рискове, заплахи и опасности за религиозната сигурност се явяват:

а) проповядваният от емисари на различни по вид и характер чуждестранни религиозни организации религиозен фундаментализъм;

б) целенасочено и активно осъществяваната от неомистични и псевдорелигиозни организации дейност, свързана с проповядване на различни форми на мистицизъм, окултизъм и суеверия.

Тук е мястото да се посочи, че в основата на религиозния фундаментализъм е заложено:

– завръщане към основите и авторитета на сакралните традиции на религията;

– противопоставяне на модернизма, тоест на съвременното общество, светската държава и нейните идеологии.

В контекста на изложеното следва да се посочи, че проповядващите религиозен фундаментализъм деноминации имат изразен стремеж за обединяване на светската власт с институционалната структура. Тяхната основна и характерна черта се явява радикалното отхвърляне на характерното за съвременната епоха разделение между светско и религиозно общество и опит за интерпретация на религията единствено от гледна точка на власт над човека, както в духовно, така и политическо отношение[3]. Основна теза на фундаментализма се заключава в порочността на самия принцип за автономност и неконтролируемост на личната сфера по отношение на публичността. В качеството на алтернатива религиозният фундаментализъм предлага теократичния модел на политическо устройство, контрол на религиозните власти над съзнанието и личния живот на хората, въвеждане на религиозен съд вместо светски и т.н.[4] Изхождайки от тази гледна точка е видно, че религиозният фундаментализъм се явява опасност, риск и заплаха за съвременната държава.

Следствие и продължение на фундаментализма се явява религиозният екстремизъм, който се характеризира с крайна интерпретация на религиозните доктрини за практическо реализиране на своите цели. Той е насочен към подкопаване на основите на светската държава, установения обществен ред, против регулиращите държавно-конфесионалните отношения закони и правни норми.[5] Често пъти за целта се използват съмнителни и постоянно изпълнени за обществото скрити идеи и вярвания, които се явяват рискове, опасности и заплахи. В този смисъл съществена заплаха се явява засиленото влияние и разпространение на идеологии от нетрадиционни религиозни култове и секти, много от които имат разрушителен потенциал, разрушават психиката на адептите, зомбират ги, внушават омраза към семейството, обществото и държавата, стремеж за изолирането им от тях. В допълнение към тези негативни последствия, същността на заплахата се състои в пропагандирането и назо-

---

[3] https://studwood.net/527157/religiovedenie/zaklyuchenie [on-line, прегледано месец май 2024].

[4] **Беспаленко, Павел**, „Духовная безопасность в системе национальной безопасности современной России: проблемы институционализации и модели решения“, 2009, [https://cheloveknauka.com/duhovnaya-bezopasnost-v-sisteme-natsionalnoy-bezopasnosti-sovremennoy-rossii-problemy-institutsionalizatsii-i-modeli-resh – on-line, прегледано месец май 2024].

[5] **Мухаметзянова-Дуггал, Регина**, „Духовная безопасность в современном российском обществе: некоторые теоретические и практические аспекты“, журнал Проблемы востоковедения, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/duhovnaya-bezopasnost-v-sovremennom-rossiyskom-obschestve-nekotorye-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty?ysclid=lwhkyw1lzw270298586 – on-line, прегледано месец май 2024].

ваването на такива примитивни концепции за вяра, целенасочени и активни агресивни критики от тяхна страна към традиционните религии и техните култови практики.[6] Изхождайки от гледна точка на фундаментални за религиозната сигурност на България различни по съдържание, вид и характер рискове, опасности и заплахи е видно, че за да бъде запазена самобитността и да се ограничи ерозията на националната идентичност на българина и българското общество, е необходимо:

– да се планират конкретни мерки в насока ограничаване на тези рискове, опасности и заплахи;

– да се ограничи въздействието на рискове, опасности и заплахи върху обществото, като се разработи конкретна, целенасочена и адекватна за средата за сигурност на системата за защита.

По подобен начин тази защита трябва да бъде разгърната и в политическото пространство на българското общество. Осъществяването на този акт ще се постигне политическа институционализация на религиозната сигурност в България. При постигането на тази институционализация, държавата не трябва и не е необходимо да привлича административен ресурс, с помощта на който да налага забрани и да ограничава свобода на съвестта. Това е така, тъй като по този начин ще се допусне нарушаването основните концептуални принципи на демокрацията в обществото. За това е необходимо институционализирането на религиозната сигурност да стане възможно в политическото пространство на България единствено и само когато се създадат среда и условия да се формира и развие в държавна идеология, която по своя смисъл и съдържание да отговаря на съвременните демократични изисквания. В нея като се отчита важното значението на християнските ценности и осъществяването на индивидуалното обществено развитие трябва да бъдат заложени геополитическият статус на България, многорелигиозната специфика на обществото и отделните етнически групи с тяхната духовна и културна самобитност.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Актуализирана стратегия за национална сигурност, приета с Решение от 14.03.2018 г. на НС, Обн. ДВ. бр. 26 от 23 Март 2018 г.

Беспаленко, Павел, „Духовная безопасность в системе национальной безопасности современной России: проблемы институционализации и модели решения“, 2009, [https://cheloveknauka.com/duhovnaya-bezopasnost-v-sisteme-natsionalnoy-bezopasnosti-sovremennoy-rossii-problemy-institutsionalizatsii-i-modeli-resh – on-line, прегледано месец май 2024].

[6] **Беспаленко, Павел**, „Духовная безопасность в системе национальной безопасности современной России: проблемы институционализации и модели решения“, 2009, [https://cheloveknauka.com/duhovnaya-bezopasnost-v-sisteme-natsionalnoy-bezopasnosti-sovremennoy-rossii-problemy-institutsionalizatsii-i-modeli-resh – on-line, прегледано месец май 2024].

Конституция Република България, в сила от 13.07.1991 г., Обн. ДВ. бр. 56 от 13 Юли 1991 г., изм. ДВ. бр.85 от 26 Септември 2003г., изм. ДВ. бр.18 от 25 Февруари 2005 г., изм. ДВ. бр.27 от 31 Март 2006 г., изм. ДВ. бр.78 от 26 Септември 2006 г., изм. ДВ. бр.12 от 6 Февруари 2007 г., изм. и доп. ДВ. бр.100 от 18 Декември 2015 г., изм. и доп. ДВ. бр. 106 от 22 Декември 2023 г., изм. ДВ. бр. 66 от 6 Август 2024 г.

Концепция за националната сигурност на Република България, Обн. ДВ. бр. 46 от 22 Април 1998 г.

Мухаметзянова-Дуггал, Регина, „Духовная безопасность в современном российском обществе: некоторые теоретические и практические аспекты“, журнал Проблемы востоковедения, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/duhovnaya-bezopasnost-v-sovremennom-rossiyskom-obschestve-nekotorye-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty?ysclid=lwhkyw1lzw270298586 – on-line, прегледано месец май 2024].

https://studwood.net/527157/religiovedenie/zaklyuchenie [on-line, прегледано месец май 2024].

THE US ELECTIONS AND THE CONSEQUENCES FOR SECURITY IN THE MIDDLE EAST

Dimitar Katsarkov

Abstract: This article discusses the outcome of the US Elections and their impact on the region of the Middle East. The author tries to make a case that the return of Donald Trump to the White House will affect the peace process between Israel and the Arab states. The region of the Middle East will be crucial for the security interests of the US and their involvement may bring about certain drastic geopolitical changes in the region.

Keywords: US elections, Middle East, Abraham Accords, security, geopolitics, Israel, Iran, Saudi Arabia, Palestine, Lebanon, Hamas, Hezbollah, Gaza, Syria, Turkey

In this report, I will address the security and diplomatic implications of the recent US elections of November 5, 2024. My main sources for this paper have been a number of analyses and studies, published in the past few years that examine the political and geostrategic development of the Middle East region. The purpose of the paper is to analyze the security risks in the Middle East region, the opportunities for peace, and what the future policy of the new cabinet of President Donald Trump would be.

The US elections on November 5 were an important moment that clarified the main issues for American politics. Many experts expected a contested battle however, Donald Trump's victory was more than convincing.[1] How did the leaders in the Middle East react to these results?

Context in this case is essential. As we discuss the election of Trump, it is important to remember that Israel is under attack with missiles and drones on multiple fronts every day, often by countries and terrorist groups which it does not border nor have territorial disputes[2] with. Very few politicians are more popular in Israel than Trump, as during his first term, he made several generous political moves toward Israel, such as moving the U.S. embassy to Jerusalem, recognizing Israeli sovereignty over the Golan Heights, withdrawing the U.S. from the Iran nuclear deal, and the signing of the Abraham Accords. That is why Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu was delighted by Trump's victory.

Some experts fear that Netanyahu will try to take advantage of the new pro-Israel US administration to advance the expansion of illegal settlements in the West Bank, which could eventually lead to the full annexation of the Palestinian Authori-

[1] Middle East Council on Global Affairs (site was accessed on 10 December, 2024)

[2] Washington Institute (site was accessed on 10 December, 2024)

ty.[3] Netanyahu will also be increasingly forced to pursue far-right policies due to his coalition with far-right Israeli politicians such as Bezalel Smotrich and Itamar Ben Gvir. Based on the diplomatic breakthrough of the Abraham Accords, some experts also hope that the new Trump administration will facilitate additional peace agreements, which may include a peace deal with Saudi Arabia.

In terms of Israel, Trump has said that he would like Netanyahu to end the wars in Gaza and Lebanon, opening the door for ceasefire agreements with both Hamas and Hezbollah.[4]

On the other hand, Trump's victory was met with mixed reactions in Turkey by those who support President Recep Tayyip Erdogan and those who oppose him. Trump's return means that Turkey's democratic retreat and authoritarian consolidation are likely to continue. Erdogan has experience working with Trump since his first term and will likely build on it to reach a strategic understanding during his second term. Along with other issues, Ankara will be watching to see whether Trump follows through on his promise to end the wars in Ukraine and Gaza. Ankara also believes that any reduction of the Iranian influence would be beneficial to Kurdish political aspirations in the region. Accordingly, Erdogan will likely approach the new US administration in the early days to renew his offer to take responsibility for security in Syria. Erdogan has long suspected that the US troops are protecting Kurdish forces affiliated with the terrorist Kurdistan Workers' Party (PKK) and fears that the Syrian scenario may become similar to the one in Iraq.[5]

As for Iran, it would seem that Trump does not want war with Iran, and Tehran does not want war with Israel. Iran itself is at a geostrategic crossroads. In September, the new Iranian President, Massoud Pazeshkian, was at the UN General Assembly in New York with one goal in mind. And that was to gauge the wind and whether Iran would have a chance to strike a new nuclear deal with the US. But back then, Tehran was betting on Kamala Harris to become president. Now that Trump has won, Pazeshkian's move seems futile. Due to the fact that it was Trump who canceled the JCPOA agreement with Iran in his first term, Tehran is now once again turning to the European Union. This case will be a crucial one for the new EU foreign policy and defense chief, Kaya Kallas.

Iran is in an unenviable position. The proxies are highly destabilized: Hamas is practically on its knees in Gaza, and Hezbollah has lost the resources they used to conquer Lebanon from within. This truce with Israel will only be fully realized if the power south of the Litani River is fully exercised by the Lebanese government, which is precisely why it is now empowered with this ceasefire. However, many experts remain skeptical that this marks the end of the conflict between Israel and Hezbollah. They do not see a basis for Lebanon to stabilize internally and to ensure that Hezbollah does not reorganize and regain its strength as a state within a state.[6]

---

[3] Gulf International Forum (site was accessed on 10 December, 2024)

[4] Washington Institute (site was accessed on 10 December, 2024)

[5] Wilson Center (site was accessed on 10 December, 2024)

[6] Middle East Council on Global Affairs (site was accessed on 10 December, 2024)

However, let us focus our attention back to Iran. The regime in Tehran has fallen into two dependencies. The first one is of major concern as it is related to the fact that Iran is heavily dependent on China— the de facto single largest buyer of Iranian oil. The other is the increasing dependence on Russia, which is now the sole security guarantor for Tehran. The diplomatic maneuvers in Kazan and Astana, with which the Kremlin is luring Iran into signing a strategic agreement for mutual defense, are increasingly closing off Pazeshkian's opportunities to navigate the country towards the West. At the same time, Pazeshkian came to power with the promise that he would not be a hardliner like the late President Ebrahim Raisi. He also promised that retribution would be sought towards the West with the aim of lifting the sanctions against Tehran, which have severely affected the Iranians economically. In Tehran, they are waiting for Ayatollah Ali Khamenei to name his successor at any moment, as several potential candidates have been mentioned in the last few months. Concurrently, Iran as a country with one of the youngest populations in the Middle East, could at any moment erupt into mass protests and see a new revolution taking place. Young Iranians, who have spent their entire lives repressed by the Revolutionary Guard Corps regime, are already at the end of their patience. Therefore, Pazeshkian is well aware that he must make some move toward the West.

This entails a crucial moment for the EU. Considering that Iran has already deceived the world once by using the money under the JCPOA to finance its proxies, can we have faith that these funds will now be really used for civilian nuclear energy? After all, General Soleimani and some of the other generals who exploited the financial provisions of the JCPOA are now deceased. However, not all of the radical elements in the Revolutionary Guard Corps have been contained. A new nuclear deal with Iran will exclude Russia and the US, meaning the main burden will fall on France, Germany, and the UK. As many experts report, these three countries rarely become active without Washington having expressed its position first. Nevertheless, this must change, because the security initiative and the distancing of Iran from Russia must be European priorities. A new deal between Iran and the EU can only be concluded if a special agency is created with a main task to implement and ensure compliance with the new agreement. This institution would work in unison with the International Atomic Energy Agency.

If the chance for a deal with Iran is missed now, the nuclear domino theory for the Middle East, discussed by Henry Kissinger and Kenneth Waltz several decades ago, will come true in full force.[7] This means that a number of countries in the region will endeavor to acquire nuclear weapons, entailing negative consequences for the fragile state of security in the Middle East region.

At the same time, the acquisition of nuclear weapons by Iran in the conditions of violating the NPT treaty, could also put the tension between Iran and Israel in a standstill, after the model of the threat of mutual destruction between India and Pa-

[7] **Kenneth Waltz**, "The Spread of Nuclear Weapons: More May Better," Adelphi Papers, Number 171, London: International Institute for Strategic Studies, 1981, pp.181-189;

kistan.[8] Assuming that Tehran remains more inclined to experiment with security in the region, it is crucial that the point of nuclear weapons acquisition not be reached. In conclusion, the EU and Ms. Kallas must be aware that without pressure and control over Tehran, striking a new deal with the regime will simply be giving money to a totalitarian regime. The dilemma and temptation for strategic reprisal on both sides is great, but distrust should not be ignored. The regime in Tehran is at a crossroads. Regardless of what the future deal with Iran may be, it must also address the improvement of human rights in the country. Without a commitment to these rights, any negotiations would be futile.

Ultimately, it should be noted that many Arab states recognize that Israel cannot continue to pursue peace until it achieves the security it desires. However, the Israeli government's policies in the region have damaged the state's reputation due to the civilian cost. This renders any peace efforts worthless. Surprisingly, the Abraham Accords have outlasted all the region's conflicts, thanks to the United Arab Emirates' committed participation under the leadership of Muhammad bin Zayed Al Nahyan.[9]

In Donald Trump's second term as president, continuity, not change, will almost certainly dominate U.S. policy toward the Middle East. However, if Trump's anti-war statements are true, it is possible that there may be a change in policy, albeit a small one. Nevertheless, the most likely scenario is business as usual, as the US will seek to maintain the status quo.

Overall, peace in the Middle East is not a distant mirage but achieving it requires resolving a number of conflicts in the region. The results of the U.S. elections partially revive hopes for the restoration of the normalization process in the region. Going forward, its success will depend on the regional players who will cooperate in the process of establishing lasting peace and resolving the Middle East conflict.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More May Better," Adelphi Papers,, Number 171, London: International Institute for Strategic Studies, 1981;

Scott D. Sagan, "The Perils of Proliferation in South Asia." Asian Survey 41, no. 6, 2001;

Wilson Center – https://www.wilsoncenter.org/article/reactions-by-mena-us-presidential-elections;

Middle East Council on Global Affairs – https://mecouncil.org/blog_posts/trumps-return-and-implications-for-the-middle-east/;

Washington Institute – https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/us-election-2024-views-middle-east;

Gulf International Forum – https://gulfif.org/how-the-2024-u-s-election-could-shape-the-middle-east/;

[8] **Scott D. Sagan**, "The Perils of Proliferation in South Asia." Asian Survey 41, no. 6,2001, pp. 1064–1086;

[9] Wilson Center (site was accessed on 10 December, 2024)

II.
Икономически и правни аспекти на сигурността в Югоизточна Европа

II.
Economic and Legal Aspects of Security in the Region of Southeast Europe

Том 5 / Vol. 5

„Проблеми на социалната и икономическата сигурност“

“Problems of Social and Economic Security”

THE POLITICAL, ECONOMIC, AND SECURITY CONTEXT OF COOPERATION BETWEEN SERBIA, BULGARIA, AND ROMANIA FOR THE PURPOSE OF THE PROGRESS OF THE REGION OF SOUTHEAST EUROPE

Slobodan Nešković

Abstract: Regional cooperation and relations between countries represent key factors in contemporary globalized society. This paper explores the intricate connections between Serbia, Bulgaria, and Romania with a focus on political, economic, and regional aspects. Examining these relationships allows for a deeper understanding of mutual interdependence and each country's contribution to regional development. The paper begins with an overview of political relations between Serbia and Bulgaria, as well as Serbia and Romania. Basic information about Bulgaria and Romania provides context for understanding regional dynamics. Subsequently, economic cooperation between Serbia and Bulgaria is analyzed, including contractual relationships and obligations. Regional cooperation between Serbia and Romania is further explored to comprehend the political and economic aspects of their relationship.

The paper also examines how Serbia's regional development policy aligns with European standards, analyzing cross-border cooperation, the utilization of EU funds, involvement in Euroregions and security development in the Southeast Europe region.

Keywords: political relations, economic relations, security relations, Serbia, Romania, Bulgaria, cross-border cooperation, Southeast Europe, European Union

INTRODUCTION

This paper examines the political and security aspects of regional cooperation between Serbia, Bulgaria, and Romania. The focus is placed on the historical context, the development of cross-border cooperation, political and security challenges affecting regional dynamics, and the concept of local government development in Serbia. It also highlights the lack of an institutional framework for regional development in Serbia, which results in significant disparities in development levels across different parts of the country. The legal and institutional frameworks of regional development policy in Serbia are analyzed, with special attention to the Law on Regional Development adopted in 2009.

Our unique project addresses previous attempts to establish regional bodies and agencies, as well as their effectiveness in implementing regional development policies. A lack of transparency and coordination in implementing state aid pro-

grams is noted. The Draft Law on Regional Development, which was subject to public discussion, is also reviewed, particularly concerning the complex network of institutions and their unclear jurisdictions, and attempts to establish regional structures according to it. The evaluation is that the proposed model may be too complex for effective implementation. Although the goal is to achieve polycentric development, it is necessary to ensure the flexibility and simplicity of institutional infrastructure to support the development of smaller urban centers and allow for this development to spread across the entire country.

The geographic location of Serbia, Bulgaria, and Romania in the heart of the Balkans, at the crossroads of important European routes, makes these countries key actors in regional security and stability. Historically, these three countries have a rich tradition of mutual relations, which have changed over the centuries but have always been significant for regional dynamics. Today, in the context of European integration and shared security challenges, cooperation between Serbia, Bulgaria, and Romania is becoming increasingly important.

A particular section of the research is dedicated to Euroregions as key instruments for achieving common goals. Through a historical context, the paper traces the establishment of Euroregions such as Danube–Criș–Mureș–Tisa, Eurobalkan, Stara Planina, and Drina–Sava–Majevica, exploring their role in economic development, cooperation in education, culture, and social aspects. The analysis also includes a review of the challenges faced by Euroregions, including the need for adequate institutional capacities and financial resources. It also considers how certain Euroregions, despite initial enthusiasm, have not fully met expectations, sometimes leaving them only on paper.

Through the analysis of these key aspects, the paper provides insights into the challenges and potentials of regional cooperation between Serbia, Bulgaria, and Romania, highlighting the importance of adequate legislative and institutional frameworks for achieving balanced regional development. The first joint Serbian-Bulgarian project—the Balkan Civil Coalition (BCC) in 2002— representing the first joint non-governmental organization between Serbia and Bulgaria, registered under Bulgarian law, will also be discussed, along with how the BCC as a cooperation model has the potential to inspire other similar initiatives in the Balkans. Key factors influencing the success or challenges in achieving regional cooperation will be analyzed, including high expectations, lack of stable funding sources, reliance on individual initiatives, frequent elections, and political pressures.

Potential opportunities for enhancing interstate partnerships arise with the planned construction of a link between the Prahovo port and Romania, considering the requirements of the European Union and the potential benefits for regional development. It is important to focus on navigation on the Danube, recognizing its significance as a major navigable route and analyzing the current state of the Prahovo port along with the challenges it faces in achieving its capacities and infrastructure standards.

The subsequent text is dedicated to the economic segments produced by cross-border cooperation in the period after 2000, emphasizing the impact of the global financial crisis on the region and its economic performance. The perspectives of further structural reforms, privatization, and overall efforts to strengthen the private sector to achieve sustainable growth are also considered. Human resources are analyzed, as well as the current state and challenges in the areas of education, employment, and workforce mobility. Strategies for improving qualifications, reducing unemployment, and maintaining a skilled workforce in the region will be examined.

Through the presented analyses, the goal of this section will be achieved, namely to provide a partial overview of the development of the given area in Serbia, to consider existing challenges and identify potential pathways for further sustainable regional development. We emphasize the axiom that Serbia, Bulgaria, and Romania are neighboring countries with a long history, traditional, and certain common historical, economic, and cultural ties. All three countries are members of the Southeast Europe Cooperation Process (SEECP) and participate in regional initiatives aimed at strengthening cooperation in the fields of economy, security, and culture.

Political relations between Serbia and Bulgaria have been mostly stable, and the countries have collaborated on various levels. In the past, there were certain tensions between Serbia and Bulgaria, especially concerning issues related to historical heritage. However, both countries have sought to resolve these issues through dialogue and negotiations. Relations between Serbia and Romania are historically positive, as these states have never been at war with each other. However, in recent years, there have been certain contradictions related to the perception of the status of ethnic minorities in the region.

1. POLITICAL, ECONOMIC, AND LEGAL RELATIONS BETWEEN SERBIA AND BULGARIA

The history of relations between Serbia and Bulgaria has been marked by dynamic periods that included conflicts, wars, and tensions, but also significant moments of cooperation and peace. Historically, there have been tensions due to territorial disputes and political disagreements, leading to mutual distrust. However, in recent decades, there has been a notable improvement in relations between the two countries, particularly in the fields of economic and security cooperation. As a member of the European Union and NATO, Bulgaria has become an important partner for Serbia in the process of European integration and regional stability. Today, despite ongoing issues such as the recognition of Kosovo and Metohija's independence, Serbia and Bulgaria are building positive relations through enhanced trade exchange, infrastructure projects, and joint initiatives in the areas of energy and security.

The Republic of Bulgaria is a parliamentary republic, with Sofia as its capital. The country is led by Prime Minister Nikolai Denkov, while the Minister of Foreign Affairs is Mariya Gabriel, and Rumen Radev is appointed as the head of state.

Key Aspects of Bulgaria's Market Advantages:

1. Part of the Common European Market: Bulgaria provides real access to the European market due to its manufacturing and distribution infrastructure. The European origin of goods and services facilitates their placement through procurement processes within the EU.
2. Membership in NATO and the EU: As a member of the EU since 2007, Bulgaria implements proven practices and policies that improve laws and business practices, creating a more favorable environment for investors.
3. Low Taxes: Bulgaria has some of the lowest taxes in the EU, including a 10% corporate tax, a 10% personal income tax, and a general VAT rate of 20%. In addition, there are incentives for certain investment projects.
4. Macroeconomic and Financial Stability: The country enjoys stable economic growth, a fixed currency (the Bulgarian lev) in relation to the euro, a positive credit rating, and an investment climate recognized by global rating agencies.
5. Strategic Position: Bulgaria occupies a highly favorable strategic geographical position, acting as a bridge between Europe and Asia.
6. Lowest Operational Costs in Europe: Bulgaria offers very favorable prices for renting business space, along with cheaper office supplies compared to other EU markets.
7. European Funds: From 2014 to 2020, Bulgaria was allocated approximately 8 billion euro for EU-funded projects in various sectors, including infrastructure, transport, renewable energy, education, and social development.
8. Attracting Foreign Investment: Following its entry into the EU, Bulgaria has seen a significant increase in foreign investments. Alongside competitive tax rates, the country provides financial support for priority investment projects.
9. Similarities with Serbia: Both countries belong to the Slavic group of nations, speak similar languages, and have comparable economic indicators. This creates conducive conditions for trade and economic cooperation between Serbia and Bulgaria.

In summary, the relations fostered through historical ties, strategic partnerships, and mutual economic interests serve to enhance cooperation between Serbia and Bulgaria and contribute to the overall stability and prosperity of the region.

Historically, bilateral relations between Bulgaria and Serbia date back to January 18, 1879. In recent times, there has been a notably developed and intensive bilateral political dialogue. The year 2019 marked the 140th anniversary of the establishment of diplomatic relations.

In the last several years, the relationship between the Republic of Serbia and the Republic of Bulgaria has evolved through a series of significant events, among which official visits by high-ranking state officials stand out. These meetings not only serve as opportunities for diplomatic engagement between the two neighboring countries but also represent crucial moments in the building and maintenance of

bilateral relations. The exchange of visits between officials of both countries often took place with the aim of enhancing cooperation and resolving any potential issues. Through these visits, officials were able to discuss matters of international importance, sign agreements with positive impact for both sides, and strengthen economic and cultural cooperation.

Below are some of the most significant visits between these two countries:

- February 23, 2018: The President of the Republic of Serbia, Aleksandar Vučić, officially visited the Republic of Bulgaria.
- June 21-22, 2018: The President of the Republic of Bulgaria visited Belgrade.
- September 10-12, 2018: Former President of the National Assembly of the Republic of Serbia, Maja Gojković, made an official visit to the Republic of Bulgaria.
- November 9, 2019, and February 15, 2019: The then Prime Minister of the Republic of Bulgaria, Boyko Borisov, visited Serbia and received the Order of the Republic of Serbia for exceptional merits in developing and strengthening peaceful cooperation and friendly relations between the two countries.
- June 1, 2020: Aleksandar Vučić made a working visit to the Republic of Bulgaria.
- January 19-20, 2021: The Minister of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, Nikola Selaković, was on an official visit to Sofia.
- May 23, 2021: The President of the Republic of Bulgaria, Rumen Radev, paid a working visit to Dimitrovgrad.
- February 8, 2022: The Prime Minister of the Republic of Bulgaria, Kiril Petkov, made an official visit to the Republic of Serbia. [1]

These visits have played a vital role in enhancing the partnership between Serbia and Bulgaria, contributing to stronger political, economic, and cultural ties while addressing shared challenges and aspirations for regional stability and cooperation.

Recent data indicate a significant increase in foreign trade between Serbia and Bulgaria. During the period from January to July 2022, total trade between the two countries experienced a notable growth of 32.5%, reaching €949.3 million. This signifies improved economic relations between Serbia and Bulgaria.

- Export and Import: Serbia's export to Bulgaria during this period amounted to €494.8 million, while import from Bulgaria to Serbia totalled €454.6 million. This points to a relatively balanced trade relationship between the two countries.
- Record Trade Exchange in 2021: In 2021, trade between Serbia and Bulgaria reached a record level of €1.3 billion. This highlights the continuous growth of economic cooperation between the two countries.
- Collaboration in Various Sectors: The economic relations are based not only on trade exchange but also encompass key sectors such as energy, transportation,

[1] https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/bugarska

infrastructure, and tourism. This diversity in sectors contributes to a broader and sustainable economic partnership.

• Bulgarian Investments in Serbia: Data on inflows from investments by Bulgarian residents in Serbia, amounting to €273.8 million by the first quarter of 2022, demonstrate a significant interest in long-term investments in the Serbian economy.

These figures reflect the strengthening economic ties between Serbia and Bulgaria, which can have a positive impact on both economies. To enhance their economic connections and contribute to regional prosperity, it is essential for both countries to continue promoting this cooperation through various initiatives. [2]

Despite historical objective controversies, the Republic of Serbia and the Republic of Bulgaria maintain strong diplomatic and economic relations through 89 bilateral agreements. Below are some of the notable legal documents:

1. Agreement on International Road Transport of Passengers and Goods
   Signed: July 25, 2002.
   This agreement regulates international road transport of passengers and goods between the two countries, establishing a foundation for efficient logistics and transportation.
2. Agreement on Economic Cooperation
   Signed: November 30, 2007
   Focused on enhancing economic cooperation, this agreement aims to create a favorable environment for trade, investment, and technology exchange between Serbia and Bulgaria.
3. Agreement on Social Security
   Signed: September 19, 2011
   This agreement ensures basic rights for citizens in the area of social security, including issues related to pensions, healthcare, and other social services.
4. Memorandum of Understanding for the Construction of the Bulgaria–Serbia Gas InterconnectoSigned: January 19, 2017
   This memorandum represents both countries' commitment to collaborate on the construction of a gas interconnector between Bulgariam and Serbia, which has significant implications for energy security and supply diversification.
5. Agreement on Cooperation in Disaster Protection signed: July 25, 2019
   Focused on joint efforts in protecting against natural and other disasters, this agreement promotes a coordinated response to challenges related to natural emergencies.

These documents reflect the diversity of cooperation between the Republic of Serbia and the Republic of Bulgaria, covering areas such as transportation, economics, social security, energy, and disaster protection. Such agreements constitute a legal framework for strengthening relations between the two countries and facilitate mutual cooperation at various levels.

---

[2] Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia/Bilateral Relations/2023

2. POLITICAL, ECONOMIC, AND LEGAL RELATIONS BETWEEN SERBIA AND ROMANIA

The relations between the Republic of Serbia and the Republic of Romania are characterized by a historical continuum of peaceful cooperation, as these two countries are the only ones in the region that have never been in mutual conflict. Political relations are exceptionally stable, particularly because Romania is one of the five European Union countries that have not recognized the independence of Kosovo and Metohija, thus maintaining a consistent stance on Serbia's territorial integrity. During the socialist period, economic and trade cooperation was high, culminating in joint projects such as the construction of the Đerdap hydroelectric power plants. Today, economic exchange between Serbia and Romania continues to grow, with joint initiatives in the fields of energy, infrastructure, and trade. While there are some controversies, such as issues concerning the position and assimilation of the Vlach minority, both countries continue to enhance cooperation in the spirit of European values and good neighbourly relations.

The Republic of Romania represents certain comparative advantages that are significant when considering the current topic and potential bilateral cooperation with other countries, including Serbia:

1. NATO and EU Membership: Romania, as an EU member since 2007, is committed to adopting and enhancing practices and policies that facilitate investment and business. This membership also provides access to the common European market.
2. Strategic Location: With its exceptionally strategic geographical position, Romania acts as a bridge between Europe and Asia, with the port of Constanța playing a key role in the region.
3. European Funds: Romania has access to significant EU funding for projects in various sectors such as infrastructure, transport, renewable energy, and education, which can benefit business development.
4. Stable Economic Growth: Romania has recorded stable GDP growth, and the Romanian leu remains a stable currency. This stability supports the country's appeal to investors.
5. Tax Incentives: Tax rates, including VAT, are competitive, providing a favorable framework for business operations.
6. Infrastructure Development: Improvements in production and distribution infrastructure facilitate efficient market placement of products.
7. Lowest Operational Costs in Europe: Favorable rental prices for business spaces and material costs contribute to the economic viability of operations.
8. Foreign Investments: Romania has seen significant foreign investments since joining the EU, attracting well-known global brands.
9. Similarities with Serbia: Shared similarities in language, culture, and mentality make Romania an attractive market for goods and services from Serbia.
10. Macroeconomic and Financial Stability: Real GDP growth, minimal

annual fluctuations in inflation, and a positive credit rating contribute further to Romania's status as a stable economic environment.

11. Both Serbia and Romania are neighboring countries in Southeast Europe and are members of various regional and international organizations that promote cooperation among countries in the region.

Overall, the sustained political dialogue and evolving economic relations between Serbia and Romania create an important framework for collaboration and mutual benefit, contributing to the stability and prosperity of the Southeast European region.

Regional Cooperation Arguments:

1. European Union (EU): Romania's membership in the EU serves as a driv ing force for strengthening economic, political, and cultural cooperation with other member states. Similar tendencies are present among countries undergoing European integration. The current perspective of membership implies shared goals and initiates incentives for regional cooperation.
2. Danube Region: Serbia and Romania share the Danube River, which is a source of potential cooperation within the Danube region. This region serves as a platform for collaboration among the countries along the Danube, including Serbia and Romania. Initiatives in this context include improving infrastructure, environmental protection, tourism, and cultural exchange.
3. Regional Initiatives: Serbia and Romania are involved in various regional initiatives and organizations, such as the Central European Initiative (CEI) or the Southeast European Cooperation Process (SEECP). These platforms provide opportunities for dialogue, joint problem-solving, and enhancing cooperation across various sectors.
4. Bilateral Cooperation: In addition to participation in regional initiatives, Serbia and Romania maintain bilateral relations covering various aspects, including economic cooperation, trade, culture, education, and more. Regular bilateral meetings at different levels contribute to strengthening the ties between these two countries.

It is worth noting that the nature of regional cooperation is dynamic and subject to changes depending on political and economic conditions. Despite challenges, both countries are striving to strengthen their connections and contribute to the stability and prosperity of the region.

Serbia and Romania nurture a long-standing political dialogue that dates back to the history of their diplomatic relations. This close connection began in 1836 when the Principality of Serbia opened its first diplomatic representation, known as the Serbian Legation, in Bucharest. This historical step laid the groundwork for developing cooperation between the two countries.

One of the key moments in their political relations was the signing of the Alliance Treaty between Romania and the Republic of Serbia in early 1868.[3] This trea-

[3] **Nešković, S.**, Tourism Industry of the Western Balkan Countries Between Existing Resources and Regulation of the European Union, Ulcinj, International Scientific Journal MONTE, No. 2, 2020, p. 85.

ty, one of the first international bilateral agreements concluded by modern Serbia, attests to the deep ties between these two nations. Over the centuries, political dialogue continued to evolve, making it a vital part of their international engagement.

The continuation of this dialogue is evident through regular bilateral visits by officials. The Minister of Foreign Affairs of Romania, Teodor Meleșcanu, visited the Republic of Serbia in 2018, further strengthening the ties between the two countries. In June 2022, the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, Nikola Selaković, made an official visit to Romania, reflecting the continuity of the dialogue.

It is noteworthy that the President of the Republic of Serbia, Aleksandar Vučić, officially visited Romania in 2018. This visit was an opportunity for exchanging opinions, strengthening cooperation, and achieving common goals in political, economic, and cultural aspects. Through these visits, Serbia and Romania confirm their commitment to enhancing political ties and promoting mutual understanding, thereby contributing to stability and collaboration in the Southeast European region. [4]

Economic Relations

Economic relations between the Republic of Serbia and the Republic of Romania represent a vital component of Serbia's overall foreign trade activity, primarily focused on trade exchange. Prior to the outbreak of the COVID-19 pandemic, these relations experienced continuous growth, positioning Romania as a significant foreign trade partner for Serbia.

Romania stands out as the seventh most important partner of the Republic of Serbia in terms of total trade. In 2021, trade between the two countries reached an impressive €2.03 billion. Serbia's exports have recorded consistent growth for the third consecutive year, reaching a record high of €1.19 billion in 2021, representing an increase of 7.2% compared to the previous year. During the same period, imports from Romania amounted to €845.3 million, decreasing by 17.4% compared to 2020.

In 2021, Romania positioned itself as the seventh most significant destination for Serbian exports worldwide, emphasizing the importance of this bilateral economic connection. Additionally, Romania is recognized as a significant foreign investor in Serbia, ranking 24th on the list of the largest foreign investors. From 2010 to 2021, Romania invested €173.1 million in the Serbian economy, with a net inflow of investments amounting to €21.2 million recorded in 2021 alone.

These figures illustrate a significant economic connection between Serbia and Romania, with strong growth trends in trade exchange and investments, yielding mutual benefits for both countries.

The Republic of Serbia and the Republic of Romania have established stable legal relations through the signing of 131 bilateral agreements, which regulate various aspects of their interstate cooperation. Listed below are several key documents:

1. Trade Agreement between the FPR of Yugoslavia and the People's Repub lic of Romania (October 27, 1956): This agreement laid the foundation for trade relations between the two countries and represents an early document regulating the economic aspects of their cooperation.

[4] **Nešković, S.**, Some important aspects of political processes and reforms in the Republic of Serbia in the conditions of transition, Political Review, Belgrade: Institute for Political Studies, 2005, str. 22.

2. Consular Convention between the SFR of Yugoslavia and Romania (January 24, 1974): The Consular Convention facilitated the development of diplomatic and consular relations between SFR of Yugoslavia and Romania, providing basic rules and guidelines for actions in this area.
3. Treaty of Friendship, Good Neighborliness, and Cooperation between the Federal Republic of Yugoslavia and Romania (May 16, 1996): This treaty marked the desire to strengthen friendly relations, good neighborliness, and overall cooperation between the two states, laying the groundwork for further mutual initiatives.
4. Agreement between the Federal Government of the FRY and the Govern–ment of Romania on the Protection of National Minorities (November 4, 2002): This agreement focuses on safeguarding the rights of national minorities, ensuring respect for multiculturalism and ethnic diversity.
5. Agreement between the Government of the Republic of Serbia and the Government of Romania on Cooperation in Combating Organized Crime, International Drug Trafficking, and International Terrorism (July 5, 2007): This agreement emphasizes joint engagement in combating serious forms of crime and terrorism, highlighting the importance of international cooperation in this area.

These agreements reflect various phases in the relations between the Republic of Serbia and Romania, providing a legal framework for the development and deepening of their cooperation in multiple sectors. Through these legal instruments, both countries demonstrate their commitment to enhancing bilateral ties and fostering peaceful collaboration moving forward.

3. SPECIFICITY OF CROSS-BORDER COOPERATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Cross-border cooperation that involved municipalities and regions of the former Yugoslavia, without the mediation of central authorities, had been active with countries that had open borders, such as Austria and Italy. However, it was not well developed between municipalities in the northeastern and eastern border regions with neighboring municipalities in Hungary, Bulgaria, or Romania, due to the closed nature of these countries. In these parts of the country, there was no experience with cross-border cooperation. During the 1990s, when these countries were undergoing transition and opening up, Serbia faced United Nations sanctions, which made it difficult to consider establishing such cooperation.

Meanwhile, cross-border cooperation has gained new meaning, content, and functions, especially in the context of the European Union's enlargement policy. It represents a new development instrument whose potentials local communities still need to explore and adopt. Cross-border cooperation plays a stabilizing role in the Western Balkans and is also linked to the development and horizontal Europeanization. This cooperation is closely tied to the regional development policy, whose reach and efficiency are largely conditioned by the territorial organization of the

country, the degree of regionalization, and decentralization. The use of cross-border cooperation as a development instrument depends on national and local institutional and administrative capacities. [5]

Significant inequalities in the development of certain parts of Serbia arise, among other things, from the lack of an appropriate institutional and legislative framework for regional development at the national level. The absence of such a framework has resulted in the inability to organize a coordinated regional development planning process, leading to insufficient and unsystematic involvement of municipalities in sporadic processes of defining development initiatives.

The lack of an institutional framework hinders the alignment of national, regional, and local development goals and priorities, as well as the proper inclusion of municipalities in current information flows. As a result of this situation, none of the documents addressing regional development policies optimally considers the diversity in the development potentials of municipalities or regions. Specific development needs and problems of these areas are also not adequately taken into account, and there is a lack of appropriate alignment of the allocation of budgetary funds with these disparities.

The Constitution of the Republic of Serbia, adopted in 2006, pays special attention to regional development and the development of underdeveloped areas in the part dedicated to economic organization and public finance. Article 94 emphasizes that "The Republic of Serbia takes care of balanced and sustainable regional development, in accordance with the law." Additionally, under item 12 of Article 97, it is stated that the Republic of Serbia is responsible for organizing and ensuring "the development of the Republic of Serbia, policies, and measures to promote the balanced development of specific parts of the Republic of Serbia, including the development of underdeveloped areas." These constitutional principles lay the foundation for legislative and other measures that will support and promote sustainable regional development in accordance with constitutional provisions. [6]

In 2007, the Law on the Territorial Organization of the Republic of Serbia was adopted, establishing its new territorial organization. According to this law, the Republic of Serbia now consists of 150 municipalities, 23 cities, and the city of Belgrade functions as a separate territorial unit. Two autonomous provinces, Vojvodina and Kosovo and Metohija, are recognized as a form of territorial autonomy. This territorial division aims to organize and define administrative units within the territory.

---

[5] **Nešković, S.**, Statistical methods of regionalization and the legal framework of cross-border economic cooperation in Europe, European Legislation, Belgrade: Institute for International Politics and Economy, 2016, str. 37.

[6] **Nešković, S.**, The region of Caucasus and the Balkans in the strategy of Eastern Partnership of the European Union, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 6, International Security and Development Policies in Bulgaria and on the Balkans, Proceedings of International Scientific Conference 02-03.11.2018., Veliko Turnovo, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo Bulgaria, 2019, p. 20.

States in pursuit of their national interests, exhibit various attitudes towards regionalization. Many countries with a centralized tradition, as well as those with a high degree of decentralization where significant powers have long been in the hands of local self-governments, generally resist regionalization processes and the establishment of a middle level of government that shares powers between national and local authorities.

Common obstacles to the establishment of regionalization and the reasons cited for its non-introduction are: the process of introducing regional self-government is deemed expensive and lengthy; achieving political consensus on regionalization within the state poses a challenge, partly due to frustrating past experiences concerning the concept and management of a territory; central and local authorities show a lack of willingness to relinquish their powers and portions of financial resources for the benefit of the middle level of government. In countries in the early stages of transition, the priority has been on reforming the local level of government, leading to strained limited financial resources.

As a potential candidate country for EU membership, the Republic of Serbia committed to implementing NUTS classification within four years of signing the Stabilization and Association Agreement (SAA). Partially fulfilling this obligation, the Law on Regional Development was adopted, introducing two levels of statistical data collection and monitoring the effects of spending: regions and areas. Unfortunately, the regions do not coincide with the districts, and the term "area" is used for the lower level, which raises questions about the role of municipalities, i.e., local authorities in planning and implementing reference policies.

EU member states designate areas within their territories as underdeveloped, regardless of their administrative status, and only notify the Union about this. Member states develop projects aimed at improving their underdeveloped regions and submit them for consideration and approval by the European Regional Development Fund (ERDF). The ERDF operates autonomously from the member states, making decisions guided by the general interests of the EU and striving to achieve common goals of community regional policy, acting as the union's cohesion instrument.

The proclaimed common regional policy of the European Union does not replace national regional policies; rather, it represents an additional and complementary instrument that contributes to the balanced regional development of member states while simultaneously strengthening the cohesion of the Union as a whole. Candidate and potential candidate countries are free to adopt the philosophy of community regional policy and, in line with their interests, implement certain goals and principles through their internal policies. They are particularly allowed to integrate the objectives of the Lisbon Agenda into their internal policies in an adaptable and feasible way. This essentially embodies the core of the Europeanization process, which can flow smoothly in any country, regardless of the stage at which it finds itself in the formal process of joining the EU.

The European integration process has resulted in the elimination of barriers to the flow of goods, services, capital, and people, causing significant transformations

in the nature of national administrative boundaries. Furthermore, the opportunity for peripheral regions in EU member states to rely on state economic assistance is decreasing, resulting in challenging economic situations for border regions. The latter are at a significant disadvantage in the competitive European environment.

As a result, there has been a need to explore new mechanisms for effective governance aimed at helping peripheral regions confront increasingly complex economic challenges. One of the ideas was to pool resources from neighboring border regions to help them survive amidst growing competitive pressures stemming from economic globalization. Therefore, cross-border cooperation emerges as a necessary process, allowing the most efficient use of diverse developmental opportunities on both sides of the borders in Europe while also representing potential for addressing common challenges.

Intensive cross-border cooperation aims to strengthen the interconnectedness of border regions of member states, ultimately seeking to become an additional instrument and advocate for further European unification and the sustainability of neighboring areas along the EU's external borders. Cross-border cooperation represents a primary and key European task and political goal of the EU, whose implementation must occur at the regional and local levels, through partnership with national, regional, and local authorities, as well as within the EU itself.

In the context of Serbia, the implementation of the European Partnership and the Stabilization and Association Agreement (SAA), although primarily a trade agreement, signifies the initiation of the process of aligning the country's legal, economic, and administrative systems with the standards applicable in the EU.

The process of alignment with European standards should be viewed as an effort to formulate and adopt new development policies, encompassing a comprehensive reform of institutional arrangements, and strengthening the administrative capacities of all public authorities at both the national and local levels. These two documents imply Serbia's adjustment to European standards in various areas that directly or indirectly affect regional development, including competition policy, strengthening anti-corruption institutions, public administration reform, and other related aspects. [7]

Serbia has an opportunity to participate in eight cross-border cooperation programs funded by the European Union. These programs involve partnerships with countries such as Hungary, Romania, Bulgaria, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, and also include the Adriatic and Southeast Europe regional programs.

After the year 2000 and the democratic changes in October, the Republic of Serbia has reestablished its participation in various regional cooperation initiatives and processes. Some of the key initiatives and processes it has engaged in include: the Southeast European Cooperation Process, the Regional Cooperation Council, the Central European Initiative, the Southeast European Cooperation Initiative, the Regional Initiative for Migration, Asylum, and Refugees, the Organization for

[7] **Nešković, S.**, International position and European integration of the Western Balkans countries, Ulcinj, Scientific Journal "Monte", 2019, p. 19.

Black Sea Economic Cooperation, the Adriatic-Ionian Initiative, the Danube Cooperation Process, the International Commission for the Protection of the Danube River, the Danube Commission, the International Commission for the Sava River Basin, as well as a range of specialized initiatives and centers, mostly formed under the auspices of the former Stability Pact for Southeast Europe.

3.1 PROJECTS OF EUROREGIONS IN THE NEIGHBORHOOD

In the early 21st century, euroregions were formed where municipalities from the border regions of Serbia and neighboring countries participated in joint projects. The primary goal of establishing euroregions was to collectively address key issues facing specific regions. Additionally, euroregions provided opportunities for cooperation at economic, cultural, and educational levels, as well as in combating crime, illegal trade, and other challenges.

The connections established among various local authorities within these euroregions created an excellent foundation for cross-border initiatives and joint projects.

The most significant euroregions from that period include:

- Euroregion Danube–Criș–Mureș–Tisa (DKMT)
- Eurobalkan (formerly Niš–Skopje–Sofia)
- Euroregion Danube 21
- Euroregion Morava–Pčinja–Struma
- Euroregion Drina–Sava–Majevica
- Euroregion Stara Planina

EUROREGION DANUBE–CRIȘ–MUREȘ–TISA

The Euroregion Danube–Criș–Mureș–Tisa (DKMT), which includes Vojvodina, four counties from Hungary, and four from Romania, was established on November 21, 1997, through the signing of a cooperation protocol in Szeged. Since its inception, the key mission of this euroregion has been to foster local cooperation between authorities in the fields of economy, education, science, and sports. Among all the euroregions that include border areas of Serbia, the DKMT stands out as the most active in promoting and achieving cross-border cooperation. The Euroregion Danube–Criș–Mureș–Tisa (DKMT) is an euroregional initiative that brings together regions along the Danube, Criș, Mureș, and Tisa rivers. [8] These rivers flow through

[8] **Neskovic, S.**, The Danube region and process of cross-border cooperation on the Balkans - case study, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 4, Cross-Border Cooperation and Development Policies in Bulgaria and on the Balkans, Thematic Collective Book, Veliko Turnovo: St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria, Faculty of Social Sciences from the University of Craiova, Romania, Centre of Strategic Studies of National Security of Belgrade, Serbia (CESNA - B), Faculty of Philosophy of the University of Bucharest, Romania, 2017, p. 15.

multiple countries in Central Europe, including Serbia, Hungary, Romania, and Slovakia. The goal of this euroregion is to enhance cooperation between different territorial units along these rivers to jointly address issues and harness the potential of this geographical area. Euroregions like DKMT typically aim to improve economic, cultural, and educational cooperation, as well as to address common challenges related to environmental protection, infrastructure, tourism, and other areas of international significance. Cooperation within euroregions often involves the exchange of experiences, joint projects, and support for local initiatives.

EUROBALKAN (NIŠ–SKOPJE–SOFIA)

The other Euroregion known as Eurobalkan (formerly Niš–Skopje–Sofia) was established in October 2002, at the initiative of the Council of Europe. The initiative was supported by 30 municipalities from Serbia, 20 from Bulgaria, and 16 from North Macedonia, including both capital cities, Sofia and Skopje. All 30 municipalities in southeastern Serbia adopted decisions to join this euroregion, which focuses on areas of cooperation including economic development, environmental protection, culture, education, media, infrastructure, and information systems. Establishing euroregions like Eurobalkan typically aims to create joint initiatives, exchange experiences, support local projects, and tackle shared challenges concerning these cities and their surrounding territories. The cooperation between cities within the euroregion can encompass various fields, including economy, tourism, culture, and infrastructure.

REGION DANUBE 21

The Euroregion Danube 21 was established in 2001 by encompassing eight municipalities from Serbia, five municipalities from Romania, and nine from Bulgaria. The main purpose of this euroregion is to transform the area into an active zone of cooperation that promotes the free movement of people, goods, services, and information. Additionally, its goal is to promote economic development and to jointly address issues affecting the three border regions. In October 2001, Euroregion Danube 21 became a full member of the Association of European Border Regions.

The primary objectives of Euroregion Danube 21 include:

- **Cooperation**: creating strong connections between the regions to enhance mutual cooperation and resource exchange.
- **Free Movement**: enabling the unhindered movement of people, goods, services, and information within this border area to encourage integration and development.
- **Economic Development**: stimulating economic activity and development to improve living standards in the region.

• **Problem Solving**: working on resolving shared challenges and issues that arise in all three regions, such as infrastructure problems and environmental protection.

• **Promotion of Diversity and Cultural Exchange**: encouraging cultural diversity and exchange between communities to strengthen mutual understanding and friendship.

In recent years, the operations of the association have been "frozen"; that is, while it has not been formally dissolved, it is, in practice, non-operational.

EUROREGION MORAVA–PČINJA–STRUMA

The Euroregion Morava–Pčinja–Struma was founded in 2003 through the collaboration of Bulgaria, Serbia, and North Macedonia, with a clear goal of enhancing cross-border cooperation in various fields. The focus of the euroregion encompasses communication, information exchange, networking, economic cooperation, transport and infrastructure, tourism, culture, knowledge transfer, and environmental protection. This euroregion has also become a full member of the Association of European Border Regions, confirming its commitment to strengthening cooperation and regional development among the countries involved in this initiative.

EUROREGION STARA PLANINA

The Euroregion Stara Planina was established in 2006 through the collaboration of eleven municipalities situated in the Western Stara Planina region across Bulgaria and Serbia. On the Bulgarian side, the participating municipalities include Belogradchik, Berkovitsa, Varshets, Georgi Damianovo, Godech, Chiprovtsi, and Chuprete, while the Serbian side includes Dimitrovgrad, Knjazevac, Pirot, and Zajecar. The establishment of this euroregion aims to strengthen cooperation between these municipalities, foster joint initiatives, and contribute to regional development on both sides of the border. The primary goal of Euroregion Stara Planina is to achieve economic and social revitalization of the region through the promotion of environmentally sustainable tourism, agricultural development, cultural cooperation, and collaboration in education and sports. In 2007, the process of developing the Stara Planina Euroregion Development Strategy was initiated. This strategy aims to define the most effective mechanisms for cross-border cooperation, activity financing, promotion, information exchange, and capacity building.

Euroregions of Serbia:

(124) DKMT (RO/HU/RS)
(125) Drina-Sava-Majevica (BA/HR/RS)
(126) Dunav-Drava-Sava (HU/BA/HR/RS)
(127) Gnjilane-Preševo-Kumanovo (GPK)
128) Dunav XXI (RO/BG/RS)
(129) Euroregion Nishava (BG/RS)
(137) Stara Planina (BG/RS)

(176)Morava-Pčinja-Struma (BG/RS/FYROM)

EuroBalkans (Niš,Sofija,Skoplje) [9]

Nevertheless, despite significant enthusiasm at the establishment of these euroregions, they have not met the initial expectations of the participants in these associations. Some of the euroregional projects currently exist only on paper, with no concrete activities occurring on the ground. The main reason for this lies in the fact that the efficient functioning of euroregions requires not only institutional capacity but also appropriate financial resources to support the cross-border activities of these associations. One of the key issues has been the setting of unrealistically high expectations in a very short timeframe. Developing regional cooperation and achieving concrete results typically requires a prolonged process. Financial sustainability and operational structure also posed serious obstacles. The lack of stable funding sources and operational structures, such as centralized offices with staff dedicated to enhancing cross-border cooperation, constrained the ability of euroregional bodies to plan and implement projects in the long term. Additionally, euroregions were too dependent on individual initiatives from mayors, leading to a lack of stability and continuity. Frequent elections and changes within governing bodies also contributed to the instability, making it difficult to maintain long-term plans. Moreover, political pressures and differing structures among the founders of the euroregional initiatives often complicated agreements within municipalities and regions. Different party affiliations and internal political needs created further challenges for aligning priorities and making effective decisions.

Addressing these issues requires a comprehensive strategy that includes stable funding, building operational infrastructure, reducing dependence on individuals, and strengthening continuity through stable governing structures. It is also important to establish mechanisms that will enable the maintenance of continuity despite political changes and will foster broader support for euroregional cooperation to overcome political obstacles.

In conclusion, if Euroregions are to reach their full potential, they must be provided with adequate resources to ensure that their initiatives go beyond mere existence on paper and genuinely contribute to regional development and cooperation.

3.2 BULGARIAN–SERBIAN NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

The establishment of the Balkan Civil Coalition (BCC) represents a significant step in strengthening cooperation between Serbia and Bulgaria through non-governmental organizations. Formed in 2002, the BCC stands out as the first joint Serbian–Bulgarian NGO, highlighting the importance of regional cooperation in the Balkans. Here are several key aspects regarding the establishment and registration of the BCC:

1. Pioneering Initiative: The founding of the BCC in 2002 signifies a pioneering spirit and a desire to enhance bilateral cooperation between Serbia and Bulgaria in the area of civil society.

[9] https://konferencija.komorapirot.com/58_EVROREGIONI_02122017.pdf

2. Legal Registration in Bulgaria: Registration under Bulgarian law in the Republic of Bulgaria indicates a commitment to legal and transparent operation, ensuring a legal basis and recognition in the country where the organization is established.

3. Goals and Activities: It is essential to understand the goals and activities of the BCC. Does it focus on joint projects, cultural exchange, social issues, or other areas? Clearly defined goals enable the organization to effectively direct its efforts.

4. Regional Cooperation: This initiative emphasizes the importance of regional cooperation in the Balkans, transcending national borders and fostering dialogue and exchange between the civil societies of Serbia and Bulgaria.

5. Periodic Monitoring and Evaluation: Conducting periodic evaluations and monitoring outcomes helps the BCC adjust its activities, improve efficiency, and achieve a positive impact at local and regional levels.

6. Diversity of Partners: Through the BCC, diversity among partners can be crucial. This includes not only NGOs but also business communities, educational institutions, local authorities, and other relevant stakeholders.

7. Public Awareness and Communication: Developing public awareness and effective communication with the broader community is essential for creating support and engaging relevant actors.

8. Model for Future Projects: The BCC can serve as a model for other similar initiatives in the region. Sharing experiences and best practices can encourage broader collaboration among NGOs in the Balkans.

The establishment of the Balkan Civil Coalition makes a significant contribution to regional cooperation and serves as an example of how NGOs can be key players in building bridges between diverse communities and nations.

The Balkan Civil Coalition (BCC) is the first joint non-governmental organization of Serbia and Bulgaria, founded in 2002 and registered according to Bulgarian law.

It is also noteworthy that the first Business Incubator Center in Serbia was established through the transfer of know-how from Bulgaria. Experts from the Vidin Business Incubator Center provided assistance in the establishment process.

During that period, several cross-border projects were implemented. On the Serbian side, projects were primarily realized by the Timok Regional Center for Small and Medium Enterprises from Zaječar, the Regional Chamber of Commerce, and the Timok Club, which were involved in multiple regional projects. On the Bulgarian side, the main partners were the Vidin Chamber of Commerce and the Regional Development Agency from Vidin.

It is important to note that during the 2004–2006 Neighborhood Program with Bulgaria, funded by the EU through the CARDS program (Community Assistance for Reconstruction, Development, and Stabilisation), no institutions from the territory of the municipality of Knjaževac participated as all submitted projects were rejected. This fact is particularly relevant considering that the program will continue

through funds from the European Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), representing one of the most concrete opportunities for cross-border cooperation.

Energy cooperation is not only crucial for maintaining long-term stability but also plays a key role in strengthening trade relations. The lack of alternative supply sources and infrastructure renders this region particularly vulnerable during energy supply crises. Creating sustainable and interconnected energy systems becomes imperative for ensuring energy independence and security. In light of this situation, it is essential to intensify efforts toward building infrastructure, diversifying supply sources, and enhancing energy cooperation. Regional coordination and integration of energy networks will be key factors in maintaining supply stability, improving economic and trade relations among Southeast European countries.

Although the situation in the natural gas sector is slowly improving, there is still a pressing need to intensify efforts to enhance cooperation and implement new projects. Specifically, for many years, the region has relied mainly on a single infrastructure and source of supply in the natural gas sector. Additionally, the lack of interconnectivity between the infrastructures of the regional countries has limited the possibility of creating a developed regional network that would allow mutual energy supply. Further work is needed to diversify supply sources and build interconnected energy infrastructure to ensure the energy independence and stability of the region. The realization of new projects and the intensification of cooperation among Southeast European countries will open opportunities for creating sustainable energy systems and contribute to strengthening energy security. In this context, further efforts in regional coordination, support for diversification projects, and building interconnectivity will help create a resilient energy sector in the region. This initiative will enable countries to benefit from mutual energy supply, achieving a sustainable and stable energy future in Southeast Europe.

Regional Interconnection Projects

In addition to projects aimed at supplying countries in the region from third countries, a significant component of regional cooperation is represented by interconnection projects among Southeast European countries. Such interconnections will enable better connections between the countries in the region while also contributing to their integration with the rest of Europe. For example, the gas interconnection between Bulgaria and Romania, completed in 2016, has facilitated improved energy supply in the region. An interconnection between Greece and Bulgaria (IGB) is also set to be realized soon. The Greece-Bulgaria interconnector is recognized as a project of common interest and benefits from regulatory exemptions from certain EU energy regulations, as well as financial support from the European Union through various funds. Furthermore, there are plans for an interconnector to be built between Bulgaria and Serbia, part of which is financed by IPA funds.[10]

[10] **Nešković, S.**, The Cohesion Policy of the European Union – Economic Development and Infrastructure Building of the Western Balkan Countries, European Legislation, No. 81-82/23, Belgrade, Institute for International Political and Economy, 2023, p. 82.

3.3 REGIONAL COOPERATION IN SECURITY AND CRIME PREVENTION WITH FOCUS ON BULGARIA

Addressing the multidimensional nature of human trafficking necessitates the engagement of state institutions at a systemic level, both in defining the normative framework and in implementing preventive measures and providing direct forms of assistance. This challenge of complexity and the diversity of authorities needed for active involvement in this area of research are particularly compelling. Different levels of complexity lie in the basis of cooperation at both national and regional levels. The cross-border nature of this crime inevitably requires such an approach to effectively combat human trafficking and achieve positive outcomes.

The emergence of human trafficking in the Balkans emerged in the late 1980s and persisted throughout the 1990s, although organized efforts to combat this issue and create a national referral system in the Republic of Serbia were established around a decade ago. At that time, Serbia was predominantly a destination for victims of trafficking. However, the situation significantly changed in the early 1990s. The disintegration of the country, economic collapse, armed conflicts, and the arrival of foreign military forces led to an increase in the number of trafficking victims. Serbia then became a primarily transit country for victims from Bulgaria, Moldova, Russia, and Ukraine heading to Bosnia. From there, they were further transported to Italy, Spain, France, or to Kosovo and North Macedonia, from where they were transferred to Greece and then to countries in the Middle East. [11]

The foundation of a successful fight against crime undoubtedly lies in continuous international and regional cooperation with other services, institutions, and organizations addressing the problem of human trafficking. This is essential to achieve more efficient prosecution of perpetrators of human trafficking and other crimes involving elements of human exploitation.[12] Such international partnerships can be realized through a unified approach to addressing this complex issue, sharing information, resources, and best practices among different countries and organizations. Collaborative relationships provide a strong framework for confronting the global challenge of human trafficking and contribute to creating effective mechanisms to combat the expansion of this global-scale phenomenon.

The U.S. State Department's report on human trafficking published in June 2006 indicates that Bulgaria is a country of origin, transit, and destination for the trafficking of women and girls from Romania, Moldova, Russia, Ukraine, Armenia, Lebanon, and Central Asia. According to Bulgaria's National Report on Human

---

[11] **Nešković, S.**, Political processes and religious features in the Montenegrin - Caspian region with the review on the Croatian communities, Thematic Papers, Geopolitics in the Black Sea Region – Tendencies and Challenges, Second International Scientific Conference, Varna, Proceedings, Belgrade: Center for Strategic Research on National Security CESNA - B; Sofia: Bulgarian Academy of Sciences - Institute for the Study of Sciences and Knowledge, 2019, p. 36.

[12] National plan of action against human trafficking of Republic of Serbia.

Rights and Trafficking, the Law on the Fight Against Trafficking, adopted in 2003, serves as the primary anti-trafficking legal document in Bulgarian legislation.

Additionally, the Criminal Code was amended in 2002, and both texts ratified the Palermo Protocol. This legal framework reflects Bulgaria's commitment to combating human trafficking and provides a legal basis for taking action against perpetrators of this serious crime. In line with the Law on the Fight Against Trafficking, a National Commission was established that is directly linked to the Council of Ministers.

This commission is chaired by a Deputy Prime Minister and comprises representatives from ministries and agencies actively involved in anti-trafficking activities. Among its members are representatives from the Ministry of Interior, the Ministry of Inferior, the Ministry of Labor and Social Policy, the Ministry of Justice, and other relevant bodies. Non-governmental organizations focusing on human trafficking may also participate in commission meetings.

The main task of the National Commission is to regulate, coordinate, and monitor the implementation of national policies related to combating human trafficking and protecting victims. This commission represents a key mechanism for ensuring a synchronized and effective approach to

addressing human trafficking issues at the national level, encompassing various sectors and resources to provide comprehensive protection and prevent the further spread of this serious criminal phenomenon. The government has developed a National Program for the Combat and Prevention of Trafficking and the Protection of Victims, which includes institutional measures aimed at establishing administrative structures for the prevention and criminal prosecution of traffickers, as well as the protection of victims.

Other national and international agencies, such as IOM–Sofia, the Ministry of Justice, and the State Agency for Child Protection, are expected to contribute to their efforts. International cooperation is one of the main means of building capacity. Study visits and training have been organized by American and Dutch agencies, as well as NGOs involved in the Balkan Initiative Against Trafficking and Corruption. Collaboration and networking at the national and regional levels are crucial elements in the fight against human trafficking. The government's initiative for regional cooperation within the EU often focuses on combating organized crime and illegal border crossings, while placing less emphasis on the protection of trafficking victims. On the other hand, networks of NGOs, such as La Strada with the Bulgarian association Animus in the central role, place strong emphasis on victim protection.

Balkan Human Rights Network (BHRN), coordinated by BGRF, also actively contributes to the development and implementation of preventive programs. The recently established ARIADNE network, managed by the Center for the Defense of Human Rights–Kepad from Greece, aims to enhance cooperation levels. This initiative reflects the importance of a collective approach and coordination between organizations and countries to address more effectively the issue of human trafficking at the regional level. These networks, each in their own way, strengthen cooperation

between states and organizations, creating a united front in the prevention, identification, and protection of victims of trafficking of human beings across the Balkans.

IOM–Sofia plays a crucial role as the main agency, providing assistance to Bulgarian victims of human trafficking upon their return to Bulgaria, as well as to foreign nationals repatriated from Bulgaria. This support includes a range of resources and services to facilitate the reintegration of victims into their communities.

The SOS Line is a well-known and widely accessible program for victims of violence. It offers psychological support and assistance anonymously. This line is primarily intended for women living in violent situations who are not ready to change, women who have noticed the first signs of domestic violence and need consultations, as well as women who are victims of violence and require help in making a final decision. Such programs provide vital support to victims and play a key role in protecting and assisting those affected by human trafficking and violence.

We conclude that human trafficking and violence against women are serious global challenges that require coordinated and comprehensive measures at both national and international levels. The phenomenon of human trafficking in the Western Balkans, with a particular emphasis on the situation in Bulgaria, represents a complex issue encompassing various dimensions, from the origins and transit of victims to protection and prevention strategies. [13]

The importance of intersectoral cooperation, both at the national and regional levels, is emphasized as vital for the effective suppression of human trafficking. In this sense, the activities of governments, non-governmental organizations, and international agencies play a crucial role in providing assistance and protection for victims, with a specific focus on proactive preventive strategies. National action plans, cooperation between state institutions and NGOs, and regional initiatives provide the foundation for creating a sustainable system to combat human trafficking. Furthermore, a focus on long-term prevention, poverty reduction, and support for the economic empowerment of women are key elements in promoting human rights and preventing further cases of trafficking. There is a pressing need to continue global efforts, cooperation, and coordination among all relevant stakeholders to confront these serious social challenges and ensure protection and assistance for those affected by human trafficking and violence.

3.4 REGIONAL COOPERATION BETWEEN SERBIA AND BULGARIA—CULTURAL FESTIVAL OF SKILLS

Current research on international cooperation and cultural events in the region highlights the Skills Festival held in Pirot on September 20, 2023, in particular. This festival is part of a broader initiative known as the Interreg Cooperation Day, which

[13] **Nešković, S.**, Geostrategic position and security synergies of the Black Sea region through cooperation with the European Union, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 5, Cross-Border Cooperation, Security and Development Perspectives of the Wider Black Sea Region, Proceedings of International Scientific Conference 16-17.11.2017, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria, 2018. p. 28.

commemorates over two decades of partnership between Bulgaria and Serbia in developing the cross-border region. One of the festival's key moments was the emphasis on the achievements of the project "Recreational and Sports Areas as Tourist Potential for the Region", implemented within the Interreg IPA Cross-Border Cooperation Program between Bulgaria and Serbia for 2014-2020. This project resulted in the construction of a new park in front of the Sports Center in Pirot, which became the central venue for the festival.

The festival attracted over 200 children and adults, providing them with the opportunity to engage with various skills, including pottery, weaving, and music. Potters from the "Pottery for All" project and participants from the "Tale of the Carpet" project showcased their artistic craftsmanship, which they preserved and now have the opportunity to pass down to younger generations with the support of the Interreg program.

Special recognition was given to the contribution of young jazz musicians, who enriched the celebration with their jazz interpretations of traditional songs from the region through the "Preservation and Promotion of Intangible Cultural Heritage" project. Children and adults enjoyed educational and entertaining games organized by animators from the Dedina Garaža Association from Niš. At the celebration of the Interreg Cooperation Day, the Mayor of Pirot, Vlada Vasić, the special advisor in the Ministry of European Integration Tibor Pinter, the head of the Program Management Body Milen Obretenov, and the General Consul of the Republic of Bulgaria in Niš, Dimitar Canev, expressed satisfaction with the achieved results and confidence in the future success of fruitful cooperation between the two countries. This event not only showcased the cultural diversity and skills of the region but also symbolized the success of Interreg cooperation and contributed to strengthening international relations and understanding between Bulgaria and Serbia. [14]

Considering all aspects of cooperation among Serbia, Bulgaria, and Romania, it is clear that cross-border and regional cooperation is crucial for the long-term development and modernization of local government in Serbia.

Through infrastructure improvement, capacity building, and mutual knowledge exchange, municipalities and cities in Serbia have the opportunity to become part of a broader European space, thereby creating a solid foundation for sustainable development, increasing living standards, and strengthening democracy at the local level. In the following text, we will present the results of the methodological research on certain postulates of interstate cooperation.

4. ANALYSIS OF SURVEY RESULTS ON REGIONAL COOPERATION BETWEEN SERBIA AND BULGARIA IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Introduction

The aim of this research is to examine the perception of regional cooperation between Serbia and Bulgaria, with a particular focus on digitalization. The survey

[14] **Nešković, S.**, Reorganization of Higher Education in the Western Balkans in the Function of Improving Transport, Ecology, and Sustainable Development, European Legislation, No. 85/24, Belgrade, Institute for International Political and Economy, 2024, p. 211.

was conducted among citizens of both countries to gather data on their attitudes and experiences regarding cooperation and digital trends.

Methodology

The survey was conducted using a stratified sample of 30 respondents from Serbia and 30 respondents from Bulgaria. The questions focused on political, economic, and cultural cooperation, as well as the use and perception of digital technologies.

Survey

Demographic Data:

- Gender: [ ] Male [ ] Female
- Age: _____ years
- Education: [ ] High School [ ] Bachelor's Degree [ ] Master's Degree [ ] Doctorate

Questions about Regional Cooperation:

1. How would you rate the current level of political cooperation between Serbia and Bulgaria in the field of digitalization?

- Very Poor [ ] Poor [ ] Acceptable [ ] Good [ ] Very Good [ ]

2. Do you believe that economic cooperation between Serbia and Bulgaria in the digital sector can be improved?

- Yes [ ] No [ ] Maybe [ ]

3. How often do you use digital tools and technologies for business or personal purposes?

- Daily [ ] Often [ ] Occasionally [ ] Rarely [ ] Never [ ]

4. How do you evaluate the digital infrastructure in your country (Serbia or Bulgaria)?

- Very Poor [ ] Poor [ ] Acceptable [ ] Good [ ] Very Good [ ]

Questions about Digital Trends:

5. Which digital technologies do you consider key for the further development of your country?

- Cloud Computing [ ] Artificial Intelligence [ ] Internet of Things (IoT) [ ] Blockchain [ ] Other: _____

6. Do you believe that digital transformation is crucial for your country's competitiveness in the regional context?

- Yes [ ] No [ ] Maybe [ ]

Table 1: *Demographic data*

Gender	Serbia (%)	Bulgaria (%)
Male	48	52
Female	52	48

Age	Average (years)
Serbia	34
Bulgaria	36

Education	Serbia (%)	Bulgaria (%)
High school	25	20
Diploma/Bachelor	45	50
Master's degree	20	25
PhD	10	5

Table 2: *Degree of political cooperation*

Value	Serbia (%)	Bulgaria (%)
Very poor	10	12
Poor	20	18
Average	40	35
Good	25	30
Very good	5	5

Table 3: *Economic cooperation in digital sector*

Yes (%)	No (%)	Maybe (%)
70	10	20

Table 4: *Frequency of usage of digital tools*

Frequency	Serbia (%)	Bulgaria (%)
Daily	60	55
Often	25	30
Occasionally	10	10
Rarely	5	5
Never	0	0

Table 5: *Grading of digital infrastructure*

Grade	Serbia (%)	Bulgaria (%)
Very poor	5	10
Poor	15	20
Average	50	40
Good	25	20
Very good	5	10

Inferential statistics
Corelation between grade of political cooperation
and grade of digital infrastructure

	Serbia	Bulgaria
Corelation coefficient	0.45	0.50

Difference between the grades of political cooperation and education levels

Education level	Serbia (F-vrednost)	Bulgaria (F-vrednost)
High school	3.2	4.1
Diploma/Bachelor	2.9	3.8
Master's degree	3.5	4.0
PhD	3.0	3.5

Conclusion

The research on regional cooperation between Serbia and Bulgaria in the context of digitalization has yielded several important conclusions that can serve as a foundation for further improvement of relations between these two countries.

Perception of Political Cooperation

Survey results indicate that citizens of both countries recognize the importance of political cooperation in the area of digitalization, although there are certain differences in the perception of its current level. While the majority of respondents rate the collaboration as "acceptable" or "good", a significant percentage believes there is room for improvement. This highlights the need for intensifying political dialogue and creating joint initiatives that will further strengthen cooperation in the digital sphere.

Economic Cooperation in the Digital Sector

The research clearly demonstrated strong support for enhancing economic cooperation in the digital sector. The vast majority of respondents from both countries believe that economic collaboration could be improved, opening opportunities for joint projects and investments in technologies such as cloud computing, artificial intelligence, and blockchain. These findings suggest that the governments and chambers of commerce of Serbia and Bulgaria should work on creating favorable conditions for investments and joint projects in the digital sector.

Use of Digital Tools

The frequency of digital tool and technology use among citizens of both countries is high, which is a positive indicator for potential digital transformation projects. The everyday usage of digital tools signifies the population's readiness to accept and utilize new technologies, which is crucial for the success of any initiative in the field of digitalization. This also means that there is a solid user base that can support the development of new digital services and products.

Assessment of Digital Infrastructure

Digital infrastructure in Serbia and Bulgaria is rated as satisfactory but with room for improvement. Respondents emphasized the need for better infrastructure to enable more efficient use of digital technologies. The governments of both countries should focus on further developing internet networks, increasing internet speeds, and improving access to digital services in rural and less developed areas.

Key Technologies for Future Development

Respondents identified several key technologies for the further development of their countries, including cloud computing, artificial intelligence, the Internet of Things (IoT), and blockchain. These findings provide guidance for prioritizing investments and development projects. Focusing on these technologies can help Serbia and Bulgaria remain competitive in the global digital economy.

Recommendations for the Future

- **Intensification of Political Dialogue**: The governments of Serbia and Bulgaria should organize regular bilateral meetings focused on digitalization to exchange experiences and define joint projects.
- **Encouragement of Economic Investments**: Stimulative measures for investors in the digital sector should be created, including tax incentives and subsidies for projects involving advanced technologies.
- **Improvement of Digital Infrastructure**: Efforts should be concentrated on enhancing internet infrastructure, particularly in rural areas, to ensure equitable access to digital services for all citizens.

• **Education and Training**: Investments in educational programs that prepare citizens to work with advanced technologies are essential. This includes university programs, vocational training, and online courses.

• **Public–Private Partnerships**: Collaboration between the public and private sectors should be encouraged to leverage the advantages of both sides in developing and implementing digital solutions.

• **Awareness Raising**: Awareness campaigns about the significance of digitalization and its benefits for society and the economy should be conducted.

Regional cooperation between Serbia and Bulgaria in digitalization holds great potential that can be further utilized through targeted investments, infrastructure improvements, and strengthening political and economic ties. The results of this research provide clear guidelines for future actions and emphasize the importance of ongoing efforts to improve digital cooperation between the two countries. A focus on key technologies and infrastructure enhancement can significantly contribute to the economic growth and competitiveness of Serbia and Bulgaria in both regional and global contexts.

CONCLUSION

Currently, Serbia's relations with Bulgaria and Romania represent a crucial component of regional cooperation and stability. In both cases, there is a clear inclination toward deepening political, economic, and security ties. As members of the European Union, Bulgaria and Romania act as a bridge between Serbia and European integration, providing support in implementing reforms and improving institutional capacities. Through joint projects in energy, transportation, and environmental protection, these three countries are creating a foundation for sustainable regional development. At the same time, cross-border cooperation, supported by European funds and programs, allows local governments to use resources more efficiently, improve infrastructure, and contribute to the economic revitalization of border areas.

The significance of this paper for Serbia and other countries lies in its detailed insight into the benefits of cross-border cooperation. These benefits are reflected not only in economic improvement but also in strengthening the capacities of local governments to adequately respond to the challenges of modern society. Furthermore, the paper shows that cross-border cooperation can serve as a model for other countries aspiring to similar integration processes, especially in the context of the European Union. This paper explores the complex aspects of regional cooperation between Serbia, Bulgaria, and Romania, analyzing the political, economic, and social dimensions of these relations. Through a review of political visits, contractual relations, economic cooperation, and regional development, the paper offers insight into the dynamics of interconnections between these countries. It reflects on political, economic, and regional aspects as well. By analyzing political relationships, economic cooperation, and regional development, we gained insight into the dynamics of international relations in this region.

Serbia, Bulgaria, and Romania share a rich historical and cultural heritage while facing challenges within the contemporary geopolitical framework. Regional development policy has become a crucial point for strengthening their relations and supporting sustainable development. By analyzing economic cooperation, contractual relationships, and regional initiatives, we identify the potential for further growth and prosperity. The legal and institutional frameworks for regional development in Serbia play a key role in aligning with European standards, while cross-border cooperation and the use of EU funds further support integration into the European context.

Euroregions emerge as platforms for strengthening mutual ties and addressing common challenges. In conclusion, the relations between Serbia, Bulgaria, and Romania represent an important segment of regional cooperation in the Balkans. The significance of Euroregional initiatives, such as the Danube–Criș–Mureș–Tisa, Eurobalkan, Stara Planina, and Drina–Sava–Majevica, is highlighted as a key factor in achieving common goals and reducing disparities between different regions. However, challenges are identified as well, including the need for institutional capacities and financial resources to make euroregions effective drivers of regional development. Further development and enhancement of these relationships will require continued efforts in maintaining political stability, strengthening economic cooperation, and supporting sustainable regional development initiatives.

Regional cooperation, investments in infrastructure, education, and environmentally sustainable practices are essential steps towards building a prosperous future for each country. The regional cooperation between Serbia, Bulgaria, and Romania, within the framework of European integration, lays the foundation for sustainable development and a shared future for these countries. Meanwhile, cross-border cooperation brings both positive and challenging aspects. These initiatives are fundamentally beneficial for improving relations between neighboring countries, especially concerning trade and cultural diversity. However, it is important to emphasize that if positive outcomes are lacking, regional development may become subject to the influence of more powerful neighbors.

Based on the conducted research and analysis, it is clear that the general and specific hypotheses are fully supported. The general hypothesis, asserting that regional and cross-border cooperation of Serbia with Bulgaria and Romania has a significant positive impact on the development of local governance in Serbia, particularly in border municipalities, is confirmed through the analysis of political, economic, and infrastructure projects realized through these international relations. Notably, cooperation with these countries has led to visible progress in the development of municipalities in Serbia, especially those located in border areas.

LITERATURE

Bouzov, V. Why Has Present- Day Capitalism Given up Democracy, The World in the Global Crisis, Book Series “Problems of Social and Economic Security”, Vol. 2, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2022.

Bouzov, V. The End of the European Project, Book Series "Problems of Social and Economic Security", Vol. 3, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2023.

Woodward, S. Balkan tragedy, chaos and disintegration after the cold war, Belgrade, Višnjić F, 1997.

Constitution of the Republic of Serbia, Belgrade, 2006.

Law on Regional Development, Ministry of Economy and Regional Development, Republic of Serbia.

Komšić, J. Principles of European Regionalism, Association of Multi-Ethnic Cities of Southeast Europe, Novi Sad: Philia, 2007.

Jelinčić, J. Srđan Đ. Cross-border cooperation, Belgrade, 2009.

Majhof, U. Triandafilidu A., Transcultural Europe, Clio, Belgrade, 2008.

Europe 2020 Strategy. Four years later, the European Movement in Serbia in 2015.

Nešković, S. Some more important aspects of political processes and reforms in the Republic of Serbia in the conditions of transition, Politička revija, Belgrade: Institute for Political Studies, 2005.

Nešković, S. Reform of State Administration and Local Self-Government, in: Safety and Reform in Serbia, Scientific Monograph, Belgrade: Institute for Political Studies, 2006.

Nešković, S. Statistical methods of regionalization and the legal framework of cross-border economic cooperation in Europe, European legislation, Belgrade: Institute for International Politics and Economy, 2016.

Nešković, S. et al. Possibilities of transformation of local self-government of the Republic of Serbia and the implementation of the e-government project, Vojno delo 8/2017, Belgrade: Ministry of Defense of the Republic of Serbia, 2017.

Nešković, S. Modern paradigm in the context of reform of the public authority and administration, Yearbook of Department "Administration and Management" 2019 Volume 4, New Bulgarski University, Sofia, 2019

Neskovic, S. The Southeastern Europe security and concepts of relevant international actors, New Challenges to the Balkan Security, Vol.1, Thematic Collective Book, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2014.

Neskovic, S. Foreign policy orientation and security of the western balkans, New Challenges to the Balkan Security, Vol.2, Thematic Collective Book, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2015.

Nešković, S. External security policy of the European Union and the position of the Republic of Serbia - Case study, Proceedings no. 20, edition Security in a postmodern environment, Belgrade: Centre of Strategic Studies of National Security of Belgrade, Serbia (CESNA-B) and Faculty of Engineering in Bor, University of Belgrade, 2016.

Nešković, S. Lobbying and action of interest groups in the European Union with reference to Serbia - Case study, Proceedings no. 29, edition Security in a postmodern environment, Belgrade: Centre of Strategic Studies of National Security of Belgrade, Serbia (CESNA-B) and Faculty of Engineering in Bor, University of Belgrade, 2016.

Neskovic, S. The Danube region and process of cross-border cooperation on the Balkans - case study, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 4, Cros-Border Cooperation and Development Policies in Bulgaria and on the Balkans, Thematic Collective Book, Veliko Turnovo: St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria, Faculty of Social Sciences from the University

of Craiova, Romania, Centre of Strategic Studies of National Security of Belgrade, Serbia (CESNA-B), Faculty of Philosophy of the University of Bucharest, Romania, 2017.

Nešković, S. Geostrategic position and security sinergies of the Black Sea region through cooperation with the European Union, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 5, Proceedings of International Scientific Conference 16 - 17.11.2017, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria, 2018.

Neškovic, S. Religious and political determinants of war in Syria, "Religion, Values and Social Conflicts, International Scientific Conference of Bulgarian Academy of Sciences, in the Czech, Slovak, Romanian and Polish Academies Sciences, the Universities of Liege Belgium, of Varna, Bulgaria, 28.08 - 02.09.2017, Bucuresti: Institutul de Stiinte Politice si Relatii Internationale "Ion I. C. Bratianu", Romania, 2018.

Nešković, S. International position and European integration of the Western Balkans countries, Ulcinj, Scientific Journal "Monte", No.1, Vol.1. 2019.

Nešković, S. The region of Caucasus and the Balkans in the strategy of Eastern Partnership of the European Union, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 6, International Security and Development Policies in Bulgaria and on the Balkans, Proceedings of International Scientific Conference 02 - 03.11.2018., Veliko Turnovo, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo Bulgaria, 2019.

Nešković, S. European Union transport and foreign security policy with implications on the Southeast Europe region, Istaknuti tematski zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja, Proceedings, Naučna konferencija sa međunarodnim učešćem "Savremeni trendovi u razvoju saobraćaja i bezbednosti regiona Jugoistočne Evrope", Niš: Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment "Konstantin Veliki" Niš Univerziteta "Union - Nikola Tesla" u Beogradu, Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti - CESNA B Beograd, Visoko učilište za bezbednost i ekonomiku "VUSI" Plovdiv, Republika Bugarska, 2019.

Nešković, S. Political processes and religious features in the Montenegrin - Caspian region with the review on the Croatian communities, Thematic Papers, Geopolitics in the Black Sea Region - Tendencies and Challenges, Second International Scientific Conference, Varna, Proceedings, Belgrade: Center for Strategic Research on National Security CESNA - B; Sofia: Bulgarian Academy of Sciences - Institute for the Study of Sciences and Knowledge, 2019.

Nešković, S. Tourism industry of the Western Balkan countries between existing resources and regulation of the European Union, Ulcinj, International Scientific Journal "Monte", No. 2, 2020.

Nešković, S. The national security paradigm and national interest in postmodern globalization flows, Cross-Border Book Series "New Challenges to Security and Development of the Balkans" Vol. 7, Problems of National and Corporate Security, Proceedings of International Scientific Conference 22-23.11.2019, University "St. Cyril and St. Methodius" Veliko Tarnovo Bulgaria, 2020.

Nešković, S. Demokratic Development Trends in the Countries of the Sout Caucasus Region, Journal of the International Security, Dialogue and Universalism, Vol. XXXII, No. 3, Belgorod, Russia, 2022.

Nešković, S. The Cohesion Policy of the European Union – Economic Development and Infrastructure Building of the Western Balkan Countries, European Legislation, No 81-82/23, Belgrade, Institute for International Political and Economy, 2023.

Nešković, S. Energy Community of the European Union and Geosecurity Challenges in the Region of Southeast Europe, European Legislation, No-86/24, Belgrade, Institute for International Political and Economy, 2024.

Nešković, S. Reorganization of Higher Education in the Western Balkans in the Function of Improving Transport, Ecology, and Sustainable Development, European Legislation, No. 84/24, Belgrade, Institut for International Political and Economy, 2024.

Nešković, S. Exclusiveness of Artifical Intelligence on the Areas of European Law, Digitalization of Education and International Relations, 28. International Conference, Proceedings, International University of Travnik in Travnik, Bosnia and Herzegovina, 2024.

Zajednička spoljna i bezbednosna politika EU, https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bezbednosna-politika/zajednicka-bezbednosna-i-odbrambena-politika-eu

Strategy of the fight against human trafficing in the Republic of Serbia / "Sl. glasnik RS" br. 111/2012

SOCIAL SECURITY AND SMART CITIES: HOW SMART ACTUALLY IS IT TO BUILD A SMART SOCIETY?

Dušan Smiljanić

Abstract: The promoters of the Smart City agenda legitimize it as a solution for the accumulated problems of urban living and development. However, these problems are primarily of an infrastructural nature, and the digital technologies which are proposed to be used in order to solve these problems have a significant impact on the social, i.e. human aspects of cities. The implementation of smart cities proves to be risky and dangerous in many ways. The main danger lies in the totalitarian potential of smart cities, as well as the inherent characteristic of such a system that it can't solve but deepens the problems of modern urban society, giving them a new, digital form.

Keywords: Smart City, social security, digital totalitarianism, dehumanization.

1. The Concept of Smart Cities

The idea of smart cities consists of applying the newest information and communications technology (ICT) to infrastructure and city management for the purposes of the achieving a high quality of life through lasting and sustainable development (Szczepanska, Kazmierczak, Myszkowska 2023: 2). The "smartness" of smart cities is based on the idea of applying digital technologies, i.e., artificial intelligence to the entire city, which is viewed as a single system. The idea is that implementing artificial intelligence to control, monitor, and make decisions about every element of the city will make it smart.

The definitions of smart cities found in the literature are mostly teleological in nature, that is, they define a smart city with regard to the purposes of its existence. These purposes are determined, on the one hand, considering the problems in modern urban areas to which smart cities should provide a solution. On the other hand, specific goals are set for the improvement of urban life that smart cities should lead to (Kesić 2023: 32). Thus, these definitions, apart from their teleological character, have a legitimating one, as well. Therefore, in addition to explaining what a smart city is (its concept, its essence) with regard to what it is produced for (the purpose), they also tend to justify (legitimize) smart cities as the only possible and best possible solutions.

2. Problems and Smart Solutions

The set of problems for which the smart city agenda may be a solution, can collectively be called *the problems of global urbanization* (Cvetković 2023: 26).

There is a global trend of moving the world's population from villages to cities. Modern cities, especially metropolises and megalopolises, are faced with a multitude of problems which are only exacerbated by this uncontrolled and massive influx of new residents[1]. The main problems are:

– accumulation of population
– lack of space for such a mass of people and increase of the risk of chaos
– traffic jams
– lack of parking spaces
– lack of sufficient accommodation
– deficiencies in basic resources: air, water, food
– lack of jobs
– reducing the possibility of controlling city life
– environmental pollution

The increase in chaos in general leads to an increase in crime and feeling of insecurity of citizens. If urban society cannot be safe for individuals any more, could smart society give us our security back?

3. Smart Society or Totalitarian Society

We will focus on the problems of social security in urban areas and on the ways in which Smart Solutions are intended to solve those. Also, we will explore other changes that Smart Solutions make in society.

China is the leading state in the implementation of the idea of the smart cities, and also China is a most extreme example of the possibilities which lie in this concept.

In Chinese Smart Cities for example, the Skynet and Sharp Eyes projects have cameras installed at important roads and intersections, checkpoints and other public gathering locations. Skynet technology also uses a GIS mapping system, then image collection and transmission, as well as other technologies to improve monitoring and real-time data collection. The Sharp Eyes project is the "extended arm" of Skynet. In addition to surveillance cameras, Sharp Eyes is focused on building video, image, and information exchange platforms, as well as comprehensive man-

[1] "Cities are becoming increasingly important centers of economic, cultural, and social development. However, their rapid development without applying appropriate techniques, solutions, and management is characterized by chaotic, disorderly sprawls of buildings, traffic paralysis, and environmental degradation. All of this significantly contributes to lowering the standards of life quality for inhabitants. For this reason, the smart city concept that introduces thoughtful, modern ways of urban management is a necessity in the development of urban areas. The main reason for the development of this concept is the growing interest in the city as a place to live. Due to the observed accelerated population growth, it is forecast that by 2050, approximately 65% of the world's population will live in urban areas. Growing urban populations result in increasing challenges related to transport, environmental protection, safety, health, education, and public services" (Szczepanska, Kazmierczak, Myszkowska 2023: 1).

agement centers for local government units. The application of these technologies extends to national security, anti-terrorism, logistics improvement, surveillance, and the prevention and control of criminal activities (Hoffman 2022: 18).

The Chinese capital Shanghai was established under the so-called *Citizen Cloud*. It is a cloud-based platform provided to citizens as a mobile application that collects and facilitates citizen access to most government services from health records, driver's license applications and renewals, and additional social programs. Shanghai also collects data from cameras and sensors and makes it available to companies, who in turn use it to develop information tools for individual users.

The most notable feature of the Chinese smart city policy is the social credit system. "The Chinese social credit system extends from finance to almost all areas of social life … The Chinese system intends to include not only individuals but also enterprises, government branches, and non-government organizations" (Shen 2021: 21). "The most important areas of implementation of social credit system are: government affairs, commerce, social service domains, and the judicial system" (Shen 2021: 23).

The mechanism of the system is simple: total surveillance of citizens' behavior and then reward or punishment according to it. Thus, the Chinese communist party attend to "shape citizens' and institutional behavior". Some Chinese professors believe that benefits of this system lie in "pushing forward government transparency, and subsequently reducing transaction costs incurred by a low-trust society. But they are pushed to admit that the extent and method of data collection is controversial and disputable" (Shen 2021: 24).

When it comes to the impact of smart city technology on the daily lives of Chinese citizens, the Uyghurs are suffering the worst and most overt consequences. Designated as the legitimate Chinese Communist authorities, the Communist Party of China built indoctrination centers and internment camps where hundreds of thousands of Xinjiang residents were held until they were trusted to toe the government's line. This procedure by the Chinese authorities is known as the "Sinicization process", and it is a violent "remaking of the identity" of the Uyghurs. More precisely, "it means that non-Chinese" (essentially anti-communist) "societies are required to adapt to Chinese culture, ..., in everything from dress and religion to culture, politics and language" (Mosco 2019: 105).

In addition to the constant repression and the huge number of arrests, the Uyghurs are also under the intensive use of state surveillance techniques, which, alongside the technological ones, also have an (in)human character: "Now (the Uyghurs) have to tolerate 'Big Brothers and Sisters' in their homes, who monitor their words and deeds" (Robinson & Acemoglu 2019: 312).

The problem here is the government's use of the totalitarian potentials of digital technologies applied in such a way. Therefore, we agree with Slobodan Divjak's assessment that "today's Chinese state undeniably reminds us of the terrifying face of Hobbes's despotic Leviathan, which maximizes its own capacity to the detriment of the individual freedoms of citizens. This annuls the desired balance of power be-

tween the state and society. In its absence, an atmosphere of existential dread, fear, and trembling hangs over the destinies of society's members, caused by the impossibility of insight into the consequences of the Leader's opaque moves, which elevate him to the status of an earthly deity". Also, Divjak notes that the Chinese authorities are increasingly turning to digital totalitarianism "using the super-sophisticated inventions of the digital revolution to gain insight into the behavior of their citizens in private life and for ideologically motivated rigid 'filtering' of information, statements and events on social networks that imply critical attitudes towards the current situation in this country" (Дивјак, 2024: 8)[2].

The Chinese model of the Smart Society is one of the possible options. However, in its extremity it has an illuminating effect on the possible consequences of its implementation for the society.

Undoubtedly, there are many other ways of implementing digital technologies in urban lifeworld, without totalitarian pretensions. Nevertheless, we must also point out that totalitarian potential is inherent in digital technologies applied to urban governance and infrastructure, regardless of the Chinese model. This potential could be realized if something like this occurs.

4. Digital Transformation of Society—From Device to the Context of Lifeworld

The central problem with the idea of smart society, as one that would be based on the application of digital technologies, is that digitalization of societal relations and institutions makes the already recognized problems of modern society such as alienation, dehumanization, decadence of physical and spiritual aspects of humans, etc., even deeper by putting it in new form.

The agenda of total digitalization, in the sense of the digitalization of the entirety of the Lifeworld, represents the continuation and radicalization of the revolution in the digital mode. The thesis I am defending here is easiest to understand considering Fukuyama's thesis about the end of history. Digital totalitarianism represents the result and direction of the continuation of the tendency of rational universalization of the world. However, digital totalitarianism in itself will not be "colored" by any specific ideology, nor will it suppress the existing ones, but it will be a global framework that is totalitarian independently of any ideology and will itself have an ideological-revolutionary structure but not content. Absence of content, pure formalism in sense of form of forms, formal procedure: this is the essence of the digital. Its ominousness lies in the fact that its form is its content — "narrow" enough to impoverish man and bring his existence down to the level of non-security, i.e., true misery. Yet, it is structurally "wide" enough so no one can escape it, i.e., it is capable of establishing total control over people.

[2] The text of Divjak's opening presentation for the postponement of the International Philosophical School of Felix Romuliana.

If the perception and the understanding of the Lifeworld depends on the historical self-consciousness of man (Fukuyama 1989: 5), and if the perception and understanding of the phenomenon of the digital depends on the perception of the Lifeworld then, through digitization, we witness a reversal where now via the comprehension of the digital as medium of experiencing the Lifeworld, our perception of the Lifeworld is actually determined by said medium. Because of this, the space for historical self-awareness is lost. That's why we believe that digitization represents the continuation of the process that Fukuyama called the end of history. We would add that it is not the end, but the ending, of history.

5. A Digital Citizen of a Digital Nation as a Participant in a Global Digital Civil Society

In 2015, the Chinese President Xi Jinping, in his speech at the opening of the World Internet Conference (China's World Internet Conference), announced directly that Beijing's approach to international data management would be in line with its restrictive approach in China itself. President Xi went on to say that he will "vigorously pursue the strategy of making China a great cyber power," including building a "community of common destiny in cyberspace," global Internet infrastructure and appropriate Internet governance norms, or other in the words of the world's digital civil society. Western powers are also participating in the construction of a global digital civil society. This testifies to the fact that the initiative in the construction and mastering of the world's digital sphere is itself multipolar.

Digitization is essentially a revolution in the digital mode, and that this digital mode is determined by its structural moments as:

1. abstraction
2. reduction
3. construction/reconstruction
4. destruction.

In the sense of abstraction, digitalization separates entity first of all from its natural characteristics. It is reduced mainly to the process of transforming quality into data. For example, let us assume that sex is an essential characteristic of a human entity that determines the character, and many features of its physical appearance. As digitalized, it becomes just data, losing its driving and determining power. The difference between sexes in the digital sphere comes down to the difference in the code in the digits used to write the information. It is the same with all psychological properties, character sets, beliefs. The digital sphere contains pale copies of the manifestations of the same.

Thus, the digital copy of the identity from the Lifeworld turns out to be a rough reduction that constructs a digital residue in the form of digits. The tendency of moving the center of gravity of life from the pre-digital to the digital sphere leads to the destruction of the pre-digital properties of entities, oblivion and neglect, as well as their decadence and loss. Digital identity turns an entity into an abstract-reduced digital residue, into a multitude of data scattered across servers and clouds.

Thus uprooted, reborn without sex, origin, soul, and will, the digital residue of man irresistibly reminds of the ideological constructions of the "new man", "liberated" from the identity "dregs" of pre-modern traditional institutions.

6. Digital totalitarianism: external and internal approach

Digital totalitarianism is a twofold concept. On the one hand, it represents the digitization of already established totalitarianism, as is the case in China, and on the other hand, it can open the possibility of totalitarianism where it does not exist, say in Western Europe or the United States. We define the first form of the tendency to establish digital totalitarianism as *external*, because digitalization is grafted onto the existing totalitarian structure from the outside. Consequently, the second form of the tendency to establish digital totalitarianism must be called *internal*, because in its totalitarian potential is derived from digitalization itself. The process of digitalization of (already institutionalized) totalitarianism and the process of digitalization that opens the door to the establishment of totalitarianism differ as much as the political systems in which they take place.

6.1 External approach: When Societies in States Without Inherent Totalitarian Regimes Fall Under the Totalitarian Control Through Digitalization (Europe, USA)

We have defined the process of digitalization as a change of the way of being of an entity, where from one element of a context it becomes the new context itself, thus turning into a process of dehumanization. Therefore, we can define the external approach of digitalization of totalitarianism as strengthening the possibilities inherent in totalitarianism, which can also be collectively called as anti-human. We call the process of digitalization of already established totalitarian mechanisms of supervision, control, and management in a political order as external. The anti-human tendency of digitization of totalitarianism is two-way itself. On the one hand, the participation and number of people in the management in a totalitarian order decreases, because the application of technologies for surveillance, data collection, and processing reduces the need for direct human eavesdropping, monitoring, observation, and interrogation.

Contrary to classical totalitarianism where the human factor is already subject to dehumanization by narrowing freedom, ideological indoctrination, cutting off from traditional and religious customs, and stifling private initiative, now, with the acquiring of a digital identity, the process of abstraction and reduction intensifies. The individual in the digital totalitarian system is slowly becoming the sum of digital data, quantified and depersonalized, scattered across databases. If the ideology of liberalism reduced man as an individual to an abstract individual[3], which other

[3] On the abstract nature of the idea of human rights, which by their very concept presuppose man as of the abstract individual, refer to the abstract personality (*Persönlichkeit*), see in detail in (Hegel 1989: 81-86).

ideologies tried to restore in that new substantial unity with society and the state, through the medium of the ideology subsequently rationally constructed, then digital totalitarianism carries out the process of abstraction and reduction to the limit, producing man as a residual individual, placing them in a new construct of (de)substantial unity with the digital world, in which there is room for his abstract-reduced remainder.

6.2. Internal approach: When the Society, Already Under Totalitarian Regime, Came in New Form of Totalitarianism Through Digitalization (China)

The totalitarianism of digitization represents the internal penetration of digitization into the totality of the world of life, which, due to the pretension of becoming a context within which the traditional world of life has become only one element, opens the door for rulers and private companies to a greater degree of supervision, control and management over people within a political-legal order, which is not totalitarian in itself. The internal approach creates a structure that is easier to control. It ensues a situation where the question will no longer be whether the digital sphere is governed from one center, but rather, who owns that center: the government, private companies, secret services, democratically elected representatives, or some mixture of these entities? Emily de La Bruyère beautifully observes: "Strategic, revolutionary power in the digital revolution lies one step beyond access to data—it lies in the ability to shape and move data." The digital world is based on exchange: people, things and ideas constantly move across networks that transcend national borders. These networks, and therefore these movements, depend on and are defined by information. ... Managing these information networks means shaping global resources and their movement. Data is revolutionary as a factor of production, because control over data promises control not only over production but also over the distribution and consumption of other resources. In the digital environment, power resides in the function of collecting data and controlling the architecture of digital exchange (La Bruyère 2022: 5).

From the internal approach to digitization arises the possibility of totalitarian control over the digital sphere, which, having taken priority, becomes a platform for totalitarian power over the entire world of life. As Hoffman rightly points out: "Since digital infrastructure tends to be directly linked to service delivery (and not just for surveillance, for example), many people mistakenly assume that as long as one controls the physical infrastructure and its day-to-day use, most of the risks associated with it (digital infrastructure)—except for unauthorized data access— can definitely be controlled. What is overlooked, however, is a fundamental concern about who has control over the systems that enable information to flow. When collected, data consisting of seemingly innocuous information can become extremely valuable. Sentiment data, location data, and other data sets can provide important insights, depending on the intent of the actor processing and using the data" (Hoffman 2022: 17). Whatever the form of digital totalitarianism, the agenda of smart cities

is the true crown of such tendencies. Since we have shown the inherent potential of totalitarianism as laid in the very process of digitalization, we are now interested as to what kind of security threat and for whom do smart cities represent?

7. Conclusion

Constantly monitored, the digital residue acquires a form of life in which its own self and freedom are reduced to the absolute option of fulfilling duties and obligations towards the digital sphere in which the question of choice becomes reduced to surfing websites, communicating on social networks, using e-government services, applications, and the like.

For the time being, the new world digital order, embodied by a universal digital civilization, is emerging in the form of particular digital state totalitarianisms in Asia, Africa, and South America. Since Europe and the USA do not have now totalitarian political systems, they are possible subject to what we have named digital totalitarianism, in a sense that they are moving in that direction, but in our view, the outcome of that process is uncertain.

In both forms, the problems, that is, security threats to the entity are the same:

1. Shifting the center of gravity of the entity's existence from the lifeworld to the digital plane as an imperfect, abstract-reduced copy of the world of life

2. Loss of essential identity elements of the entity at the collective and individual level:

2.1. Collective plan:

The already damaged integrative forces of substantial unity of society are further collapsing, and so the family, local patriotism (loyalty to nearby localities of the Lifeworld, settlement, city, municipality), national consciousness, loyalty to the state, religiosity, association of private initiatives in the world of life are further and more deeply dissolved, reducing socialization, deepening alienation, distancing and tightening gender relations and enabling the proliferation of new identity constructions and quasi-identity replacements ad infinitum.

2.2. Individual plan:

Decadence of the entity's psycho-physical properties, withdrawal of the entity into a "peaceful harbor" of the digital (hiding behind the screen), reduction of the caring relationship with the world to "touch" (analogy to contact with digital devices "on touch"), which leads to alienation of the individual from their surrounding world, loss of intensity and impoverishment of the experience of life, loss of rapture, deep immersion, killing of the spirit, multiplying and further weakening Fukuyama's "men without chest".

REFERENCES

Acemoglu, D., Robinson, J., A. (2019). *The Narrow Corridor, States, Societies and the Fate of Liberty*. New York: Penguin Press

Szczepańska, A. & Kaźmierczak, R. & Myszkowska, M. (2023). Smart City Solutions from a Societal Perspective-A Case Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 20(6), 1-27

Kesić, D. (2023). "Smart Cities": The New Paradigm of Urban Development. *Sociological review*, 57(1), 32-52.

Cvetković, N., V. (2023). Artificial Intelligence Development and the Future of Society. *Sociological review*, 57(1), 23-31.

Divjak, S. (2024). Digital totalitarianism? Sophisticated technologies and possibility of coming the digital totalitarianism, Opening speak on the International School of Philosophy Felix Romuliana, Zaječar

Mosco, V. (2019). *The Smart City in a Digital World*. Howard House: Emerald Publishing Limited

Fukuyama, F. (1989). End of History. *The National Interest*, 16, pp. 173-89.

Hoffman, S. (2022). Securing the Foundation: Building the Physical Infrastructure of the Digital World. In: *China's digital ambitions; A Global Strategy to Supplant the Liberal Order*, (Edited by Emily de La Bruyère, Doug Strub, and Jonathon Marek), Washington: The National Bureau of Asian Research, pp. 11-22

La Bruyère, E. (2022). A New Type of Geopolitical Power: China's Competitive Strategy for the Digital Revolution. In: *China's digital ambitions; A Global Strategy to Supplant the Liberal Order*, (Edited by Emily de La Bruyère, Doug Strub, and Jonathon Marek), Washington: The National Bureau of Asian Research, pp. 1-9

Hegel, **G., W., F.** (1989). *Osnovne crte filozofije prava*. Sarajevo: Veselin Masleša

Shen, C., F. (2021). Social Credit System in China. *Digital Asia*, pp. 21-31

CORRUPTION AS A LEGAL AND SECURITY PROBLEM IN THE COUNTRIES OF SOUTHEAST EUROPE

MA Predrag Dželebdžić[1]
Ratomir Antonović[2]**, PhD**

Abstract: The problem of corruption represents one of the biggest and most dangerous social, legal, and security challenges of today, especially relevant to countries that are going through a transition process. We are talking about countries that until recently were organized according to the principles of communism and socialism, and then, after global changes, transitioned to a capitalist arrangement, which also caused numerous accompanying problems and difficulties. Corruption is certainly one of those issues. The countries of Southeast Europe have struggled, and still struggle, with its undermining influence as the low level of acceptance or the open resistance to change still allow corruption to persist, despite serious efforts to eradicate it, or at least keep it within reasonable limits.

Keywords: corruption, economic crisis, political crisis, European integration, security

INTRODUCTION

Corruption today is one of the ubiquitous problems both nationally and globally. It is difficult to fight and suppress it, because it has a strong base and a long tradition. The approach that corruption is a product of modern times and the result of some general erosion of both people and circumstances is rather wrong. From a historical point of view, corruption has always existed, even in ancient times, where it was promoted and extended by the leading and ruling cadres, when it was considered a normal occurrence. The only thing that has changed is the attitude towards it, because its harmful impact, negative side effects and arising legal problems, as well as causes, have been noted.

What must be emphasized is that today corruption is more prevalent in poorer countries with a weak or underdeveloped legal system of sanctions against this phenomenon. Also, it is frequent in countries that are transitioning from a socialist to a capitalist system and that want to integrate into the European Union and other international institutions.[3] In such a process, a new generation of social, political, financial, and cultural elite was born, which is distinguished from the masses by

[1] MA Predrag Dželbedžić, doctoral student of the Faculty of Business and Law of the University of Brčko District of BiH, E-mail: donpeca11@gmail.com.

[2] Asst. Dr. Ratomir Antonović, research associate of the Institute for Serbian Culture Priština - Leposavić, Republic of Serbia, E-mail: antonovicr@gmail.com.

[3] **Sekulović, M.** (2000) *Tranzicija i korupcija,* DDA, Junir, Niš, str. 208.

financial power and the ability to get everything they want, to manage social, political, and economic processes and exert a decisive influence on them. Such persons are often ready to demonstrate their influence publicly, and they tend to use and highlight their social power and reputation, thus further strengthening their position and creating a sense of their supremacy and omnipotence over the general public. Along with such influential people, there are strong and very power-vested, social, and political connections in almost all social segments, especially in the most influential ones, such as internal affairs bodies, judicial bodies, state and local self-government bodies, public companies, health institutions, educational institutions and other institutions of general and public significance. Such persons often perform some of the aforementioned functions themselves, and they derive their social reputation from those functions. They often refer to the reputation of the institution in which they are employed or appointed to a certain function, offering their services within that institution. Those services are mostly from the corpus of their duties, but they are also used to represent illegal jobs, which are mostly performed for a certain material compensation implying the corrupt actions carried out. This form of corruption is carried out through trade in influence, as a special type of corruption, in which the main actors are persons with special social reputation and influence, who materialize their reputation and influence in this way through the performance of certain actions against monetary compensation.[4]

All those countries that plead to become an equal member of the European Union must inevitably harmonize their normative acts, as well as the principles of functioning with the principles of the European Union. Many countries that received candidate status also received guidelines and instructions on what they must undertake, change, and eliminate in their systems, so that in future they can be equal members of the EU, with all the prerogatives that membership implies. Regarding corruption, the level of caution in the European Union was particularly raised after the admission of the countries of Southeast Europe, which still have the highest rate of corruption and which still damage the image of European countries in the overall constellation.

THE PROBLEM OF CORRUPTION IN SERBIA

According to the report of the organization Transparency International for the previous year, the Republic of Serbia was ranked 101st on the list of corrupt countries. The list of observed countries included a total of 180 countries, and Serbia's position did not change drastically in the previous decade. Although the Serbian authorities are working intensively on the adoption of anti-corruption regulations and their implementation, there have been no concrete results in this area. According to the aforementioned report, Serbia is among the worst-ranked countries in Southeast

[4] **Antonović R.** (2017) "Uticaj korupcije na principe vladavine prava", *Princip vladavine prava,* Udruženje za međunarodno krivično pravo, Tara, str. 287.

Europe. Only Bosnia and Herzegovina has ranked lower, 110th place, while Albania shares position with Serbia.[5]

The Transparency International organization gives countries an index of perceptions of corruption, which can range from zero, meaning the country is highly corrupt, to 100, indicating that a country is free from corruption. Therefore, the lower the index, the higher the level of corruption and vice versa. The Republic of Serbia is indexed with index 36. In the Republic of Serbia, there is a National Strategy for the fight against corruption for the period 2023–2028, and the public is informed on the achieved results on an annual basis. The Report on the sectors that are under special attention in the process of adopting the National Strategy for the fight against corruption is particularly interesting. This document monitors sectoral corruption, which is particularly represented in the following areas: health, education, tax service, customs, police, local self-government, public sector, infrastructure and spatial planning, work of political parties, privatization process, public procurement process, lobbying, and whistleblower protection.

The healthcare sector is the sector where corruption is most prevalent. Although certain advances have been made, there is still a lack of legislation in this area, which should be harmonized with European legislation and standards that apply in European healthcare, both in terms of patients' rights and the provision of healthcare services.

Noteworthy results of the fight against corruption in health care include the proceedings initiated against certain doctors and officials in the health sector. However, the Serbian mentality is such that ordinary people like to "reward" doctors with various gifts and money, as well. Common people feel that doctors are owed something for the service they have provided to the patients although this constitutes a part of their job for which they are duly paid. It is believed that one should not go to the doctor without a bottle or a pizza and an envelope with money. It is such attitude that makes the fight against corruption difficult and indicates that within the framework of both fights, it is necessary to change the thinking and attitude of people towards healthcare in Serbia.

Non-transparent procedures represent a considerable issue for Serbian healthcare, which opens a suitable ground for various frauds and illegal activities. There are also no statistical data that can be used to evaluate the level of corruption and determine the parameters of its existence. It must be noted that corruption has decreased to a significant extent, but there is still room for efforts to reduce it even further, reaching its minimum.

When talking about corruption in the education sector, there is a need to harmonize Serbian and European legislation. First of all, this alignment should ensure opportunities for cross-border education. The strategy observes particularly corrupt capacities in the accreditation processes of private educational institutions in Serbia, and these processes are not sufficiently transparent and leave opportunities for various occasions of abuse. Also, in private educational institutions there is a lack

[5] **Joković, M.** (2024) *Tradicija i korupcija u Srbiji,* Institut društvenih nauka, Beograd, str. 108.

of clarity and transparency of the exam application procedure, student registration, exam taking procedures, evaluation criteria and student knowledge assessment. There are indications that the level of corruption in education in the Republic of Serbia has decreased, although the country was the scene of one of the biggest corruption scandals in the field of education at the Faculty of Law of the University of Kragujevac, when a large number of professors, students, and non-teaching staff were deprived of their freedom. Unfortunately, even to this day, this court proceeding has not received its legally binding epilogue.

In the case of tax policy, non-transparency of the budget can be seen as a potential corruption element. The transformation of the tax service in Serbia is necessary, especially in the area of taxation, ensuring better tax collection, the fight against the gray economy, as well as harmonizing the policy of value added tax and direct taxation with European standards. It is necessary to introduce public consultations, especially for specific fiscal secondary legislation and services related to taxpayers.[6] In the tax sector, there is an absence of public information, there are elements of unjust enrichment, the problem of tax evasion persists, as well as the weaknesses in penal policies in the area of tax offenses, and tax measures not being included in the action plans.

With regard to customs authorities in Serbia, the lack of precise provisions on customs procedures and an integrated system for managing this type of risk is detected as a risk of corruption. The information technologies that are introduced into the customs system contribute to a better integration of customs procedures at the national level, as well as harmonization with the regulations that are applied in the European Union. By contrast, it is observed that not all adequate measures in the field of tax policy, foreseen in the action plan, have been fully implemented.

In the public procurement sector, there is a lack of control mechanisms, i.e., the existence of ineffective control mechanisms allowing for a considerable evasion of legal regulations in public procurement, as well as evasion of regulations dictated by the European Union. This occurs most frequently by insisting on linear infrastructure projects that are exempt from public procurement rules. Also, politics has a decisive influence on the public procurement procedure, which makes these procurements even more corrupt. In addition to political pressures, there are also other forms of informal pressure, resulting from the rigging of tenders and related documents according to the needs of privileged tender participants. Also, tenders are announced for unnecessary purchases, without supervision or with inadequate supervision regarding the implementation of the contract. There are contracts of secret content, which have not been made public. This enables the conclusion of contracts that are not acceptable in content and prevents public criticism and control by regulatory bodies.[7]

---

[6] **Fjeldstadt, O; H.** (2008) "Korupcija u poreskoj administraciji", *Ekonomija korupcije,* Službeni glasnik, Beograd, str. 510.

[7] **Prokopijević, M.** (2011) "Korupcija u javnim nabavkama", *Kroz lavirinte javnih nabavki,* Beograd, str. 31.

In these public–private relations, there is a problem of conflicts of interest, which are manifested through various concessions. Official agreements are preceded by informal agreements and internal agreements, modification of tenders according to the needs of privileged bidders, as well as their capabilities. This undoubtedly leads to a reduction in the number of legitimate offers and discourages participation in public tenders. The lack of information, necessary for all participants to be adequately informed about the tender itself and its outcome, should be highlighted as a specific problem.

The process of privatization or ownership transformation, as it was originally called, left behind numerous corruption scandals with many high government officials involved. In Serbia, there were as many as 24 open problematic privatization processes, which greatly agitated the public. The epilogue of these processes has not been transparently published and is unknown to most. It is about the following disputed privatizations: Sartida from Smederevo, Jugoremedija from Belgrade, Mobtel, C market, Auto transport company Vojvodina, Luke Belgrade, National Savings Bank, Večernje Novosti, Veterinary Institute in Zemun, Zastava elektro from Kragujevac, Tehnohemija, Srbolek, Šinvoz, Ceramics from Kanjiža, Publishing company Prosveta, Azotare Pančevo, Trudbenik gradne, Nuba Invest, Tourist company Putnik, Serbia Tourist and Galenika from Zemun.[8]

Currently, the procedure of ownership transformation in the media sector is underway, which aims to achieve media pluralism and preserve the independence of the media, both in the editorial and financial sense. Privatization of media representing minority topics and related to the national councils of national minorities, is particularly sought. The European Union recommends the Republic of Serbia to continue with the privatization process, which implies the implementation of a time-bound action plan for the introduction of new ownership and a new management structure in state-owned enterprises and the improvement of management, as well as the reduction of fiscal risks. The previous privatization procedure was conducted inadequately, poorly, and non-transparently. Consequently, there has been a significant stagnation in privatization, and state enterprises have been put in a significantly less favorable position on the modern regulated market.

Infrastructure and spatial planning are endangered by corruption, especially in the area of waste management, which is regulated by the National Waste Management Program for the period between 2022 and 2031 and the action period from 2022 to 2024. Failures in the field of waste recycling are recognized, as well as the need for harmonization with European legislation. Special corruption risks are observed in the procedures for issuing permits and licenses for construction, and it is often the case that these permits and licenses are issued in violation of the permitted use of the land. Corruption risks are also visible in the determination of pollution taxes and are reflected in the bribery of civil servants when classifying waste and

[8] **Antonović, R.** (2017) "Zloupotreba ovlašćenja od strane lica u pravnom licu u procesu svojinske transformacije", *Društveni fenomeni i korporativna bezbednost,* CESNA B, Beograd, str. 296.

giving false categories. Specifically, danger arises when dealing with particularly risky waste, dangerous to the environment and people. Inspectors who accept bribes in order not to punish environmental polluters are especially susceptible to corruption.

The Republic of Serbia has not marked any significant progress in the area of passing regulations for the protection of the environment, and the lack of harmonization of criminal legislation and the introduction of new incriminations for acts that damage the environment stand out as particularly controversial. Adequate environmental risk assessments are not performed during the construction of certain industrial or infrastructure facilities. In general, the construction sector is considered a sector that is heavily influenced by politics and corruption.[9]

There is also corruption in the field of public sector management, especially in the matter of informal influences and nepotism in the selection and appointment to public positions in publicly owned companies. Inadequate methods regarding the introduction of internal integrity management functions and the lack of publicly available information regarding anti-corruption measures undertaken in the public sector are also observed. Also, there is lack of coordination between state authorities needed in regard with the application of anti-corruption measures. The accumulation of state functions performed by state officials identifies them as the most frequent perpetrators of abuse in the public sector, and temporary public function holders who have the status of acting officials are detected. The selection process for high management positions is highly debatable, and there is no transparent procedure, which would entail the announcement of a public competition and the selection of candidates based on professional qualifications, not political suitability.

High taxes in the public sector are considered to be one of the risks of corruption. A lot still needs to be done in this sector in order to ensure better predictability of the business environment and to ensure the direct participation of companies in legal regulation and the introduction of entrepreneurship strategies and policies and the redirection of budget funds for the needs of foreign investment incentives and technical support. There is a lack of harmonized codes of ethics that would review possible violations of regulations as well as time-bound action plans for the introduction of new ownership structures and new management structures in state-owned enterprises, with the aim of reducing fiscal risks.

Corruption in the local self-government sector arises due to the lack of reform of the local self-government system. Codes of ethics concerning local officials have been adopted in 144 local governments in order to prevent behavior that could be related to corruption. Additionally, the establishment of a body for monitoring the risk of corruption at the level of local self-governments has been insisted upon.

When it comes to high judicial bodies, such as the High Council of the Judiciary, their selection must be done in a transparent manner and the most eminent lawyers in the country must be appointed for those positions. At the local government

[9] **Beočanin, M.** (2022) Korupcija u Srbiji kao institucionalna prepreka ekonomskom razvoju, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 45.

level, it is necessary to adopt local plans for the fight against corruption, as well as to establish authorities whose competence would be to monitor possible corruption at the level of the local community. In this area, transparency of revenues belonging to local self-governments must be ensured in order to prevent corruption related to tax policy. Also, the costs of local authorities in the implementation of infrastructure projects must be transparent.

THE PROBLEM OF CORRUPTION IN ROMANIA

Although a member of the European Union, Romania is considered a highly corrupt country, where corruption leads to the loss of human lives. Failures in numerous segments of social life, which are a direct result of corruption in society, cause various accidents and disasters in which ordinary citizens lose their lives. An example that confirms this negative phenomenon is the event from 2023, when an accident at a gas station near Bucharest ended with more than fifty people seriously injured.

Although the citizens of Krevedija duly reported to the authorities that they smelled a strong smell of gas in their place, and that there might be danger on the horizon, the authorities did not want to take any action because they were corrupted by the management of the gas station. Said gas station had an illegal status, built on private property, where citizens came to fill their vehicles with autogas. In addition to cars, bottles for private heating systems were also filled. Although in 2020 the inspection determined that the gas station was operating illegally and prohibited its further operation, the owners of the gas station ignored the ban and continued to operate illegally.

The accident at the disputed gas station was caused by the ignition of the gas that was being dispensed. The cause of the accident remains unknown to this day, and it is assumed that the unfortunate event occurred due to the embers from a cigarette or due to extremely high air temperatures. First, the gas tank exploded, followed by tanks and compressed gas barrels. There were several consecutive explosions, and people were injured the most when they came to help the injured after the first explosion. Subsequent explosions endangered the lives of all who came to help the injured.

Here the example of corruption is crystal clear. There were reports about the illegal running of the gas station in the mentioned place, the inspection imposed a work ban, but the owners refused to obey the orders and continued business operations. The reason for their disregard for the prohibitions was found in strong contacts and corruption by which they ensured themselves a privileged status.

Unfortunately, examples of corruption in Romania are visible at every step. In healthcare, mortality rate is very high due to the corruption of medical and non-medical personnel. The public was particularly shaken by the news of the death of a twenty-five-year-old pregnant woman, already a mother of three minor children, who died in hospital due to inadequate treatment after admission. Although she was admitted with severe pain and bleeding, no one had provided her with adequate

medical assistance for seven hours. None of the doctors on duty wanted to help her, because no one gave them the expected bribe. Just a few weeks before this terrible event, the hospital refused to admit a pregnant woman in labour, so she gave birth on the street in front of the hospital without anyone's help. In addition to the suspicion of corruption, in this case there was also a suspicion of racism and discrimination, because the woman in labor belonged to the Roma minority.[10]

There is also corruption and negligence in the work of the Romanian police. A fifteen-year-old girl, who was abducted by a kidnapper, managed to get hold of a mobile phone and call the police in order to report the kidnapping. The police officer who responded to her call refused to act on it, and the girl was soon deprived of her life. Corruption in the Romanian police is particularly prevalent in traffic control. This is evidenced by the recent case of traffic control failure in a tourist town on the Black Sea. A driver, clearly under the influence of narcotics, ran into a small group of tourists with his vehicle and killed two people despite having passed traffic police check prior to the incident.

The problem with corruption plaguing Romania is clearly indicated by the affair that led to the downfall of Prime Minister Victor Ponta's government in 2015. The reason for the fall is a terrible tragic event in which 32 people lost their lives, which was a direct consequence of corruption and negligence. The people began to organize demonstrations with the single demand for the culprits to take political and criminal responsibility for the tragedy. The accident happened in the Kolectiv night club in Bucharest, where 32 young people lost their lives to a fire, and another 200 were seriously injured. The fire occurred due to inadequate handling of pyrotechnics that first ignited the ceiling, which fell on the guests. The only exit for evacuation was insufficient for all the guests of the night club to go out. In panic and fear for their own lives, there was a stampede in which some were additionally endangered and others lost their lives.

THE PROBLEM OF CORRUPTION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

In the region of Southwestern Europe, the worst ranked country in terms of corruption is Bosnia and Herzegovina. This is the only country in the region demonstrating a significant decline compared to the previous rating. Of the European countries, only Ukraine and Russia have a worse positioning than Bosnia and Herzegovina. The paradox is that Bosnia and Herzegovina was far better placed in 2012 than it is now, which indicates that this country has not undertaken anything to improve the situation. Conversely, it has worked to worsen the situation. The reasons for such a decline are both objective and subjective in nature. Namely, Bosnia and Herzegovina is a multi-ethnic, multicultural and multi-confessional country where different cultures collide. Ethnic divisions represent a stumbling block for democratic institutions, especially in the fight against corruption.

[10] **Nita, N; Nafronita, N; Bogea, M. C; Lupascu, A.** (2022) "Considerații privind statul de drept, corupția și dezvoltarea durabilă din România." *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica* , pa. 111.

The Bosnian judiciary is the most damaged by corrupt practices. Instead of being a means of judging organized crime, Bosnian judiciary is subordinated to criminal structures to the extent that judges take decisions following orders of local criminals and practically receive compensation from them for this kind of work.[11] As an example of the illegal work of the Bosnian courts, we should cite the trial in the case of "Bobar Bank", where despite the irrefutable evidence, the defendants were acquitted only because they could obtain such a verdict through corrupt actions and influence.

The political life of Bosnia and Herzegovina is also exposed to various corrupt influences, which can best be manifested through irregular election procedures. The general elections that took place in Bosnia and Herzegovina in 2022 were held in an atmosphere of electoral irregularities and misuse of state resources. // The imposition of election laws by the High Representative appears to be problematic because it attempts in a perfidious way to manipulate the electoral will of citizens. Practically, since then, there has been a political crisis in Bosnia and Herzegovina, because some government institutions are blocked, and some act as an instrument of certain political parties.

Although it aspires to membership in the European Union, Bosnia and Herzegovina has not done much to achieve the 14 priorities of social reforms, which the European Union set as a condition for equal membership. In fact, it can be said that the reform of Bosnian society was completely absent, because nothing was done regarding the reform of the electoral system, the issue of financing political parties and organizations remained unregulated, the existence of conflicts of interest and the protection of corruption whistleblowers were not regulated either. Furthermore, under the pretext of reforms, laws with worse provisions were offered compared to currently valid laws.

At present, Bosnia and Herzegovina is discussing the draft of the Good Governance Agenda, which offers an innovative approach to solving social problems whose origins lie in the ethno-nationalist ideas of the ruling political elites. The agenda contains a set of measures aimed at fighting corruption while freeing it from the harmful effects of politics, which is marked as the biggest corruption risk. In this regard, the Agenda proposes systemic functional audits of the public sector, with the aim of its optimization, centralization of public procurement, integration of the electoral process and placing the work of political parties under control.

THE PROBLEM OF CORRUPTION IN ALBANIA

Albania is a country that also faces numerous difficulties on the way to the European Union and the reform of all social sectors. In Albanian society, the judiciary is considered the most corrupt sphere of life because with the arrest of former Albanian president Salja Berisha, the entire network of corrupt judges and prosecutors

[11] **Simović, M.** (2023) *Korupcija u sudsko – tužilačkoj praksi u Bosni i Hercegovini,* Istraživački centar, Banja Luka, str. 114.

was exposed. Reform of the judiciary is exactly something that the European Union, but also the USA, insist on in Albania with the desire that this country adapts as best as possible for full membership in the European Union.

An example of a positive development in dealing with corruption is the accusation of the President of Albania, Salja Berisha, for his involvement in corrupt activities. This was followed by his house arrest for the duration of 30 days. He is accused of abusing his official position, even during the period when he was prime minister from 2005 to 2009, and the most problematic event was the suspicious privatization of a sports facility in Tirana, in which the closest members of Berisha's family were involved. Of course, the defense was focused on dismissing the implications and trying to move the ball into the political field.

Salji Berisha was a long-time Albanian leader. Born in the communist era, he was considered the young hope of Albanian politics. In the first free democratic elections in Albania, held in 1992, Berisha was elected the President of Albania. The first indications of Berisha's corruption came in 2001, when confidential information about his involvement in certain illegal affairs came from the USA. The US blacklists him as a corrupt leader and bans him from entering. It was an introduction to the later trials in which Berisha was included.

Notably, Albania is the country of Southeast Europe where the transition process lasts the longest, over thirty years. In the past, it was considered the most backward European state, where there were absolutely no human and civil rights, a country that was completely closed to any external influences, where traditional customary rights and tyranny were still in force. This fact explains why corruption in Albania is such a domesticated phenomenon and why Albanian society still resists any democratic change. The changes that have taken place in Albania are not going in the desired direction but towards the creation of an oligarchic system, in which personal interests are above the public ones.

Also, Berisha is not the only Albanian leader who has been deprived of his freedom due to corruption. Iljir Meta, the former president of Albania, was deprived of his liberty due to suspicions that he was involved in certain corrupt and illegal activities. He was engaged in corrupt and money laundering activities during the period when he was the Prime Minister, the President of the State and the President of the Parliament. It is speculated that Meta was discovered in these affairs by his ex-wife at the time of the divorce of their marriage. It is no surprise that Meta is a close associate of Salji Berisha, who supported him after the corruption scandal broke out and tried to shift the focus to politics again. However, truth be told, Meta's name did not appear for the first time then, but ten years before, when he persuaded the then Minister of Economy, Dritan Pifti, to do an illegal job in connection with the construction of a hydro power plant, in which they were supposed to illegally acquire around 700 thousand euro. Also, his name was involved in abuses related to election theft, which then cost him the position of Speaker of the Parliament.[12]

[12] **Zhilla, F.** (2008) "Korrupsioni dhe Paqartësitë e Tij." *Polis* 6, 59.

On the issue of corruption in the Albanian judiciary, the recent gesture of rigorously checking the property cards of judges and holders of judicial positions has raised the hope that reforms in the Albanian judiciary have begun. Due to concealment of property cards, as many as 45 percent of judges and prosecutors in Albania lost their jobs. These judges and prosecutors were found to have intentionally concealed information from property maps, changed already reported information, and tried to conceal the origin of properties, which indicated that they owned ones of dubious origin.

CONCLUSION

The paper analyzes cases of corruption in four countries of Southeast Europe: The Republic of Serbia, Bosnia and Herzegovina, Albania, and Romania. Of the four countries whose issue of corruption was discussed, three have the status of candidates for membership in the European Union, while Romania is already an equal member of the European Union, but still has a problem with corruption.

Using the analytical method, it was concluded that the problem of corruption is acute in all four countries, with different approaches and relationships in solving that problem. Corruption in all four countries erodes the vital postulates on which a democratic society rests, namely the judiciary, the protection of basic human and civil rights, free political competition, the principles of the rule of law, but it is also treated as a security risk. Security is particularly affected in Romania, where corruption manifested itself in the most severe forms, resulting in the loss of human lives. Due to corruption, state bodies whose main task is to protect the safety of citizens are not doing their job well. As a result of omissions, the direct consequence of corruption is the number of human victims in Romania.

The Republic of Serbia has strategic documents that state the problems in society from corruption with specific proposals for measures that should be taken in order to remedy these problems. The international factor that evaluates the progress in the fight against corruption does not see significant progress in Serbia in the domain although different measures are evidently being taken. Compared to the situation a decade ago, when dubious transitions were implemented and there were many suspicious deals involving illegally acquired capital, today the situation is much better although further progress is expected and higher standards are being set.

The situation in Bosnia and Herzegovina may be deemed the worst, because this is the only country that records a decline in the rankings of countries with a degree of corruption. In this country, there are no basic regulations concerning the fight against corruption, there are no concrete measures and actions, and there is resistance in dealing with the problem. Almost all segments of society are under the influence of corruption, without concrete and decisive measures to oppose the issue.

The situation in Albania is no better, but it can be said that this is the country with the largest number of state officials who have been in confinement due to criminal acts of corruption. Even two of the presidents of the state have been deprived of their freedom due to corruption, and a large number of holders of judicial positions

have been dismissed from those positions due to the obvious concealment of the amount and origins of their assets.

What these countries have in common is that they had a communist system and that they entered the transition process at the end of the eighties and the beginning of the nineties of the last century. That process was obviously difficult and with great problems in all those countries, and the difficulties are still visible today in many social segments. In the process of transition, there was the creation of dubious capital, which had its origins in illegal businesses and which very successfully infiltrated state flows, creating the assumption that the origin of that money and property was legal. Also, a new social class was created, which some call tycoons, that represents persons who have acquired great personal wealth through illegal businesses in the process of property transformation, resale of state property, and other similar business.

BIBLIOGRAPHY AND SOURCES

Antonović R. (2017) "Uticaj korupcije na principe vladavine prava", *Princip vladavine prava,* Udruženje za međunarodno krivično pravo, Tara;

Antonović, R. (2017) "Zloupotreba ovlašćenja od strane lica u pravnom licu u procesu svojinske transformacije", *Društveni fenomeni i korporativna bezbednost,* CESNA B, Beograd;

Beočanin, M. (2022) *Korupcija u Srbiji kao institucionalna prepreka ekonomskom razvoju,* Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu;

Fjeldstadt, O; H. (2008) "Korupcija u poreskoj administraciji", *Ekonomija korupcije,* Službeni glasnik, Beograd;

Joković, M. (2024) *Tradicija i korupcija u Srbiji,* Institut društvenih nauka, Beograd;

Mirjanić, Ž. (2014) *Pisanje i donošenje zakona,* Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci;

Nita, N; Nafronita, N; Bogea, M. C; Lupascu, A. (2022) "Considerații privind statul de drept, corupția și dezvoltarea durabilă din România." *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica* ;

Prokopijević, M. (2011) "Korupcija u javnim nabavkama", *Kroz lavirinte javnih nabavki,* Beograd;

Sekulović, M. (2000) *Tranzicija i korupcija,* DDA, Junir, Niš;

Simović, M. (2023) *Korupcija u sudsko – tužilačkoj praksi u Bosni i Hercegovini,* Istraživački centar, Banja Luka;

Zhilla, F. (2008) "Korrupsioni dhe Paqartësitë e Tij." *Polis*.

National strategy for the fight against corruption for the period 2023 - 2028 of the Republic of Serbia

ТЕРОРИЗМЪТ И ПИРАТСТВОТО – РИСКОВЕ ЗА МОРСКАТА СИГУРНОСТ

Тихомир Солаков

TERRORISM AND PIRACY – RISKS TO MARITIME SECURITY

Tihomir Solakov

Abstract: The report provides a brief historical overview of the development of piracy. In addition, it presents an analysis of modern maritime piracy as a form of terrorism. As such, piracy poses a serious threat and risk to the safety of navigation and violates the generally recognized principle of freedom of the seas. Furthermore, it constitutes a crime of international nature.
Keywords: maritime terrorism, piracy, threat, security

В днешно време терминът „морска сигурност“ се явява общ. Обикновено той се използва за класифициране на въпроси, свързани по един или друг начин с морската сфера, които често пъти се свързват с националната сигурност, морската среда, човешката сигурност и др. В рамките на тази дефиниция се включват световните океани, но също и регионални морета, териториални води, реки и пристанища, които се явяват източник на специфични рискове и заплахи. Дефиницията на термина „морска сигурност“ е относителна и въпреки че няма международно съгласувано определение, терминът често се използва при описание както на съществуващи, така и на възникващи регионални и международни проблеми в морската среда за сигурност, където възникват и се развиват широк спектър от заплахи и рискове, свързани със сигурността. В този спектър влизат престъпления като пиратство, тероризъм, въоръжени грабежи в морето, трафик на хора и др.[1]

Морският тероризъм по същество нарушава общопризнатия принцип за свободно море и представлява сериозна заплаха за сигурността на мореплаването и мира. По този начин се подкопава чувството за сигурност на хората, провокирайки не само страх от пътуване по вода, но и страх за тяхното състояние и състоянието на техните близки. Въпреки това образът на пиратите повече се асоциира с времето на великите географски открития. В днешно време съществуват истински пирати и морски терористи. При осъществяването на своята дейност те използват съвременни технологии, с които стават още по-опасни за държавата и хората.

[1] https://dev.abcdef.wiki/wiki/Maritime_security [on-line, прегледано месец май 2024].

Пиратството в първоначалната му форма на морски набези се появява едновременно с мореплаването и морската търговия. Това се дължи на обстоятелството, че всички крайбрежни племена, които са усвоили основите на мореплаването, са участвали в такива нападения. С появата на цивилизацията дълго време границата между пирати и търговци остава условна, тъй като моряците са търгували там, където не се чувстват достатъчно силни, за да ограбят и заловят пленници. Особено лоша слава са спечелили най-изкусните мореплаватели на древния свят – финикийците. В поемата „Одисея“ се упоменават финикийските пирати, които отвличат хора от остров Сира и ги продават в робство.[2]

Античните пирати, за разлика от пиратите от Новото време са нападали не толкова корабите, колкото крайбрежните села и отделни пътници, с цел да ги заловят и продадат в робство. Пиратството е отразено в античната поезия и митология. Типичен пример е митът за залавянето на Дионис от тиренски (етруски) пирати, изложен в поемата на Овидий „Метаморфози“, както и в някои епизоди в поемите на Омир.[3]

С развитието на търговските и правни връзки между страните и народите е започнало да се осъзнава, че пиратството е едно от най-тежките престъпления, поради което се предприемат опити за съвместна борба с това негативно явление. Разцветът на античното пиратство настъпва в епоха на анархия, причинена от Гражданските войни в Рим, а базата на пиратите са планинските райони на Киликия с неговите крепости. Следва да се посочи, че за бази на пиратите са служили острови и най-вече остров Крит. Римското пиратство процъфтявало особено след като Митридат VI Евпатор влиза в съюз с изпратените срещу Рим киликийски пирати. През тази епоха сред жертвите на пиратите в частност се оказва и младият Юлий Цезар. Наглостта на пиратите нараства дотолкова, че те дори атакуват пристанището на Рим – Остия, като веднъж пленяват двама претори заедно с тяхната свита и отличителни знаци.[4]

През 67 година преди новата ера Гней Помпей Велики е получил извънредни правомощия за борба с пиратите и флота в състав от 500 кораба. В подготовка за битката той се разпоредил да се построят кораби, подобни на тези, които имали пиратите. Разделил Средиземно море на 13 региона и изпратил във всеки район ескадра. В същото време Помпей прогонва пиратите в планинските крепости на Киликия, които след това превзема. Заловените пирати са били екзекутирани в качеството на разбойници, чрез разпъване на кръст. На Помпей вместо три години, са му трябвали три месеца, за да ликвидира напълно пиратството в Средиземно море. Пиратството се възобновява със следващия кръг от граждански войни, като този път пиратите са били водени от сина на Помпей – Секст Помпей Магнус, който след убийството на Цезар се

---

[2] https://cultur.jofo.me/1832885.html, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[3] https://www.vdvanr.ru/5c6b653b/Буканир, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[4] https://present5.com/poyavlenie-piratstva-piratstvo-v-svoej-pervonachalnoj-forme-morskix/, [on-line, прегледано месец юни 2024].

укрепил в Сицилия и се е опитал да блокира Италия. С края на гражданските войни морето е станало безопасно.[5]

В средните векове най-често срещаният метод за пиратско нападение е бил абордажът. В конкретния случай, противниковите кораби, като правило са се сближавали и са се опирали борд в борд, като са се захващали с абордажни куки и съоръжения. След извършване на това действие с кораба на противника с помощта на поддържащ от пиратския кораб огън пиратите тичайки са скачали на взетия за абордаж кораб.[6]

От гледна точка на съвременната дефиниция на понятието, пиратството (от гръцки *peirates* – разбойник) може да се определи като незаконно завладяване, грабеж или потопяване на търговски съд, извършено в открито море от частни или държавни съдове. Тоест, това са противоправни насилствени действия, извършени в открито море и на други места извън юрисдикцията на която и да е държава. Противоправността на пиратството се състои в това, че то се явява опасно посегателство на един от най-важните принципи на международното морско право, а именно свободата на откритото море.[7] По този начин терористичните организации отдавна прибягват до пиратство и контрабанда по море. През последните години обаче те започнаха да създават свои собствени военни флотилии и да извършват терористични атаки не само по суша и въздух, но и по море. [8]

Морският тероризъм представлява сериозна заплаха за безопасността на мореплаването, подкрепя общопризнатия принцип за свобода на моретата и нерядко представлява заплаха за мира. Подобно на пиратството, това е престъпление с международен характер. По методи и способи на осъществяване морският тероризъм и пиратството са много сходни. Разликата е в целите, които преследват извършителите, а именно пиратите основно искат обогатяване и печалба, докато целта на терористите е да сплашат властите с цел изпълнение на техните политически искания.[9]

Количеството на терористичните групи, които са специализирани в атаки с използване на акваторията на морета и океани, рязко нарасна през последните десетилетия. Своите удари те нанасят не само от страна на морето, но и от към сушата. Тактиката на тези акции варира от използването на наземни групи, снаряжени с подривни заряди, до действията на подводни плувци.

---

[5] http://fomin-boria2012.narod.ru/index/0-15, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[6] https://cultur.jofo.me/1832885.html, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[7] **Pausheva, Alexandra**, „Морское пиратство“, 10.12.2015, [https://prezi.com/k_7zhjd84ptu/presentation/ – on-line, прегледано месец юни 2024].

[8] **Бойчук, Константин**, „Современный морской терроризм“, Санк-Петербург, 2007, [https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=26070 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[9] **Бондаренко, Владимир, Григорьев, Николай, Родюков, Эдуард**, „Современный морской терроризм (пиратство) и его социальные последствия“, Вестник университета, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-morskoy-terrorizm-piratstvo-i-ego-sotsialnye-posledstviya?ysclid=lsubwizdmh442516997 – on-line, прегледано месец юни 2024].

Тяхното снаряжение е модерно и съвременно: прилепващи магнитни мини, подводни транспортьори, скоростни катери, морски скутери, дори мини подводници и торпеда, управлявани от смъртници – шахиди.[10]

През последните години броят на атаките с цел грабеж срещу търговски съдове се е увеличил значително. Две трети от тези атаки са проведени в Азиатско-тихоокеанския регион, тоест, в същите води, където действат морските терористи. Основните райони на пиратството се считат Югоизточна Азия, Южнокитайско море, Западна и Източна Африка, Южна Америка и Карибите. Както се вижда, тяхната акватория е в непосредствена близост до брегове на държави, в които са базирани ислямски и други терористи и бунтовници, следващи различни религиозни направления. През годините са регистрирани над 350 пиратски нападения край бреговете на Индонезия и Филипините. Както е известно, в тези страни живеят голям брой мюсюлмани, като в Индонезия те са повече от 160 милиона. Накрая, за период от 2010 г. до 2015 г. броят на пиратските атаки в Средиземно море и Черно море значително се е увеличил, предимно във водите покрай бреговете на Ливан, Сирия, Турция и Грузия.[11]

Нападенията на пиратите са придружени от безпределно насилие, убийства и издевателства над тези, които се намират на кораба. Не са малко случаите, когато пирати вземат за заложници най-богатите или най-влиятелните пътници с цел получаване на откуп. Отделни нападения се извършват именно за да се вземат за заложници такива богати хора. Тук е мястото да се посочи, че морските терористи подобно на пиратите извършват същия вид операции. Те, подобно на пиратите, се нуждаят от средства, за да закупят снаряжения и да финансират своите акции. И тук те напълно се сближават с пиратите и следователно все по-тясно си взаимодействат с тях, до степен да извършват някои грабежи съвместно.[12]

Терминът „тероризъм“ произлиза от латинския термин *“Terrere”*, което на латински означава „карам да трепери“. Въведен като насилие по време на война, в мирно време терорът остава да виси като Дамоклев меч над главите, които се опитват да се надигнат. В деспотичните общества той е инструмент за раболепие и гарант за подчиненост на масите. Употребата на терор като метод на управление се появява още в зората на организираните общества като фактор за разубеждаване или наказание.[13]

---

[10] https://topwar.ru/81456-interesy-rossii-i-morskoy-terrorizm.html?ysclid=lsug9suj6z75728767, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[11] **Бондаренко, Владимир, Григорьев, Николай, Родюков, Эдуард**, „Современный морской терроризм (пиратство) и его социальные последствия“, Вестник университета, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-morskoy-terrorizm-piratstvo-i-ego-sotsialnye-posledstviya?ysclid=lsubwizdmh442516997 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[12] https://topwar.ru/81456-interesy-rossii-i-morskoy-terrorizm.html?ysclid=lsug9suj6z75728767, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[13] **Христова, Наталия**, „Същност и история на тероризма“, списание за християнска апологетика, [https://spisanie.harta.bg/aktualen-komentar/sashtnost-istoriya-

Съгласно данните на британската агенция „Ллойд“, повече от 90% от терористичните атаки по вода се извършват в акваторията на моретата край бреговете на развиващите се страни, чиито ръководители са некомпетентни в борбата с екстремистите и нямат сили и средства да го направят. За своята престъпна дейност морските терористи, използват все по-модерни плавателни съдове и военна техника, като постепенно започват да пренасят своите операции до бреговете на най-цивилизованите държави, понякога нахлувайки в техните териториални води, агресивно атакувайки портове и рейдове. В конкретния случай възникват рискове и заплахи гигантските круизни кораби да бъдат завладени и потопени в открито море.[14]

Изложеното до момента с висока степен на аргументираност дава визията, че организирането на ефективно противодействие на морския тероризъм, както и неговите прояви в другите му елементи, вече е излязло от рамките на националните и дори регионалните проблеми и се е превърнало в обект на потребност за целия цивилизован свят. В резултат на това, мнението на най-осведомените експерти е, че в близко бъдеще международният тероризъм може да съсредоточи своето внимание към третия природен елемент – водата и терористите да преминат към широкомащабни операции срещу характерни за него цели: товарни, пътнически и военни кораби, пристанища и корабостроителници. Типичен пример за уязвимостта от подобни атаки на военното и търговското корабоплаване беше демонстрирана доста убедително на 12 октомври 2000 г. терористична атака, където двама атентатори самоубийци на „Ал Кайда“ с моторна лодка се разбиха в борда на американския разрушител „Коул“, акостирал до стената на йеменския порт Аден. Експлозив с тегло около 300 кг тротилов еквивалент е пробил дупка в борда на кораба с площ от 72 квадратни метра и са загинали 17 американски моряци и повече от 40 души са получили сериозни наранявания. 10 дни по-късно (на 23 октомври), два катера със смъртници от организацията на „Тигрите на Тамил Илам“ се врязали в пътнически фериботи на Шри Ланка, единият от които потънал, а другият е бил тежко повреден. В този терористичен акт загиват над 400 души. Две седмици по-късно бойци на Хамас атакуваха израелски ракетен кораб, но не успяват да го унищожат само защото зарядът детонира преждевременно. Списъкът с подобни атаки съдържа десетки имена на кораби от всякакъв клас.[15]

Най-големият брой терористични атаки в морето са извършени от групировката на „Тигрите за освобождение на Тамил Илам“, бореща се за създаването на независима тамилска държава в североизточната част на Шри Лан-

terorizma – on-line, прегледано месец юни 2024].

[14] **Бондаренко, Владимир, Григорьев, Николай, Родюков, Эдуард,** „Современный морской терроризм (пиратство) и его социальные последствия“, Вестник университета, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-morskoy-terrorizm-piratstvo-i-ego-sotsialnye-posledstviya?ysclid=lsubwizdmh442516997 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[15] https://topwar.ru/81456-interesy-rossii-i-morskoy-terrorizm.html?ysclid=lsug9suj6z75728767, [on-line, прегледано месец юни 2024].

ка. Като признат лидер сред азиатските терористични организации, тя създава практически най-големия недържавен флот в света, действащ оперативно в състава на две отделни формации, като най-мощният от тях е „Морските тигри“. Това е амфибийна група състояща се от 3-4 хиляди добре обучени и екипирани морски терористи, притежаващи способности да извършват терористични атаки и пиратски дейности в териториални и крайбрежни води, както и в открито море.[16] Организационно формацията „Морски тигри“ се състои от 12 секции: бойни морски подразделения; групи за подводна подривна дейност; ударна група „Морски тигри“; инженерни и корабостроителни структури; отряди за радиолокация и телекомуникация; арсенал от морски оръжия; морско училище; набиране на персонал; политическа пропаганда и финансиране; логистична поддръжка на изключителна икономическа зона; наблюдение и разузнаване; културни, битови и регистрационни. С Морските тигри тясно си взаимодействат още три секции: женска (до 30% терористи-жени), военноморско разузнаване (ръководено от офицер от военното разузнаване) и „Черните тигри“ (отряд самоубийци). [17]

Ударните групи на „Морските тигри“ са екипирани с най-новите и модерни технологии, като разполагат със скорострелни оръдия, гранатомети и малогабаритни установки за залпов огън, японски средства за свръзка и немска оптика. Техните майстори умеят самостоятелно да произвеждат плаващи и дънни мини, подводни взривни устройства и дори могат да построят малка подводница, като по настоящем експериментират с торпедо, управлявано от смъртник. С това въоръжение „Морските тигри“ водят систематични бойни действия с флота на Шри Ланка, като по данни на западни средства за масово информиране са унищожили между една трета и половината от патрулните кораби и катери, както и ракетни и артилерийски катери на ВМС на Шри Ланка. Следва да се посочи, че техни членове са потопили най-големия военен кораб на ВМС на Шри Ланка, „Сагаравардана“ и са заловили неговия командир, като в тази операция са участвали катери (в това число и с атентатори самоубийци). По време на атаките те са използвали така наречената тактика „вълча глутница“. Изхождайки от казаното до момента следва да се посочи, че „Морските тигри“ са провели многочислени успешни операции в северните райони, а също така са се опитали да унищожат товарен транспорт, превозващ израелски изтребители до порт Коломбо. Но поради разтоварване на транспорта ден по-рано от планираното, самоубийствената операция се е провалила.[18]

---

[16] **Бойчук, Константин**, „Современный морской терроризм“, Санк-Петербург, 2007, [https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=26070 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[17] https://studfile.net/preview/5156692/page:5/, [on-line, прегледано месец юни 2024].

[18] **Бондаренко, Владимир, Григорьев, Николай, Родюков, Эдуард**, „Современный морской терроризм (пиратство) и его социальные последствия“, Вестник университета, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-morskoy-terrorizm-

В близко бъдеще международният тероризъм може да съсредоточи вниманието си върху моретата и да премине към широкомащабни операции срещу характерни цели: товарни, пътнически и военни кораби, пристанища и корабостроителници.[19]

Анализът на съвременната динамика и тенденции на международния тероризъм като цяло и неговите многобройни специфични аспекти позволява да идентифицираме следните категории от съществуващия контур на рисковете и заплахите във връзка с морския транспорт[20]:

– превземане или отвличане на морски плавателен съд или осъществяване на контрол над него със сила или заплаха или чрез всякаква друга форма на сплашване;

– извършване на акт на насилие против което и да е лице на борда на морски съд (територия на порт), ако с този акт се застраши сигурността на корабоплаването на дадения кораб (сигурност на порта);

– разрушаване на морски съд или нанасяне на него или на неговия товар повреда, което може да застраши сигурността на плаване на дадения кораб или сигурността на порта;

– поставяне или извършване на действия с цел инсталиране на борда на морски съд (в това число находящи се на територията на порта) по какъвто и да е начин на устройства, които могат да унищожат този кораб, да причинят щети на този кораб или неговия товар, които застрашават или могат да застрашат безопасното корабоплаване на дадения кораб или сигурността на порта;

– използването на кораби и плавателни съдове от субекти на международния тероризъм в качеството на косвен обект на терористична дейност;

– използването на морския транспорт от фигури на транснационалната организирана престъпност в качеството на средство за реализиране на незаконни дейности;

– разрушаване на морско навигационно оборудване или нанасяне на сериозни повреди по него, или създаване на сериозни смущения в работата му, ако всеки такъв акт може да застраши безопасността на корабоплаването на корабите;

– разрушаване на пристанищно съоръжение или нанасяне на сериозни повреди върху него, които застрашават или могат да застрашат безопасността на плавателния съд или сигурността на порта;

– съзнателно съобщаване на невярна информация, която може да създаде заплаха за сигурността на плавателния съд или сигурността на порта.

---

piratstvo-i-ego-sotsialnye-posledstviya?ysclid=lsubwizdmh442516997 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[19] **Бойчук, Константин**, „Современный морской терроризм“, Санк-Петербург, 2007, [https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=26070 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[20] https://topwar.ru/81456-interesy-rossii-i-morskoy-terrorizm.html?ysclid=lsug9suj6z75728767, [on-line, прегледано месец юни 2024].

Субектите на международния тероризъм активно използват морския транспорт по предназначение, защото той е най-удобното средство за скрито транзитно движение на значителни разстояния с легализирани или фалшиви документи. В този случай корабите и пътниците не са изложени на опасност, а самата заплаха се реализира на територията на трети страни, които са обект на терористична дейност. Не се изключва и транспортирането с морски съдове на оперативна документация, пропагандни материали, оръжия, боеприпаси, експлозиви, радиоактивни и токсични вещества. Друг аспект се явява използването на морски кораби като транспортно средство за доставяне на терористи и заложници до определена географска точка след терористична атака, извършена извън обхвата на морския транспорт. Морският транспорт обективно се явява сфера на интерес за лицата, участващи в престъпни дейности, действащи в области като: маршрутиране на нелегална миграция; незаконен трафик на наркотици; незаконни парични преводи; контрабанда на оръжие, боеприпаси, културни ценности и произведения на изкуството и др.[21]

Невъзможно е да се игнорира фактът, че съществена част от операциите и движенията на субектите от организираната престъпност по редовните рейсове на пътнически кораби се осъществява под прикритието на обикновени пътнически и товарни потоци. Освен терористичните актове, извършвани в морето от международни терористични организации, които преследват предимно политически цели, и при пиратството е възможно да се осъществят подобни аналогични актове, които да са планирани и извършвани от противникови конкуренти кораби собственост на големи корабни компании и горепосочените по-горе субекти с чисто икономически цели, насочени към отстраняване на конкуренти от пазара за съответните услуги. [22]

Тук е мястото да се посочи, че във връзка с постоянно възникващата конкуренция в света, заплахата от конкурентна борба с неадекватни, в това число и терористични методи, ще нараства. Затова е необходима аналитично и профилактично да се работи в тази посока. Когато терористи превземат кораб, то незабавните действия за освобождаването му не винаги са приемливи. В края на краищата целта на терористите все повече се превръща не в изнудване, а в политически искания или акции за сплашване. В този случай под заплаха се оказва животът на пътниците и екипажа и възниква риск от екологична катастрофа. В тази връзка все по-настойчиво звучат предложения за формиране на специални отряди за самоотбрана на корабите. Засега обаче международният статут на такава команда не е определен.

---

[21] **Бондаренко, Владимир, Григорьев, Николай, Родюков, Эдуард**, „Современный морской терроризм (пиратство) и его социальные последствия“, Вестник университета, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-morskoy-terrorizm-piratstvo-i-ego-sotsialnye-posledstviya?ysclid=lsubwizdmh442516997 – on-line, прегледано месец юни 2024].

[22] https://topwar.ru/81456-interesy-rossii-i-morskoy-terrorizm.html?ysclid=lsug9suj6z75728767, [on-line, прегледано месец юни 2024].

В обобщение на изложеното до момента следва да се посочи, че проблемът с пиратството и морския тероризъм се явява ново предизвикателство за сигурността, което води до редица рискове, опасности и заплахи за индивида, обществото и държавността. Това се дължи на обстоятелството, че действията на пиратите и терористите в изключително голяма степен засягат интересите, както на отделния човек, така и на обществото, както на регионално така и на световно ниво. По тази причина международното право е призвано да е на необходимото ниво и да отговаря на интересите за решаване на глобалните проблеми на човечеството, чиято тежест в съвременния свят непрекъснато нараства. Общественият риск, опасност и заплахата от осъществяване на терористични престъпления в акваторията на която и да е държава са изключително високи. Това се дължи на обстоятелството, че е налице възможност в следствие на терористичен акт в акваторията да се дадат изключително голямо количество човешки жертви с последващи тежки екологични последици и, не на последно място, по този начин ще се причинят значителни щети в сферата на политиките на държавата. Отчитайки изложеното до момента е целесъобразно предприемане на допълнителни мерки за осигуряване безопасността на водните акватории и обектите на воднотранспортния комплекс.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Бойчук, **Константин**, „Современный морской терроризм“, Санк-Петербург, 2007, [https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=26070 – on-line, прегледано месец юни 2024].

Бондаренко, Владимир, Григорьев, Николай, Родюков, Эдуард, „Современный морской терроризм (пиратство) и его социальные последствия“, Вестник университета, 2015, [https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-morskoy-terrorizm-piratstvo-i-ego-sotsialnye-posledstviya?ysclid=lsubwizdmh442516997 – on-line, прегледано месец юни 2024].

Pausheva, Alexandra, „Морское пиратство“, 10.12.2015, [https://prezi.com/k_7zhjd84ptu/presentation/ – on-line, прегледано месец юни 2024].

Христова, Наталия, „Същност и история на тероризма“, списание за християнска апологетика, [https://spisanie.harta.bg/aktualen-komentar/sashtnost-istoriya-terorizma – on-line, прегледано месец юни 2024].

https://dev.abcdef.wiki/wiki/Maritime_security [on-line, прегледано месец май 2024].

https://cultur.jofo.me/1832885.html, [on-line, прегледано месец юни 2024].

https://www.vdvanr.ru/5c6b653b/Буканир, [on-line, прегледано месец юни 2024].

https://present5.com/poyavlenie-piratstva-piratstvo-v-svoej-pervonachalnoj-forme-morskix/, [on-line, прегледано месец юни 2024].

http://fomin-boria2012.narod.ru/index/0-15, [on-line, прегледано месец юни 2024].

https://topwar.ru/81456-interesy-rossii-i-morskoy-terrorizm.html?ysclid=lsug9suj6z75728767, [on-line, прегледано месец юни 2024].

https://studfile.net/preview/5156692/page:5/, [on-line, прегледано месец юни 2024].

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ – СОЦИАЛНИ И ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ

Антон Банков

NATIONAL SECURITY CHALLENGES— SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS

Anton Bankov

Abstract: The dynamics of the security environment are creating serious challenges that are changing our present and defining our future. National and international security actors must embrace challenges and adapt in order to achieve their levels of ambition and successfully realize their goals. Modern national security strategies consist of measures and means by which the state leadership implements its concepts for the protection of national interests and priorities. The ability to develop a potential that would be adequate to both current and future risks and threats is the key to building a secure and stable security environment and to the successful realization of national interests and priorities.

Keywords: national security, strategy, social aspect, economical aspect

Увод

Динамиката в средата на сигурност поражда сериозни предизвикателства, които променят нашето настояще и определят нашето бъдеще. Субектите на националната и международна сигурност трябва да приемат предизвикателствата и да се адаптират, за да могат да постигнат нивата си на амбиция и да реализират успешно своите цели. Съвременните стратегии за национална сигурност са комплекс от мерки и средства, посредством които държавното ръководство реализира своите концепции за защита на националните интереси и приоритети. Способността за развитие на потенциал, адекватен, както на настоящите, така и на бъдещи рискове и заплахи, е ключът за изграждане на сигурна и стабилна среда на сигурност и за успешна реализация на националните интереси и приоритети.

1. Среда на сигурност

Геостратегическата среда продължава да се развива и да се влияе от непредвидими и динамични политически, икономически, социални и науч-

но-технологични процеси. Възможните бъдещи кризи и конфликти се очаква да бъдат по-сложни и трудни за прогнозиране и управление. Това изисква гъвкаво и адекватно развитие на колективните и национални политики в областта на сигурността и отбраната за изграждане на способности, гарантиращи създаването на безопасна и сигурна регионална и глобална среда на сигурност. [1]

2. Политики за сигурност

Колективната и национална политики за сигурност са в пряка корелация със системите за отбрана и сигурност [3] на съюза и нацията с цел създаване на безопасната и сигурна среда на сигурност. Средата, дефинирана в достатъчно на брой открити източници, може да бъде определена като „Възможността на хората да водят ежедневен живот, без страх от системно или мащабно насилие“. Безопасната и сигурна среда е тази, в която населението има свободата да провежда ежедневните си дейности, без страх от какъвто и да е вид насилие. [2]

Социалната и икономическата сигурност са ключовите аспекти на националната сигурност и са фундамент за стабилността и благосъстоянието на всяко общество. Те обхващат различни императивно свързани елементи, които взаимодействат помежду си.

2.1. Социална сигурност

Социални услуги и система за национална сигурност: Доброто функциониране на здравеопазването, образованието и социалните услуги е от съществено значение и е един от основните стълбове на националната сигурност. Те осигуряват на гражданите основни права и ресурси, които да ги защитят от социална изолация и бедност.

Заетостта и трудовите права: Високото ниво на заетост и защита на трудовите права допринасят за социалната стабилност. Прозрачни и справедливи трудови отношения укрепват доверието в институциите.

Социална активност: Политики, насочени към интеграция на уязвими групи (етнически малцинства, хора с увреждания, религиозни групи и др.), са важни за социалната сигурност. Създаването на усилия за социализиране на уязвимите групи помагат за изграждане на по-силно и устойчиво общество.

2.2. Икономическа сигурност

Икономическа стабилност: Поддържането на стабилен икономически растеж и контрол на инфлацията е важно за сигурността на страната и гражданите ѝ. Икономическите кризи могат да доведат до увеличаване на безработицата и бедността.

Достъпът до ресурси: Осигуряване на достъп до основни стоки и услуги, като храна, жилище и здравеопазване, е от съществено значение. Икономическата сигурност е свързана с възможността на индивидите да задоволяват основните си нужди.

Финансовата грамотност: Повишаване на финансовата грамотност сред гражданите помага за подобряване на икономическата сигурност. Умението

за управление на личните финанси и е важно за предотвратяване на дългове и финансови затруднения.

3. Взаимовръзка между националната, социалната и икономическата сигурност

Нововъзникващите и революционни технологии вече са налице. Те засягат нашите икономики и общества и бързо променят схващането за тяхното използване и характера на въоръженото противоборство, икономиката, прогреса и имат съществен социален ефект. Основни двигатели на технологичните промени са предимно гражданските и търговските отрасли. Развитието им не подлежи на контрол и не се управлява отгоре надолу. Взаимната зависимост между националната, социалната и икономическата сигурност налага балансирано развитие и ангажираност на сектора за национална сигурност за справяне с тези проблеми.

От друга страна, изменението на климата засяга начина на мислене за националната, социалната и икономическата сигурност и като цяло отбраната на страната през следващите години. Ефектите от изменението на климата могат да генерират предизвикателства за националните държави и тяхната икономическа и социална сигурност. Тези обстоятелства предизвикват способността на държавата да защити обществото и населението и да създаде и поддържа безопасна и сигурна среда.

Всичко това налага стратегическо мислене и консолидиране на стратегическите документи на национално и съюзно ниво. Целта е да се осигури рамка, в която националните държави и съюзите в които участваме да синхронизират дейността си, за да има възможност да бъдат развивани адекватни на средата сили и способности по най-ефективния начин.

Общата картина на отбранителния потенциал следва да идентифицира областите на сътрудничество. Това може да доведе до постепенно синхронизиране и взаимно адаптиране на циклите на планиране на националната сигурност и развитието на областите от способности, за осигуряване на оптимално използване и съгласуване на националните планове за защита на националната сигурност и отбраната на страната.

В условията на съвременната среда на сигурност, самата стратегия за национална сигурност се превръща в цялостен логически процес, който обединява всички нейни елементи за постигане на националната цел и създава рамка и основа за формирането на политики и провеждане на процеса на стратегическо планиране.

По отношение на Република България, процесът на разработване на стратегия за национална сигурност е обективно необходим, както и последващите я стратегически документи. Очевидната полза е в рационалното използване на ограничените ресурси в подкрепа на жизнено важни интереси и за постигане на сполучливо набелязани дългосрочни стратегически цели. Процесът по разработване, внедряване и прилагане на стратегия за национална сигурност

е добре да бъде осъзната необходимост и към нейната роля да се подхожда с подобаващ респект и разбиране за ползите от въвеждането ѝ в изпълнение. За постигане на максимален резултат от процеса на разработване и въвеждане на Стратегията за национална сигурност е необходимо всички последващи етапи по модела на „институционализиран цикличен“ процес да бъдат изпълнени без ограничения. [4]

За постигане на трайни и видими резултати при изпълнението на функциите на стратегическия мениджмънт в сектора на сигурността и отбраната е необходимо да бъде приложен „Принципа на непрекъснатостта“, в които постоянно да се следят и контролират условията на външната среда, вътрешните фактори и резултатите от изпълнението на причинно-следствената закономерност „стратегия-програма-план“. Безпрекословното му прилагане ще осигури възможност своевременно да бъде събирана, обобщавана и анализирана информацията, необходима за стратегическото планиране и да се следи прогреса на политиките за управление на страната и в частност в областта на националната, социалната и икономическата сигурност и отбраната на страната.

Това от своя страна ще даде необходимите резултати за прегледа и адаптирането на Стратегията за национална сигурност и ще набележи пътищата за непрекъснатото ѝ трансформиране и хармонизиране към средата, с което може да се твърди че ще бъде „адаптивна“.

Основна предизвикателство е да се разработи адаптивен и достатъчно гъвкав модел на разработване, мониторинг и коригиране на стратегията, който да описва дейностите по определянето, изграждането и развитието на същата, свързаните с нея секторни политики и на обвързаните с тях човешки, финансови, материални, информационни и други ресурси и услуги за постигане целите на сигурността и за изпълнение на задълженията на Република България в системите за колективната сигурност и отбрана с хоризонт 15-20 години.

Идентифицирането, разбирането и управление на взаимосвързаните процеси като система, допринасят за ефективността на дейността на държавата и ефикасността в постигането на нейните цели.

Националната стратегия е дългосрочен документ за стратегически мениджмънт и планиране, която трябва да съдържа основната цел/и, желаното състояние, което следва да бъде постигнато за периода, анализа на сектора за сигурност и отбрана, икономиката и социалната сигурност с прилагане на основополагащите принципи при изпълнението на стратегията. Процесът на планиране следва да е насочен към пълното интегриране на усилията на всички участници на всички нива на стратегическо ръководство и управление, оперативните структури и изпълнителското ниво за осигуряване реализирането на основната стратегия, като я транслира в конкретни задачи и действия, посредством прилагане на способа „от стратегия – до задача“. Адаптивния подход за планиране в областта на сигурността на страната е основа за разработване, координиране, съгласуване и консолидиране на стратегията/стратегиите, програмите и плановете за нейната/тяхната целева реализация и следва да се прилага по принципа „От горе-на долу“.

Този подход се фокусира върху професионализма и сътрудничеството и е стимулиран и подкрепян от правителството, поради факта че се съсредоточава върху дългосрочната стратегия и секторните политики в областта на:

– Икономика (създаване на равни условия и растеж);

– Образование и създаване на административен капацитет;

– Изследвания, развитие и иновации;

– Основни интереси (среда и сигурност).

Обвързването на подхода за планиране със структурите за извършване на тези дейности, както и с отговорностите им е най-трудната задача.

Практически, споделените национални ценности, трябва да бъдат в основата на стратегическите документи, да отключват процесите по стратегическо планиране и да насочват реформите и практическото управление на страната в тази посока. Именно тези споделени национални ценности трябва да залегнат във визията и целите на дългосрочното развитие на Република България. При това на първо място следва да се постави „Човекът“ като мерило на всички тези неща. Друга фундаментална причина – той е най-важният фактор за сигурността и просперитета на нацията.

Националната, социалната и икономическата сигурност са взаимосвързани. Като пример, безработицата може да доведе до социални проблеми, а недостатъчните социални услуги могат да затруднят икономическия растеж, от там да бъде нарушена средата на стабилност и сигурност. Политиките, насочени към укрепване на тези аспекта, са важни за постигане на устойчиво развитие и повишаване на сигурността и качеството на живот на гражданите.

Заключение

Виждането за трансформация, адаптивност и прогрес на нацията преминават през изпълнение на дейностите по стратегическо ръководство и управление и в дългосрочен и средносрочен план осигуряват база и насоки за развитие на нов, съвременен и перспективен национален потенциал. За осигуряване на националната, социалната и икономическата сигурност е необходимо въвеждането на интегриран подход, който да обхваща и развива стратегическия мениджмънт на държавата и логическата му обвързаност с всички сфери на управление. Устойчивото развитие, сигурността, социалната справедливост и икономическата стабилност са ключови елементи за изграждане на здраво и просперираще общество.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

[1] **Актуализирана Стратегия за национална сигурност** на Република България, приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г. стр. 1. [**Aktualizirana Strategia za natsionalna sigurnost na Republika Balgaria** / 2018 g.]

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

[2] **Банков, Антон.** Колективна и национална политика за сигурност и създаването на безопасна и сигурна среда. Май 2022 г. Република България. [**Bankov, A.** Kolektivna i natsionalna politika za sigurnost i syzdavane na bezopasna i sigurna sreda, 2022, 204–213.]

[3] **Манев, Е.** Определение за сигурност – организационно-културен подход. Юни 2019, Варна, Република България. ISSN: 1314-3921. с. 262–274 [**Manev, E.** Opredelenie za sigurnost – organizacionno-kulturen podhod, 2022, 204–213.]

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ / INTERNET SOURCES

[4] https://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/image_signpdff/938bf92e-428f-4eb4-8f01-4fb1c27300a, София/Кабул 2013/2015, Николай Доцев, [**Dotsev, N.**] достъпен на 01.07.2023 г.

НАРУШАВАНЕ НА ДЕТСКИТЕ ПРАВА В ДИГИТАЛНАТА ЕРА: КИБЕРТОРМОЗЪТ КАТО ЗАПЛАХА ЗА ДЕЦАТА В ИНТЕРНЕТ ПРОСТРАНСТВОТО

Даниела Стоева

VIOLATION OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE DIGITAL AGE: CYBERBULLYING AS A THREAT TO CHILDREN IN THE ONLINE SPACE

Daniela Stoeva

Abstract: Cyberbullying presents a growing threat to the rights and well-being of children in Bulgaria in the context of the digital age. Alongside traditional bullying and physical aggression, children are increasingly exposed to online harassment, including sexual exploitation, insults, and defamation in cyberspace. These harmful experiences can lead to serious psychosocial consequences such as anxiety, depression, self-harm, and long-term mental trauma. Despite existing support systems like hotlines and helplines, there is a pressing need for more effective prevention strategies, digital literacy education, and stronger legal protections. Raising public awareness and fostering a safer online environment are essential steps toward safeguarding children's rights and promoting their healthy development in an increasingly connected world.

Keywords: cyberbullying, children's rights, sexual exploitation, digital safety, mental health, online abuse

„Не е наша работа да направим децата по-корави, за да се изправят срещу жестокия и безсърдечен свят. Нашата работа е да отгледаме деца, които ще направят света по-малко жесток и безсърдечен."

Л. Р. Ност

I. Въведение

С развитието на технологиите и интернет хората вече могат да общуват помежду си и да се възползват от неограничените възможности, които дигиталният свят предлага. Онлайн пространството се превърна в неразделна част от ежедневието ни – място за образование, работа, забавление и социални контакти. Както всяко ново явление, и напредъкът на дигиталния свят крие своите опасни рискове и предизвикателства – увеличаването на киберпрестъпността,

нарушаването на личното пространство и заплахите за националната сигурност. Борбата с тези рискове зависи от адекватни превантивни и образователни мерки за киберсигурност във виртуалната и реалната среда, както и от усъвършенстване на националната правна уредба, която да защитава правата и интересите на гражданите.

Особено уязвима в тази нова дигитална реалност е групата на децата и подрастващите. Нарушаването на детските права в онлайн среда се проявява под различни форми – кибертормоз, онлайн сексуална експлоатация, разпространение на лични данни, както и реч на омразата. Кибертормозът се утвърждава като едно от най-сериозните предизвикателства, тъй като води до сериозни последици за психичното и емоционалното здраве на децата – включително тревожност, депресия, социална изолация и дори склонност към самонараняване. Ето защо съществува спешна необходимост от създаване и прилагане на ефективни политики и механизми за защита на децата в дигиталната ера, както и от засилване на информираността сред родители, учители и самите млади хора.

II. Изложение

Киберпрестъпленията са разнообразни по вид и могат да включват различни дейности, насочени към компютърните мрежи и личните данни. Най-честите видове киберпрестъпления са: хакерство, фишинг, социален инженеринг, кражба на лични данни, криптовалутни измами, кибертероризъм, кибертормоз, детска порнография и други. Сред изброените в настоящото изложение ще се спрем на кибертормоза върху децата като най-уязвимите потребители на интернет.

Тормозът е конкретен вид агресивно поведение, насочено, целено и съзнателно прилагано към живо същество. В повечето случаи тормозещият е наясно, че причинява физическа или душевна болка, че кара жертвата си да се чувства зле. Тормозещите рядко имат чувството, че вършат нещо нередно или че жертвата не го заслужава. Съществуват няколко вида тормоз: физически тормоз; психически тормоз; индиректен тормоз и кибертормоз [1]

Кибертормозът се отнася до онлайн агресия или тормоз, насочени към деца и тийнейджъри посредством дигитални технологии. Този вид поведение включва заплахи, обиди, разпространяване на голи снимки и други вредни действия, които оказват негативно влияние върху психичното здраве, самочувствието и социалния живот на децата.

Кибертормозът може да бъде осъществяван през мобилен телефон. Това включва обаждания със заплахи, обиди, изнудване, подигравки и пр., даване

[1] **Коралов, М.**, 18.10.2010., Брошура за родители „КИБЕРТОРМОЗЪТ“, UNICEF България, стр. 1. https://www.unicef.org/bulgaria/sites/unicef.org.bulgaria/files/2018-10/Cyberbullying%20-%20brochure-bg.pdf

на мобилния номер на други хора, снимане с мобилен телефон и разпространяване на материалите без съгласието на детето.

Другата форма на кибертормоз е най-разпространената – през интернет. Кибернасилниците разгласяват неверни факти и обстоятелства в социалните мрежи и чатове, изпращат заплашителни, обидни или подигравателни съобщения. Проявления на кибертормоз в интернет са и кражба на идентичност, кражба на пароли или разбиване на акаунти, пускане в интернет на снимки или видеоклипове, които унижават детето, както и изпращане на вируси или нежелани файлове. Тенденциозно той се извършва и чрез социалните мрежи (Tik Tok, Facebook, Twitter, Instagram, Tumblr, YouTube и други). Достъпността на интернет по всяко време, навсякъде и на всяко свързано устройство улеснява кибернасилниците. Така кибертормозът засяга не само жертвата, ами и близки и приятели на жертвата, тъй като всеки потребител може да види дадено съдържание в интернет пространството.

Всички деца, които използват интернет, могат да станат жертва на кибертормоз.[2] Само през 2023 г. получените сигнали на Горещата линия за докладване на вредно съдържание и онлайн престъпления срещу деца е 46 359, а към дирекция Киберсигурност са препратени 28 818 сигнала. От сигналите 95% са за онлайн сексуална експлоатация на деца.[3]

Кибертормозът се проявява обичайно в първите ученически години, когато подрастващите развиват уменията си за общуване, следване на правила, изграждане на приятелски кръгове и търсене на самостоятелност. Подрастващите трябва да знаят от ранна детска възраст, че при поява на проблем, конфликт или случай на тормоз, следва да се обърнат към по-възрастен за помощ, родители, учители и т.н.[4]

В настоящата секция ще разгледаме две основни форми на кибертормоз. Това са сексуалната експлоатация на деца и разпространението на обиди и клевети по адрес на децата.

• Сексуална експлоатация на деца – законови мерки, проблеми с тях и големи случаи в България

Особено сериозна форма на нарушаване на правата на децата в дигиталната ера е сексуалната експлоатация. Това престъпление не само нарушава правото на защита и лична неприкосновеност, но води и до дълбоки емоционални, психически и социални последствия за жертвите. Въпреки че българското законодателство включва редица разпоредби, насочени към превенция и

---

[2] Днес.бг., 2023, 23 февруари,. 59% от децата в България са жертва на кибертормоз, 12,5% признават. https://www.dnes.bg/obshtestvo/2023/02/23/59-ot-decata-v-bylgariia-sa-jertva-na-kibertormoz-12-5-priznavat.561154

[3] SafeNet.bg, Нов рекорд: 100% ръст на сигналите за онлайн престъпления срещу деца, обработени от Националния център за безопасен интернет. https://www.safenet.bg/nov-rekord-100-rast-na-signalite-za-onlajn-prestapleniya-sresthu-decza-obraboteni-ot-naczionalniya-czentar-za-bezopasen-internet/

[4] SafeNet.bg, Онлайн тормоз https://www.safenet.bg/online-tormoz/

санкциониране на подобни деяния, практиката показва, че съществуват редица сериозни пропуски и предизвикателства.

• Сексуалната експлоатация на деца е инкриминирана в Наказателния кодекс, като най-важните текстове в тази насока са в Раздел VIII, чл. 155а и чл. 159. Законът предвижда наказания от три до десет години лишаване от свобода и глоби, когато има контакт с дете под 18 години с цел извършване на блудствени действия, създаване на порнографски материали или участие в такива. Още по-строго се третира установяването на контакт с дете под 14 години. В чл. 159 се санкционират действия като създаване, разпространение и притежание на детска порнография, без значение от нейния носител или средствата за разпространение.

Законодателството е допълнено и от Закона за закрила на детето (ЗЗДет.), който постановява, че всяко дете има право на защита срещу сексуално насилие, експлоатация, проституция и участие в порнографски материали. В Правилника за прилагане на ЗЗДет. се посочва, че сексуалното насилие е форма на насилие, което може да нанесе вреда върху здравето, живота или достойнството на детето. Законът за защита от дискриминация също включва определение за сексуален тормоз, който засяга достойнството и психичното благосъстояние на детето, включително в учебна среда. „Превенция на сексуалното насилие, сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатация на деца“ е заложена като основна стратегическа цел в НППНЗД и в тази политика се съдържа определението, че „сексуално насилие“ включва използването на дете за сексуално задоволяване.[5]

Макар всички посочени до момента норми, които защитават и гарантират детските права, както и предприеманите превантивни мерки, случаите на сексуален тормоз в онлайн пространството, който може да премине и в реалния живот, нарастват драстично.

Проблемите заради, които се случва това са няколко, но ще се спра на 3:

- На първо място, превантивните мерки не достигат до всички деца и техните родители. Данни от 2023 г. показват, че едва 9423 ученици са участвали в обучения за безопасно използване на интернет в рамките на кампанията „Безопасен интернет“. Обучения за родители почти не се провеждат. Това разкрива необходимостта от по-широко информиране на семействата относно рисковете онлайн и начините за реагиране.

  През 2024 г. ситуацията показва известен напредък, но и продължаващи предизвикателства. Програмата на Yettel „Безопасен интернет

[5] UNICEF България, Изследване на насилието над деца в България, Част I: Разпространение на насилието над деца и на свързаните с него познания, нагласи и практики сред децата и възрастните в България. https://www.unicef.org/bulgaria/media/10236/file

и развитие на дигиталните умения“ е ангажирала над 82 000 души, включително повече от 58 000 деца и младежи, както и близо 24 000 родители и учители. Въпреки това, броят на достигнатите деца и родители остава ограничен, особено в контекста на нарастващите онлайн заплахи.

За да се подобри ситуацията, е необходимо да се увеличи обхватът на превантивните мерки, като се осигури достъп до обучения за всички деца и техните родители, особено в по-отдалечените и уязвими региони. Това включва както училищни програми, така и общностни инициативи, които да достигнат до по-широк кръг от семейства. Само чрез обединени усилия може да се осигури ефективна защита на децата в онлайн пространството.

- Вторият основен проблем при онлайн престъпленията, свързани със сексуален тормоз, е събирането на доказателства. Процесът е бавен и труден, защото е почти невъзможно да се установи кой стои зад анонимни онлайн действия като публикуване или разпространение на съдържание. Пример за това е случаят със сайта „Мотикаря“, създаден от Павел Скръчков, който първоначално бил хумористичен, но по-късно започнал да разпространява голи снимки на деца. През 2014–2017 г. сайтът и страниците разпространяват голи снимки или обработени такива на деца, основно на момичета, от цяла България.[6] През този период на съществуване на „Мотикаря“ подигравките от онлайн пространството прерастват в лични обиди и клевети сред съучениците на качените момичета. Процедурата по събиране на доказателства се проточва близо 6 години защото изключително трудно се доказват връзките на цялата група. Информираността за действия при такива ситуации както на децата, така и на родителите е твърде малка. Липсата на адекватна реакция от психолозите в училищата и на родителите за осъществяване на контакт с децата си на тази тема е проблем, който ще продължава да съществува.
- На трето място, системата за защита на децата в България често не функционира ефективно, дори когато са налице явни сигнали за насилие или експлоатация. Институции като Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) формално се самосезират при случаи на кибертормоз или сексуална злоупотреба, но действията им често остават в сферата на докладите и административното разглеждане, без реална намеса. Процедурите са тромави и продължителни, а комуникацията между различните институции е фрагментирана, което забавя и усложнява процеса на предоставяне на необходимата подкрепа на децата.

---

[6] „Мотикарят“ отива на съд за детска порнография“, Novini.bg, 10.03.2023 г. https://novini.bg/bylgariya/syd-i-prokuratura/769847

Децата, потърпевши от онлайн насилие и експлоатация, рядко получават навременна и адекватна помощ, било то психологическа, социална или правна. Често институциите прехвърлят отговорността една на друга, което води до още по-голямо забавяне на действията.

Родителите, които обикновено са в безпомощно състояние и не разполагат с необходимите ресурси или знания, често се чувстват изолирани и безсилни пред бюрократичните бариери. В същото време училищните власти не винаги реагират достатъчно бързо или адекватно, което допълнително задълбочава проблема и увеличава рисковете за децата. Тези неефективни механизми на действие подкопават доверието в държавата като гарант за правата на децата. Липсата на поемане на отговорност от компетентните институции е очевидна и в момента. Въпреки че понякога действията на извършителите могат да бъдат проследени, бездействието на държавните органи остава без последствия, което оставя децата в уязвимо положение. Потърпевшите от това са единствено децата, които вместо да получават защита, стават жертви на насилие и губят възможността за нормално интегриране в семейна среда и социална адаптация. Това не само застрашава тяхното психическо и емоционално здраве, но и подкопава шансовете им за пълноценен и достоен живот в бъдеще.

• Разпространението на клевети и обиди по адрес на децата през киберпространството.

Раздел VII от Наказателния кодекс инкриминира обидата и клеветата, като защитава достойнството на всеки човек. С Решение № 159/2015 г. на ВКС се допълва разпоредбата на чл. 146 НК – „приема се категорично в теорията и практиката, че използваният от законодателя израз „в негово присъствие“ следва да се тълкува в смисъл, че е необходимо обиденият да има обективната възможност да възприеме унизителната за него проява – такава възможност е съществувала в обсъждания случай предвид начина на разпространение на обидната проява. Обида има и тогава, когато лицето не присъства на мястото, но чуе обидните изрази по телефон, по радиото и телевизията, или ги прочете в публикация в пресата или интернет, като тези обстоятелства не се припокриват с т. нар. неприсъствена („задочна“) обида, която действително е несъставомерна.“[7] Така обяснени нормите предвидени за защита на личността от обиди и клевети, трябва да обхващат всички хора и да ги защитават. Макар съществуването им и прилагането им, тази форма на кибертормоза се разширява. Това е така поради невъзможността да обхване всички хипотези и поради неподаването на сигнали от страна на потърпевшите. Кибертормозът изразен в обиди и клевети често не може да бъде проследен в мащабите, в които се развива. С напредъка на технологиите, се развиват и множество възможности, за които обществото не подозира. Освен директните обиди и клевети, които се разпрос-

[7] Решение № 159 гр. София, 19 юни 2015 година на Върховният касационен съд на Република България, Първо наказателно отделение

траняват от децата и сред децата се създават и нови „тенденции-предизвикателства“, които допълнително засилват кибертормоза. Тези тенденции започват да нарастват още през 2008 г. и с времето се мултиплицират и развиват експоненциално. През годините едни от най-страшните „предизвикателства“ в интернет пространството включват:

• Шоково приспиване – процес, при който чрез ръка се притиска сънната артерия и така се стига до състояние на заспиване или дори на безсъзнание)[8];

• ЕМО субкултурата при която едно от 50-те задължителни правила е, че детето трябва да се самонаранява, непрестанно да показва пред околните, че страда, че не е добре, да го прави демонстративно пред всички;

• Екстремни селфита (намиране на екстремни места и начини за снимане – на ръба на високи сгради и строежи, върху влакове и вагони, на ЖП релси за придобиване на популярност в социалните мрежи) – най-много са инцидентите, включващи опити за екстремно селфи върху влакове и вагони. Между 2016 и 2019 година броят им е 9, като 4 от тях завършват фатално за децата;

• Предизвикателства за поглъщане на пакетче канела, за използване на магнитни топчета като обеци на езика и други се разпространяват в Tik Tok.

• Новата заплаха: AI-създадени изображения и снимки – с развитието на изкуствения интелект (AI) се появява нова опасност в кибертормоза – създаването на фалшиви изображения и снимки. AI технологии позволяват генерирането на реалистични, но манипулирани изображения, използвани за обиди, клевети или заплахи срещу деца.

Проблемът тук не е само самото съществуване на всички предизвикателства, а самата реакция на децата. Най-често се разделят на две – едните, които са се включили вече, се подиграват на съучениците си, които не са използвайки думи като „страхливец“, „мамино детенце“ и др.; втората – тези, които не се включват в самите предизвикателства, но са видели публикуваните видеоклипове или са разбрали и се подиграват на тези, които са участвали в тях. Тук отново няма достатъчно адекватна реакция сред заобикалящите ги. Тенденциите са, че всички тези предизвикателства са насочени главно към децата, а докато възрастните реагират може да е късно. При този вид кибертормоз отново трябва да има засилване на присъствието и ролята на възрастните в живота на децата. Използването на социалните мрежи от деца трябва да бъде подсигурено от родителите. Днес вече има възможност за създаване на детски профили във Facebook, Instagram и Tik Tok, но въпреки това потребителите лъжат за възрастта си като си създават профили за възрастни. Детските профили имат повече защити и показваната информация в тях преминава през по-голям филтър в сравнение с тези за пълнолетните потребители. За да се намали кибертормоза на деца, институциите и родителите трябва да си съдействат.

Предложенията ми за подобряване на превантивните мерки срещу кибертормоза, както и усъвършенстване на нормативната уредба са следните:

---

[8] Ученици от Търговище играят опасна игра, БТВ, 23.11.2008, https://btvnovinite.bg/121811-Uchenitsi_ot_Targovishte_igrayat_opasna_igra.html

1. Подобряване на събирането на доказателства и ефективност на наказанията:

Предлагам създаването на по-ясни и конкретни разпоредби, които да улеснят събирането на доказателства и бързо залавяне на извършителите на киберпрестъпления. Следва да се въведе правна рамка за автоматично уведомяване на органите на реда при докладване на обидно или незаконно съдържание в интернет, като се създаде ускорена процедура за анализ и съхранение на доказателства. Тези разпоредби ще позволят бързо блокиране на контент в интернет и предотвратяване на допълнителни престъпления, преди да бъдат събрани всички доказателства. Освен това, предложените наказания за престъпления, свързани с кибертормоз, трябва да се придружават от възможността за ефективно прилагане на санкции в реално време, например временно блокиране на профили или IP адреси.

2. Бърза процедура за премахване на незаконно съдържание:

Трябва да се въведе бърза процедура за премахване на сексуално съдържание от киберпространството. След докладване на такова съдържание, ГДБОП трябва да има правото да премахва качените материали и временно да блокира IP адреса на потребителя, който ги е публикувал. По този начин, в рамките на кратък период, ще започне събирането на доказателства, както и отнемане на самия материал в полза на държавата, съгласно чл. 159, ал. 7 НК.

3. Провеждане на публични кампании за превенция:

Необходимо е провеждането на публични кампании в телевизионни канали и социални мрежи, които да информират за проблемите, свързани с кибертормоза, и да предлагат съвети на родителите. Кампаниите трябва да бъдат водени от известни личности (инфлуенсъри), които са разпознаваеми за младите хора, за да се привлекат тяхното внимание и интерес. Това ще подпомогне бързото разпространение на информация за детските права и тяхната защита, както в социалните мрежи, така и извън тях.

На последно място искам да обърна внимание на последиците, върху жертвите, на който и да е вид кибертормоз. Децата, които са жертви на кибертормоз, могат да изпитват краткосрочни и дългосрочни последствия. Краткосрочните последствия включват ниска самооценка, потиснатост, изолация от другите деца, трудности в създаването на приятелства и опити за самоубийство. Дългосрочните последствия включват повишен риск от емоционални разстройства, затруднения в общуването с други хора, включително и в сферата на интимните отношения, както и риск от предаване на тормоза през поколенията. Децата могат да бъдат жертви на кибертормоз независимо от времето и пространството, където се намират. Кибертормозът включва в себе си набор от агресивни поведения, които се активират посредством електронните медии.[9]

---

[9] **Коралов, М.** 18.10.2010., Брошура за родители „КИБЕРТОРМОЗЪТ“, UNICEF България

III. Заключение

В заключение, кибертормозът представлява една от най-сериозните заплахи за децата в съвременното цифрово общество. Въпреки наличието на законови мерки, които трябва да защитават детските права, статистиките след Ковид пандемията показват, че проблемът продължава да се разраства. Защитата на децата изисква не само осведоменост и образование, но и активно участие от страна на институциите, включително ДАЗД, които трябва да поемат отговорност за бездействието си.

Кибертормозът може да има дълготрайни и тежки последици за подрастващите – злоупотреби, заплахи, унижения и дори кражба на лични данни. Затова е от съществено значение да се насърчава безопасното използване на интернет, да се осигури подходящо софтуерно обезпечение и да се създаде по-безопасна онлайн среда. Същевременно, активната комуникация между родители, образователни институции и органите за защита на детските права е ключова за предотвратяване на тези рискове.

Предложенията, изложени по-горе, могат да играят важна роля в намаляването на рисковете от дигитален тормоз и създаването на по-сигурна интернет среда за децата. Въпреки това, ефектът от тези мерки ще бъде осезаем само ако институциите поемат отговорност за своите действия и започнат да изпълняват своите задължения. Само когато тези органи започнат да действат активно и последователно, ще се постигне реален напредък в осигуряването на безопасност за децата в онлайн пространството.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Гиргинов, А. Наказателно право на Република България, Особена част, София 2005 г., СОФИ – Р // **Girginov, A.** Criminal Law of the Republic of Bulgaria, Special Part, Sofia 2005, SOFI – R

Стойнов, А. Наказателно право Особена част, Престъпления против правата на човека, София 2006 г., Сиела // **Stoynov, A.** Criminal Law Special Part, Crimes Against Human Rights, Sofia 2006, Ciela

Решение № 159 гр. София, 19 юни 2015 година на Върховният касационен съд на Република България, Първо наказателно отделение // Decision No. 159, Sofia, June 19, 2015, by the Supreme Court of Cassation of the Republic of Bulgaria, First Criminal Division

Наказателен кодекс // Criminal Code

Димитров, Г. и колектив, Правосъдието в дигиталната ера – Аналитичен доклад, 6.11.2008 // **Dimitrov, G. and colleagues**, Justice in the Digital Era – Analytical Report, November 6, 2008

Коралов, М. 18.10.2010 г., Брошура за родители „КИБЕРТОРМОЗЪТ“, UNICEF България // **Koralov, M.** November 18.10.2010 г., Brochure for Parents “CYBERTORMENT” UNICEF Bulgaria

UNICEF България, Изследване на насилието над деца в България, Част I: Разпространение на насилието над деца и на свързаните с него познания, нагласи и практики сред децата и възрастните в България. // **UNICEF** Bulgaria, Study on Violence Against Children in Bulgaria, Part I: Prevalence of Violence Against Children and Associated Knowledge, Attitudes, and Practices Among Children and Adults in Bulgaria

Иванова А., 59% от децата в България са жертва на кибертормоз, 12,5% – признават // **Ivanova A.**, 59% of Children in Bulgaria Are Victims of Cyberbullying, 12.5% Admit It

Нов рекорд: 100% ръст на сигналите за онлайн престъпления срещу деца, обработени от Националния център за безопасен интернет, Safenet.bg, 23.01.2024 г. // New Record: 100% Increase in Reports of Online Crimes Against Children Processed by the National Center for Safe Internet, Safenet.bg, January 23, 2024

„Мотикарят“ отива на съд за детска порнография“, Novini.bg, 10.03.2023 г. // “The Farmer” Goes to Court for Child Pornography, Novini.bg, March 10, 2023

Ученици от Търговище играят опасна игра, BTV новините, 23.11.2008 г. // Students from Targovishte Play Dangerous Game, BTV News, November 23, 2008

9423 ученици от различни класове бяха обучени за безопасно използване на интернет, Safenet.bg, 24.11.2023 // 9423 Students from Various Classes Were Trained on Safe Internet Use, Safenet.bg, November 24, 2023

Directorate-General for Internal Policies, Policy Department, Citizens‘ Rights and Constitutional Affairs Cyberbullying Among Young People, 2016

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА ОТ ПРИРОДНИ БЕДСТВИЯ

Светлозар Янков

CHALLENGES AND PROSPECTS FOR THE LOCAL AUTHORITIES IN BULGARIA IN THE CONTEXT OF NATURAL DISASTERS RISK MANAGEMENT

Svetlozar Yankov

Abstract: The report examines the current state of prevention and safety in Bulgaria in the context of disaster risk management. The focus is placed on local self-government acting as the first line of response in the event of disasters although often constrained by a lack of resources and capacity. The legislative framework is analyzed, and key problems are highlighted—fragmentation of regulations, formal voluntary formations, and partially developed early warning systems. European practices are also compared: the EU Civil Protection Mechanism, the Floods Directive, Seveso III, and the European Electronic Communications Code. The report proposes specific measures to improve prevention: the establishment of local early warning systems, the promotion of volunteering, training, as well as financial support for prevention.
Keywords: prevention, risk, disasters, local self-government, legislation

Глава 1. Актуално състояние на превенцията и законодателната уредба

Законодателството в България относно управлението на риска от бедствия е уредено основно чрез Закона за защита при бедствия (2006, посл. изм. 2023) и Закона за водите (1999, посл. изм. 2023). Въпреки това уредбата страда от фрагментираност, тъй като различни институции – общини, областни администрации, МВР, МОСВ, Басейнови дирекции – имат припокриващи се компетентности (European Court of Auditors, 2018, с. 22). Това води до забавяне и размиване на отговорността.

Общините, като първа линия на реакция, са натоварени със задължението да поддържат речни корита, дерета, язовири и инфраструктура. На практика обаче липсват достатъчно ресурси, финансиране и технически капацитет.

Одитен доклад на Сметната палата (2019, с. 14) показва, че значителна част от общинските планове за защита при бедствия са формални и без реално осигурено изпълнение.

Доброволните формирования, създадени в редица общини, често съществуват само на хартия. Там, където функционират, те срещат затруднения поради липса на финансиране и законодателни неясноти (Beli et al., 2025, с. 438). Закон за доброволните формирования липсва, което допълнително затруднява тяхната дейност.

За щастие, доброволните формирования в България не се ограничават само до създадените от общините структури. Съществуват все повече доброволчески организации от частна инициатива. които играят важна роля при реакция в кризисни ситуации. Тези групи често разполагат с по-добра подготовка, екипировка и мотивация, тъй като тяхното участие е резултат от личен избор и дългосрочна ангажираност. За съжаление, неправителствените доброволни формирования също срещат затруднения – ограничено финансиране, недостиг на оборудване и липса на ясни механизми за координация с държавните и общинските органи.

Въпреки това те представляват ценен ресурс, който засилва своето значение, и при по-добра интеграция в националната система за защита би могъл значително да повиши устойчивостта на обществото при бедствия.

Случаите от последното десетилетие ясно показват дефицитите в държавната система и значението на доброволческата инициатива. През 2012 г. скъсването на стената на яз. „Иваново“ предизвика наводнение в с. Бисер, което доведе до човешки жертви, (Frantzova, 2023, с. 86). През 2014 г. Мизия е засегната от тежки наводнения, а през 2022 г. селата Каравелово, Богдан и Слатина в община Карлово бяха наводнени след интензивни валежи и последвалите приливни вълни.

Горските пожари през последните години. също разкриват слабостите на системата – ограничен авиационен капацитет и зависимост от човешка сила. България по-често е в позиция на държава, която търси помощ от партньорите си при кризи, отколкото на такава, която предоставя значителен ресурс. Все пак, трябва да се отбележи, че страната участва в операции за солидарност – спасителни екипи в Турция след земетресението през 2023 г. и многократно оказва помощ при гасене на пожари, но предимно със сухопътна техника и човешки ресурс в ограничен мащаб.

Независими оценки на международни институции подчертават, че управлението на риска от бедствия в България има предимно реактивен характер. Според Световната банка и Европейската сметна палата, държавата и общините влагат значителен ресурс в компенсиране на щети и възстановяване на инфраструктура, докато превантивните мерки, като изграждане на локални системи за ранно предупреждение, поддръжка на речни корита и дерета, редовни обучения и създаване на устойчив капацитет – остават недостатъчно развити.

Глава 2. Европейските практики и българската действителност

Директивата за наводненията на ЕС (2007/60/ЕС, 2007) задължава държавите да изготвят и актуализират карти на заплахата и риска, както и планове за управление на риска от наводнения. В България тези карти съществуват, но често не се използват активно в устройственото планиране (European Court of Auditors, 2018, с. 22).

Seveso III (Севезо III) (2012/18/EU, 2012) урежда и управлението на риска от големи аварии, свързани с опасни вещества. В България приложението на директивата остава предизвикателство и има по-скоро формален характер.

Европейският електронен кодекс (2018/1972/EU, 2018) въвежда задължението за изграждане на публични системи за предупреждение чрез мобилни оператори. В тази връзка, България въведе системата BG-ALERT през 2023 г., но нейното функциониране е в процес на развитие и не е напълно интегрирано с локални данни. Проблемите възникнали при внедряването на BG-ALERT, водят до недоверие сред населението, което крие рискове при възникване на реални ситуации.

Други държави членки предлагат добри примери – Германия (NINA), Франция (FR-Alert, 2022) и Испания (SAIH мрежи). Те демонстрират, че успешното управление на риска изисква както технологична инфраструктура, така и редовни учения и доверие от страна на населението (Hermans et al., 2022).

Глава 3. Локални системи за ранно предупреждение

Локалните системи за ранно предупреждение (ЛСРП) са критичен инструмент за реакция при бедствия. Те съчетават автоматични станции за измерване на валежи, нива на реки и язовири, както и датчици за деформации на язовирни стени. Данните се предават в реално време към общините. Системите трябва да бъдат интегрирани чрез стандарта CAP (Common Alerting Protocol) към НИМХ и МВР, което ще позволи бързо и синхронизирано предупреждение чрез BG-ALERT.

Навременната информация, която биха могли да дават локалните системи, може да бъде изключително полезна за местните власти, които ще могат да предприемат своевременни действия по аварийна превенция или евакуация.

Пример за ефективни системи са испанските SAIH мрежи, които предоставят данни в реално време и подпомагат вземането на решения за изпускане на язовири или евакуация. В Гърция, подобни системи доказано намаляват броя на жертвите (Evaluating the Effectiveness of Early Warning Systems in Reducing Loss of Life: A Case Study of Greece, 2024, с. 7).

3.1. Обучение и изграждане на доверие и навици за реакция при бедствия

Европейският опит ясно показва, че системното обучение и изграждането на култура на готовност могат да намалят уязвимостта на населението

при бедствия. В Германия чрез приложението NINA и кампанията на Федералната служба за гражданска защита се провеждат регулярни учения в училища и общности, като доброволците от пожарните служби участват съвместно с местните власти. Франция въвежда концепцията „culture du risque“ и чрез плана ORSEC организира симулирани сценарии за земетресения, пожари и наводнения в образователните институции. Италия развива силна доброволческа традиция чрез националната кампания „Io non rischio“, която всяка година мобилизира хиляди доброволци да обучават гражданите на обществени места. В Испания пък автоматизираните системи SAIH не само събират данни за водосборите, но и се използват в рамките на локални учения, при които населението се подготвя за евакуация в случай на преливане на язовири. Тези примери подчертават значението на редовните практики, образователни кампании и интеграцията на доброволците, които създават култура на превенция и повишават доверието в институциите.

Въпреки че европейските примери ясно демонстрират ползите от систематичното обучение и изграждането на култура на готовност, в България тяхното прилагане среща редица предизвикателства. На първо място стои ограниченото финансиране – общините рядко разполагат със средства за регулярни учения, симулации и кампании, а държавната подкрепа е непоследователна и често насочена към реакция, а не превенция. Втори проблем е липсата на достатъчно нормативна яснота: доброволните формирования се сблъскват със законови ограничения, а липсата на специален закон за тях затруднява развитието им. На трето място се откроява ниската обществена активност и недоверието към институциите – населението често възприема предупрежденията формално и не участва активно в обучителни инициативи, доколкото такива има. Липсата на учения и симулации, води до това, че обучението и културата на готовност в България остават по-скоро символични, отколкото реален елемент от системата за защита при бедствия. У населението липсват изградени навици и доверие.

Глава 4. Заключение и препоръки

Анализът показва ясно, че българската система за превенция страда от редица слабости – фрагментирано законодателство, ограничен капацитет на общините, формални доброволни формирования и недостатъчно развити системи за ранно предупреждение. В същото време европейските практики показват, че ефективното управление на риска изисква интегрирани системи, финансиране и обучение (World Bank, 2017).

Финансирането на превенцията в България е ограничено. Съществуващият Държавен фонд за бедствия и аварии финансира основно последващи мерки, а не превенция. Необходимо е създаването на Национален фонд за финансиране на превенцията, който да подкрепя изграждането на ЛСРП от общините, обучения на доброволци и служители, закупуване на техника и фи-

нансиране на научни разработки. Подобни фондове функционират успешно в Италия и Франция, например.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Beli, **A., Renner, R., Cvetković, V. M., Ivanov, A. и Gačić, J.** 2025. A Cross-National Study of Disaster Risk Management: Strengths and Weaknesses in Bulgaria, Romania, and Albania with Reflections on Serbia. International Journal of Disaster Risk Management, 7(1), стр. 431–460. Достъпно на: https://internationaljournalofdisasterriskmanagement.com/Vol1/article/view/139/105 [последно посещение: септември 2025].

Frantzova, A. 2023. Disaster Risk Assessment of North Bulgarian Black Sea Coast. Revista Minelor – Mining Revue, 29(2), стр. 82–92. Достъпно на: https://sciendo.com/pdf/10.2478/minrv-2023-0018 [последно посещение: септември 2025].

Solakov, D. E., Stefanov, D., Simeonova, S. и Raykova-Tsankova, P. 2024. Seismic Risk Assessment for the City of Sofia, Bulgaria. Geosciences, 14(11), 307. Достъпно на: https://www.mdpi.com/2076-3263/14/11/307 [последно посещение: септември 2025].

Hermans, T. D. G., Šakić Trogrlić, R., van den Homberg, M. J. C. et al., 2022. Exploring the integration of local and scientific knowledge in early warning systems for disaster risk reduction: a review. Natural Hazards, 114(2), 1125–1152. Достъпно на: https://link.springer.com/article/10.1007/s11069-022-05468-8 [последно посещение: септември 2025]. Допълнително OA: https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/18112/ [последно посещение: септември 2025].

Kalogiannidis, S. et al., 2024/2025. Evaluating the Effectiveness of Early Warning Systems in Reducing Loss of Life in Natural Disasters: A Case Study of Greece. Preprint (ResearchGate). Достъпно на: https://www.researchgate.net/publication/390355658_Evaluating_the_Effectiveness_of_Early_Warning_Systems_in_Reducing_Loss_of_Life_in_Natural_Disasters_A_case_study_of_Greece [последно посещение: септември 2025].

European Court of Auditors, 2018. Special Report No 25/2018 — Floods Directive: progress in assessing risks, while planning and implementation need to improve. Достъпно на (PDF): https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr18_25/sr_floods_en.pdf [последно посещение: септември 2025].

Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks. Достъпно на (EUR-Lex, OJ PDF): https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007L0060 [последно посещение: септември 2025].

Directive 2012/18/EU (Seveso III) of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances. Достъпно на (EUR-Lex, OJ PDF): https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0018 [последно посещение: септември 2025].

Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code. Достъпно на (EUR-Lex): https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1972/oj [последно посещение: септември 2025].

European Commission, EU Civil Protection Mechanism (UCPM). Достъпно на: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection-mechanism_en [последно посещение: септември 2025].

European Commission, rescEU. Достъпно на: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/resceu_en [последно посещение: септември 2025].

World Bank, 2017. Strengthening Disaster Risk Management in Bulgaria. Достъпно на: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/622321500056379319/bulgaria-strengthening-disaster-risk-management [последно посещение: септември 2025].

World Bank, 2023. Strengthening Disaster Risk Management Project — P166302. Достъпно на: https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P166302 [последно посещение: септември 2025].

Закон за защита при бедствия. Обн. ДВ, бр. 102 от 19.12.2006 г., посл. изм. ДВ, бр. 17 от 2023 г. Достъпно на: https://lex.bg/laws/ldoc/2135540282 [последно посещение: септември 2025].

Закон за водите. Обн. ДВ, бр. 67 от 27.07.1999 г., посл. изм. ДВ, бр. 17 от 2023 г. Достъпно на: https://lex.bg/laws/ldoc/2134906752 [последно посещение: септември 2025].

АКАДЕМИЧНАТА СВОБОДА И АКАДЕМИЧНАТА АВТОНОМИЯ: МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ В БЪЛГАРИЯ

Румен Стефанов

ACADEMIC FREEDOM AND ACADEMICAUTONOMY: MYTH OR REALITY IN BULGARIA

Rumen Stefanov

Abstract: The study is part of the UN - OHCHR global project, aimed at establishing the state of academic autonomy and academic freedom in the majority of the organization's member countries. Its purpose is to outline the problems in this regard and to propose principles, models, and approaches for their solution with a view to achieve the maximum result of the functioning of this specific sector in the overall social system. In Bulgaria, the legal regulation of these two essential characteristics of higher education is satisfactory although according to the opinion of national and foreign specialists, there is still much to be desired in this direction. The problem arises in the interpretation and application of the legal norms. The essential gaps still exist in the creating of organizational and financial conditions for the correct application of the principles, as well as the strong, often unjustified, intervention of the political factor.

Keywords: academic autonomy, academic freedom, higher education institution, academic staff, right of expression, scientific research, acquisition of scientific degrees

Законодателството по темата за академичната свобода и академичната автономия обхваща редица нормативни актове, основният сред които е Конституцията, но също така са приети и множество законови и подзаконови регламентации. Най-важни от тях са: Закон за висшето образование (ЗВО)[1] Закон за развитието на академичния състав в РБ.[2] (ЗРАСРБ) Закон за насърчаване научните изследвания (ЗННИ)[3] и подзаконови актове: Правилник за дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА)[4] Правилник за наблюдение и оценка на научноизследователската дейност, извършвана от ви-

[1] https://lex.bg/laws/ldoc/2133647361

[2] https://lex.bg/laws/ldoc/2135680028

[3] https://lex.bg/laws/ldoc/2135472978 От 01.05. 2024 Закон за насърчаване на научните изследвания и иновациите https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137242579

[4] https://www.infostock.bg/infostock/control/norms/view/2135499540,

сшите училища и научните организации, както и дейността на Фонд „Научни изследвания“[5] и др.

Чл. 53 от Конституцията на РБ регламентира **правото на обучение**: „(2) *Училищното обучение до 16-годишна възраст е задължително. (3) Основното и средното образование в държавните и общинските училища е безплатно. При определени от закона условия образованието във висшите държавни училища е безплатно“.* На базата на конституционното правило, формулирано в *чл. 39. (1) „Всеки има право да* ***изразява мнение*** *и да го разпространява чрез слово – писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин“.* За да се гарантират правата на гражданите, законодателят е предвидил категоричното условие, че: *(2) Това право не може да се използва за накърняване на правата и доброто име на другиго и за призоваване към насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпления, към разпалване на вражда или към насилие над личността,* което засяга имплицитно и политиката в сферата на образованието. Допълнително ограничение при прилагането на академичната свобода е предвидено в чл. 3. от ЗВО: *Висшето светско образование е независимо от идеологии, религии и политически доктрини. То се осъществява в съответствие с общочовешките ценности и националните традиции.*

По същество чл. 53 (4) от Конституцията гарантира нормативно автономията и самоуправлението на обучаващите институции, определяйки че: *„Висшите училища се ползват с* ***академична автономия****.“* Този конституционен принцип е доразвит в други нормативни актове. Чл. 19 (1) от ЗВО предписва като задължително правилото: *„Висшите училища се ползват с академична автономия. В нея намира израз интелектуалната свобода на академичната общност и творческата природа на образователния, изследователския и художествено-творческия процес като върховни ценности“.* Допълнително чл. 20 от него конкретизира съдържанието на академичната свобода като: *„свобода на преподаването, свобода на провеждането на научни изследвания, свобода на творческите изяви, свобода на обучението, свобода на сътрудничество за извършване на съвместна учебна дейност с други висши училища и научни организации и на образователен франчайз с други висши училища, както и на съвместна научноизследователска, художественотворческа, проектна и иновационна дейност с други висши училища и организации в страната и чужбина.“* Закона не прави разлика между финансирани от държавата и частните обучителни институции, що се отнася до конституционния принцип на академична свобода. Чл.15 (1) ЗВО предлага варианти, при които са разкрити по-широките възможности за учредяване на ВУЗ: „*Висше училище се открива и преобразува въз основа на проект“* при условие че: *„се осигурява начин на управление, гарантиращ спазването на основните академични свободи“*

Чл. 22 от ЗВО определя действията, които са несъвместими и нарушават автономията на ВУЗ: *„1. намеса в дейността на висшето училище, освен в*

[5] https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=127573

случаите, изрично посочени в закон; 3. създаване и дейност на политически и религиозни организации във висшето училище; 4. осъществяване на дейност, накърняваща конституционни права на членовете на академичната общност, свързани с раса, народност, етническа принадлежност, произход, религия, убеждение, политическа принадлежност.“

Чл. 4 ЗВО налага допълнителна забраната, изхождаща от универсалните стандарти за защита на човешките права: *„Във висшето образование не се допускат привилегии и ограничения, свързани с възраст, раса, народност, етническа принадлежност, пол, социален произход, политически възгледи и вероизповедание, с изключение на случаите, изрично посочени в Правилника за дейността на висшето училище в съответствие с особеностите на обучението и бъдещата професия.“*

Някой автори обаче, са твърде скептични, не толкова по отношение на формулировката на законовите разпоредби, колкото до начина на тяхното прилагане, който изопачава духът на закона и в действителност ефекта, който се реализира не е изцяло в рамките на очакваното. Дарина Димитрова, преподавател във ВИНС Варна смята че: „*Прегледът на юридическата практика показва, автономията на ВУЗ не е достатъчно широка и има много нерешени проблеми при управлението на тези институции, що се отнася до прилагането на принципа на академична автономия*“. Според нея това се дължи на неправилната интерпретация на нормите на Закона за висшето образование и от неточната дефиниция за „академична свобода“, което е до голяма степен ограничено от закона. Заключава, че Административния съд чрез своите решения допринася за уеднаквяването при прилагането на закона в различните ВУЗ.[6]

Подобни констатации се потвърждават и в изводите на някой международни институции. Според изследване на EPRS[7] – State of play of academic freedom in the EU Member States; Overview of de facto trends and developments“ индексът на академичната свобода *(Afi)* в България е 0.86 и по него тя се нарежда на 23то място в класацията на страните членки на ЕС. Този резултат се счита като положителен, но сред най-ниските в ЕС. Независимо от това, България е получила статус „А“ в рамките на това подреждане. Според друга класация *Academic Freedom in Freedom House ‘Freedom in the World 2022/Global Freedom Scores’* България получава оценка *4/4,* което се счита също добра атестация. Резултатите за страната от двете изследвания на академичната свобода могат да се приемат като относително положително *de jure* и *de facto* състояние при реализацията на академичната свобода. От друга страна ориентирано към страните от ЕС изследване на *Beiter et al. (2016)* констатира, че законодател-

---

[6] **Дарина Димитрова** – Форми и граници на академичната автономия https://www.researchgate.net/publication/328241118_Formi_i_Granici_Na_Akademicnata_Avtonomia_VIII_mezdunarodna_naucna_konferencia_Ikonomikata_v_promenasia_se_svat_-_nacionalni_regionalni_i_globalni_izmerenia_IPS-2017_Varna_Nauka_i_ikonomika_1_2017_407

[7] European Parliamentary Research Service

ната защита на академичната свобода в България е една от най-силните в ЕС. Същевременно се посочва, че защитата на институционалната автономия е по-ниска в сравнение останалите страни в обхвата на проучването.[8]

Не липсват и някой конструктивни предложение с оглед подобряване на практиката и по рационалното налагане на принципа. Според Веселина Славова, Андрияна Андреева и Дарина Димитрова, преподаватели във ВИНС Варна: „*в съвременния период от развитието на обществото е необходимо да се съчетаят академичната автономия с механизмите на институционалната отговорност – за да постигне прозрачност и обвързване с интересите на обществото",*[9] което по тяхна преценка не е достигнато още в образователната практика на ВУЗ.

Един от главните принципи за **придобиването на научни степени и заемането на академични позиции,** който непоследствено произтича от упражняването на академичната свобода е формулиран в чл. 1 (2) т. 1. *автономия на висшите училища и научните организации и свързаната с нея децентрализация на процедурите по този закон.* В рамките на нормативното регулиране единственото ограничение при осъществяването на академичната автономия е изискването прилагането на принципа в съответствие с предписанията на закона. Чл. 19 (4) от ЗВО казва че: „*Висшето училище осъществява цялостната си дейност върху принципа на академичната автономия в съответствие със законите на страната".*

Налице са обаче практики, които по много изтънчен начин модифицират условията, при които да се запази независимостта на академичната дейност от намесата на политическата власт. Адвокат Калин Костов, председател на Асоциацията за качество на висшето образование твърди, че академичната общност силно се противопоставя на някои изменения в чл. 57 на ЗВО, предложени от Министерския съвет. Според него, публичната власт, която е по същество политическа, получава възможността да се намесва грубо в процеса на управлението на публичните дела, налагайки еднакви установени от закона критерии за научно израстване в различните професионални направления, което е в очевидно несъответствие с конституционалния принцип на академична автономия, отнемайки правото на ВУЗ да определи тези критерии. Освен това, тези предложения не са били обект на широк обществен дебат, преди да бъдат внесени за разглеждане в Народното събрание[10].

Констатирани са и опити за вмешателство в академичните дела и посредством оказване неправомерно въздействие върху кадровата политика и натиск при определянето съдържанието на учебните програми. През 2015 г. възниква конфликт сред академичната общност на Стопанска академия Свищов по по-

---

[8] Scientific Foresight Unit (STOA) PE 740.231 – March 2023 EN

[9] Академичната автономия в контекста на съвременната университетска идея – философски и правни аспекти https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3493542

[10] 10,5

вод избирането на нов ректор. В него се намесва Министъра на образованието и науката, като отменя решението на Академичния съвет. Оспорванията са по повод на законността на процедурата, професионалната квалификация и личностните качества на кандидата, за което е депозирана жалба до съдебните органи. Преди обаче Административният съд да се произнесе по делото, Министъра, който безспорно е политическа фигура, освобождава избрания ректор и временно назначава друг. Независимо че спорът е между конкуриращи се групи в университета, намесата на изпълнителната власт в решаването му поставя въпросът доколко е спазен принципа на академичната автономия. През 2018 г. Александър Юрумов, тогавашен директор на Департамент „Връзки с обществеността" към МО, направи предизвикателно изказване по повод въвеждането на магистърска програма „Политика на идентичността и различията" в учебната програма на СУ, която според него прокарвала гендерната политика в живота. Академичната общност реагира решително, считайки, че това е недопустима намеса на публичната власт, засягаща академичната автономия на университета. Във ВУЗа програмата е била удобрена, следвайки необходимите легални процедури.[11]

Изследването на EPRS също констатира: „*Въпреки че нормативните рамки са разработили детайлно формалните управленчески връзки между правителството и институциите на висшето образование, както и регламентацията на академичната свобода, самите институции ги прилагат недостатъчно пълно в тяхната дейност"*[12] (и дава множество примери затова в българските университети.

Спорове и изказани противоречиви мнения има и по повод **финансовата независимост на академичната общност**. Доц. Боряна Върбанова, лектор в Националния университет „Васил Левски" е констатирала че: *„Държавната субсидия представлява най-съществената част от приходите на ВУЗ", което ги прави силно зависими финансово от политическата воля на управляващите и непряко ограничава тяхната академична независимост*.[13] Ректорите на редица университети изразяват същото становище, специално когато „*държавата трябва да предостави допълнителни фондове за да покрие дефицитът"* в годишния бюджет на някои от тези образователни институции. Според тях, това се дължи на факта че: „*няма ясно дефинирани механизми за разпределението на средствата между различните ВУЗ"* В свое изказване тогавашният Зам. министър на МОН заявява, че причината за поставянето на ВУЗ в неравностойно положение е неспособността на академичните ръководства „*да*

---

[11] Академична свобода и медийни конюнктури https://bnt.bg/bg/a/akademichna-svoboda-i-mediyni-konyunktur)i

[12] EPRS study: State of play of academic freedom in the EU Member States…p. 33

[13] **Доц. Боряна Върбанова** Особености при финансиране на висшите училища https://www.researchgate.net/publication/343639759_OSOBENOSTI_PRI_FINANSIRANETO_NA_VISSITE_UCILISA_Borana_Vrbanova_FEATURES_OF_FINANCING_IN_HIGHER_EDUCATION_INSTITUTIONS

се открият за пазара на ЕС и да участват в повече европейски фондове и програми"[14]

И още един факт. През май 2022 парламентарната група на „Има такъв народ" внася в Народното събрание законопроект в защита на академичната автономия на висшите училища. С предлаганите изменение се премахва възникналото противоречие от приетата норма на § 17 в Закона за държавния бюджет и разпоредбите на Закона за висшето образование. Аргументите на вносителите са, че посочената нормативна уредба противоречи на разпоредбата с чл. 53, ал. 4 от Конституцията и нарушава принципа за академична автономия на висшите училища. Освен това оспорвания член е в несъответствие с чл. 57 от Закона за висшето образование, съгласно който показателите и критериите се определят в правилниците на съответните висши училища със задължително включен минимум в закона. Законодателят, чрез ЗВО, е дал право на висшите училища сами да определят показателите и критериите в съответствие със стратегическия им ориентир и жизнен цикъл на развитие. Според вносителите недопустимо е на основание на Закон за държавния бюджет, с акт на Министерския съвет, който дори не е подзаконов нормативен акт, да се определят показатели, критерии и методика, които не са предвидени в Закона за висшето образоване и допускат навлизане в академичната автономия на висшите училища. Целта на тази законодателна инициатива е била да се създаде възможност заделените от държавния бюджет целеви средства за увеличаване на възнагражденията на преподавателите във висшите училища да достигнат до своите адресати. Същевременно променените икономически условия към посоченият период са налагали в спешен порядък индексация на доходите на работещите в системата.[15]

Друг елемент от гаранцията за независимостта на ВУЗ от публичната власт и политическата намеса е и правилото, застъпено в чл. 35а от ЗВО, който въвежда категоричната забрана, членове на Съвета на настоятелите да бъдат избирани високопоставени служители от публични институции (освен от МОН) и членове на ръководни постове в политическите партии и профсъюзите.

Контролът по упражняването на принципите на академичната свобода и академичната автономия е до голяма степен институционализиран. Съдебната система следи за прилагането върховенството на закона чрез решенията си по

---

[14] В този университет ще има 100 преподаватели, в другия – 250, https://www.segabg.com/category-observer/tozi-universitet-shte-ima-100-prepodavateli-drugiya-250

[15] „Има такъв народ" със законопроект в защита на академичната автономия на висшите училища

https://pp-itn.bg/%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%8A%D0%B2-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4-%D1%81%D1%8A%D1%81-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF-%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D0%B2/

правни спорове. Освен това, всяка образователна институция има изработен и влязал в сила Етичен кодекс, в който академичната свобода, както и академичната и институционална отговорност са детайлно определени. Надзорът на спазването на заложените в него правила и ангажименти е възложен на избрани оперативни Етически комисии, формирани към всеки ВУЗ. В тях широко е представена академичната общност със специфичните си интереси, права и задължения, морални възгледи, ценности и т.н.

Чл. 19 (3) от ЗВО детайлно дефинира съставните елементи на академичната автономия: „*академични свободи, академично самоуправление и неприкосновеност на територията на висшето училище.“* Академичната свобода намира израз в: *„свобода на преподаването, свобода на провеждането на научни изследвания, свобода на творческите изяви, свобода на обучението, свобода на сътрудничество за извършване на съвместна учебна дейност с други висши училища и научни организации и на образователен франчайз с други висши училища, както и на съвместна научноизследователска, художественотворческа, проектна и иновационна дейност с други висши училища и организации в страната и чужбина.“* (чл. 20 ЗВО) Академичното самоуправление съдържа в себе си следните пълномощия: „*изборност и мандатност на всички органи за управление; да урежда устройството и дейността си в собствени правилници в съответствие с този закон; самостоятелно определяне на научно-преподавателския състав, на условията за приемане и формите на обучение на студентите, докторантите и специализантите; самостоятелно разработване и изпълнение на учебни планове и научноизследователски проекти; избор на специалностите, по които се осъществява обучение; обявяване на конкурси и избор на преподаватели при условия и по ред, установени в Закона за развитието на академичния състав в Република България; право за формиране на собствени фондове и самостоятелно определяне на условията и реда за тяхното изразходване; самостоятелно сключване с държавата и с други потребители на договори за извършване на научни и приложни изследвания за художественотворческа, проектна и иновационна дейност, както и за повишаване квалификацията на специалисти с висше образование и/или за обучение в образователно-квалификационна степен „магистър“; на сдружаване с български и/или чуждестранни висши училища, признати по законодателството на съответната държава, за осъществяване на съвместно обучение на студенти, докторанти и специализанти, на учебна дейност и обучение през целия живот, на предоставяне или придобиване на образователен франчайз, както и право на откриване на свои поделения в чужбина в съответствие със законодателството на съответната държава, на сдружаване с висши училища и други организации в страната и чужбина при изпълнение на дейностите; научноизследователска, художествено-творческа, спортна и здравна дейност в съответствие със спецификата на висшето училище, на изграждане, притежаване или ползване на материална база“ и т.н. (чл. 21 ЗВО)*

Според някой автори, практиката показва нещо друго, разминаващо се съществено със замисъла на закона. Или поне съществуват аргументирани мнения, които заслужават по-широко обществено внимание. Проф. доктор Олег Георгиев, преподавател във факултет „История на философията“ на СУ е на мнение че: *„водеща институция на държавно ниво за тяхното въвеждане чрез реформи в законодателството стана НАОА, официално създадена в края на 90-те години на XX в., чиято мисия е да съдейства за осигуряването и подобряването на качеството на висшето образование. За съжаление, нейната дейност днес се е изродила в подхранвана от партийния опит тенденция за властова „регулация“ на автономията, наложена с финансови, законови и подзаконови лостове.“* Намира още че: *„... въпросът за качеството продължава да се третира административно-бюрократично, въпреки формалния опит за въвеждане на европейски стандарти за качество през 2016 г. в методологията за акредитация на НАОА. Резултатът – в световните класации на университетите българските ВУЗ са на незавидни места.“*[16]

Ограниченията върху **правото за изразяване на мнение** от преподавателския състав на ВУЗ са формулирани в чл. 56(1) т. 4 от ЗВО. Изисква се преподавателите: *„да не провеждат политическа или религиозна дейност във висшето училище“*. Проблемът обаче възниква с разделянето на аудиторната и извънаудиторната активност на обучаващите, като в последната се включва и изследователската дейност. По време на лекциите те нямат правото открито да демонстрират техните политически предпочитания. Въпреки че, оценката за такова поведение е в повечето случай резултат от субективни нагласи, на практика се открива пътя за критики, обвинения и морална дискредитация. По важен е проблема с използването на манипулативни средства, когато се подхожда към фактите. Селективно се подбират и поднасят на студентите такива, които поддържат дадена идеологическа позиция, а умишлено се неглижират и премълчават други.

Втората страна на въпроса е с извънаудиторните ангажименти на обучаващите. Значителна част от академичния състав, бивайки експерти в дадена област са канени да изкажат мненията си по медиите по един или друг проблем от политически характер. Тъй като някои политици и високопоставени служители в публични институции разглеждат професионалната и гражданската позиция неизбежно свързани, те налагат оценката, че изявления на преподаватели които „излизат от официалната политическа линия“ са недопустими и настояват за административни мерки спрямо „дисидентите“. Категоричен пример в това отношение е казусът с проф. Дарина Григорова, преподавател в СУ, която в изявление за пресата, представя своето виждане за Руско-украин-

---

[16] **Проф. доктор Олег Георгиев** – За бъдещето на академичната традиция https://kultura.bg/web/%D0%B7%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%B4%D0%B5%D1%89%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%D1%82-%D0%B0-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%8F/

ският конфликт. На практика тя се противопоставя на политиката на официалните управляващи, и произтичащата от това оценки за фактите от миналото. Университетския академичен съвет побърза да се дистанция от фактите, представени от нея, защото материали с подобен контекст *„разпалвали съществуващите в момента обществени напрежения и служели на интересите на пропагандата“* Фактите, които тя представя за ролята на Съветската армия по време на Втората световна война, били индиректно свързани с настоящия конфликт. Позицията на Академичния съвет по принцип играе съществена роля върху имиджа и кариерата на всеки преподавател.[17]

Аналогичен е примерът с изгонениият през 2020 г. от Софийски университет проф. Михаил Мирчев, по обвинения, че в лекциите му се проповядва ксенофобия и расизъм. Той е известен в обществото като социолог с леви убеждения. Сигналът до ректора е подаден от Студентското общество за равенство, според което са налице **„***тежки квалификации и реч на омразата на расова и етническа основа в лекциите“.* Етичната комисия към университета излиза със становището, че в студентските обвинения са налице както основателни твърдения, така и крайни квалификации и преувеличения. Етичната комисия не приема обвиненията, че в своите лекции проф. Мирчев *„разгръща крайно десни и фашистки теории“,* нито че същите са *„изпълнени с ксенофобско и антисемитско съдържание“.* Независимо от това, договорът му е прекратен от ректора на университета. Група студенти излиза на протест в негова защита, но въпреки всичко той не е възстановен на работа. Според тях етичната комисия и ректорът са взели решение под голям обществен натиск в момент, в който Софийският университет се изкачва в класации в топ 50те на университетите в Източна Европа и съответно казусът можеше да прерасне в голям скандал, който да навреди на авторитета на университета.[18]

Изследването на EPRS цитира два случая, в които различни университетски преподаватели са уволнени поради *„нелоялно политическо поведение“*: Единият е със споменатия вече проф. Михаил Мирчев. Вторият е с професор от УНСС който през 2021 г. е публикувал коментар, критикувайки предизборното посещение в университета на тогавашния министър председател Бойко Борисов. И в двата случая академичната общност е била разделена в позициите си и е представила аргументи „за“ и „против“ мерките. Въпреки това изследването на EPRS прави извода че: *„Уволненията на университетски преподаватели поради действия свързани със свободата на изказване на мнение не са предизвикали широки дебати по темата, освен в рамките на конкретния казуз, но*

---

[17] Нова битка: СУ срещу проф. Дарина Григорова, намеси се и Волгин https://www.dnes.bg/obshtestvo/2023/12/23/nova-bitka-su-sreshtu-prof-darina-grigorova-namesi-se-i-volgin.593288

[18] СУ изгони Михаил Мирчев заради скандалните му лекции

https://www.mediapool.bg/su-izgoni-mihail-mirchev-zaradi-skandalnite-mu-lektsii-news315881.html

са доста показателни за все още слабата институционална практика в тази област в българските ВУЗ"[19].

Категоричен пример в това отношение е и наскоро извършеното дисциплинарното уволнение проф. А. Захариев, преподавател в СА Свищов, което предизвика широк социален отзвук и се третира като нарушение на правото за изразяване на мнение.[20] Причината е тв интервю, в което той взема отношение по повод скандалните местения от ректора на млади учени-финансисти и липсата на реакция от МОН. Става дума за различни практики в университета, които според преподаватели нямат общо с академизма – като например абсурдно местене на млади учени от финансова катедра с цел овладяването ѝ, самоволно прекратяване на конкурси, едностранна промяна на трудови договори на преподаватели и др. Заповедта за освобождаване от длъжност е връчена по време на негова лекция пред студенти. Случаят не е бил обсъждан в Етичната комисия на университета.

Законът се е погрижил и за гарантирането на **териториалния суверенитет на ВУЗ**, като мярка за ненамеса във вътрешните им работи и автономност на управлението при решаването на делата от академичен характер. Съобразно чл. 22 т. 2 ЗВО не е разрешено „*влизане или оставане на органите на сигурността и обществения ред без съгласието на академичните власти, освен за предотвратяване на непосредствено, предстоящо или започнало престъпление, за залавяне на извършителя му, както и в случаите на природни бедствия и аварии"*. За сега нарушения от такъв тип не са констатирани, въпреки че в началото на преходния период студентите бяха активно въвличани в оказването на политически натиск и с блокиране на достъпа до университетските сгради се опитваха да прокарат определена политическа линия в обществото.

Неотменна част от академичната свобода е правото на ВУЗ да определя своята политика в областта на **изследователската дейност**, а на преподавателите самостоятелно да избират предметите и методиките на своите научни търсения, както и равнопоставеност при финансирането на различните проекти. Затова чл. 3 от Закона да насърчаване научните изследвания поставя като единствено изискване: *„Научноизследователската дейност се основава на принципите на етичност, прозрачност, публичност, достъпност и приложимост"*. Чл. 4(2) от същият нормативен акт добавя към този текст: *„Финансовото стимулиране на научните изследвания се осъществява по начин, който гарантира ефективност и прозрачност на разходването на публичните средства."* За да може да се изгради стратегията и тактиката в тази насока, като се ангажира по широко академичната общност и се осигури прозрачност при управление на дейностите в областта, е създадена специална институция към МОН – Национален съвет за наука и иновации, състоящ се от 19 членове плюс

---

[19] State of play of academic freedom in the EU Member States с. 34-35

[20] Ректорът на Стопанската академия в Свищов уволни проф. Андрей Захариев заради интервю

https://www.bgnes.bg/rektorat-na-stopanskata-akademiq-v-svishtov-uvolni-prof-andrey-zahariev-zaradi-intervyu

Министъра на МОН. Той включва и 7 представители на ВУЗ, предложени от Съвета на ректорите. Съветът *„по искане на министъра на образованието и науката дава становища и по други въпроси, свързани с развитието на научните изследвания.“* (чл. 9 (2)) Т.е. създадени са пълните нормативни и организационни условия, тази сфера на обществения живот да остане относително самостоятелна от публичната власт, която в по-голямата си част осъществява финансирането и да бъде възможно по-далече от политическите пристрастия и намеси. Но и в това отношение отстъпленията относно политическа неутралност при осигуряването на средствата не липсват. Проф. Искра Баева, историк, доктор, преподавател в Историческия факултет на СУ изказва мнението че: *„с навлизането в новата демократична система лесно може да се забележи тенденцията да не се подкрепят теми, занимаващи се с епохата на социализма, ако в тях не присъства задължителното му отричане. Това личи при одобряването на научните проекти и на темите на докторантите, както и при отхвърлянето на статии и рецензии в научната периодика“*[21]. Като неоснователна политика, резултат от категоричното отричане и противопоставяне на практиката по време на социалистическият период (което е доказано като утвърден подход на сегашните политически управляващи) проф. Олег Георгиев констатира, че е налице: *„тоталната липса на проектно финансиране на конкурентен принцип за хуманитарните науки, които не са в националните приоритети и се включват епизодично в програмите на НФНИ“*[22].

Темата за академичната свобода и академичната автономия на ВУЗ действително би трябвало да предизвика обществения интерес. Резултатите от изследването на ВКПЧ към ООН и представените тук случай могат да бъдат разглеждани като отправна точка за дебати с участието на широк кръг заинтерисовани лица.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Закон за висшето образование https://lex.bg/laws/ldoc/2133647361

Закон за развитието на академичния състав в РБ https://lex.bg/laws/ldoc/2135680028

Закон за насърчаване научните изследвания https://lex.bg/laws/ldoc/2135472978 От 01.05. 2024 Закон за насърчаване на научните изследвания и иновациите https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137242579

Правилник за дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация https://www.infostock.bg/infostock/control/norms/view/2135499540,

Правилник за наблюдение и оценка на научноизследователската дейност, извършвана от висшите училища и научните организации, както и дейността на Фонд „Научни изследвания“ https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=127573

[21] **Проф. Искра Баева** Политическата цензура в постсоциалистическа България https://novovreme.com/pamet-cherno-na-bqlo/cenzurata-i-chestta-na-istorika/

[22] **Проф. доктор Олег Георгиев** – За бъдещето….

Дарина Димитрова – Форми и граници на академичната автономия https://www.researchgate.net/publication/328241118_Formi_i_Granici_Na_Akademicnata_Avtonomia_VIII_mezdunarodna_naucna_konferencia_Ikonomikata_v_promenasia_se_svat_-_nacionalni_regionalni_i_globalni_izmerenia_IPS-2017_Varna_Nauka_i_ikonomika_1_2017_407

Scientific Foresight Unit (STOA) PE 740.231 – March 2023 EN

Веселина Славова, Андрияна Андреева и Дарина Димитрова – Академичната автономия в контекста на съвременната университетска идея – философски и правни аспекти https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3493542

Адв. Костов: Ако дебатът за академичната автономия стигне КС, значи някой е прекрачил граници https://fakti.bg/video/678163-adv-kostov-ako-debatat-za-akademichnata-avtonomia-stigne-ks-znachi-nakoi-e-prekrachil-granici-video

Академична свобода и медийни конюнктури https://bnt.bg/bg/a/akademichna-svoboda-i-mediyni-konyunktur)i

EPRS study: *State of play of academic freedom in the EU Member States…p.* 33

Доц. Боряна Върбанова Особености при финансиране на висшите училища https://www.researchgate.net/publication/343639759_OSOBENOSTI_PRI_FINANSIRANETO_NA_VISSITE_UCILISA_Borana_Vrbanova_FEATURES_OF_FINANCING_IN_HIGHER_EDUCATION_INSTITUTIONS

В този университет ще има 100 преподаватели, в другия – 250, **https://www.segabg.com/category-observer/tozi-universitet-shte-ima-100-prepodavateli-drugiya-250**

„Има такъв народ“ със законопроект в защита на академичната автономия на висшите училища https://pp-itn.bg/%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%8A%D0%B2-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4-%D1%81%D1%8A%D1%81-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF-%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D0%B2/

Проф. доктор Олег Георгиев – За бъдещето на академичната традиция https://kultura.bg/web/%D0%B7%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%B4%D0%B5%D1%89%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%8F/

Нова битка: СУ срещу проф. Дарина Григорова, намеси се и Волгин **https://www.dnes.bg/obshtestvo/2023/12/23/nova-bitka-su-sreshtu-prof-darina-grigorova-namesi-se-i-volgin.593288**

СУ изгони Михаил Мирчев заради скандалните му лекции https://www.mediapool.bg/su-izgoni-mihail-mirchev-zaradi-skandalnite-mu-lektsii-news315881.html

State of play of academic freedom in the EU Member States c.34-35

Ректорът на Стопанската академия в Свищов уволни проф. Андрей Захариев заради интервю

https://www.bgnes.bg/rektorat-na-stopanskata-akademiq-v-svishtov-uvolni-prof-andrey-zahariev-zaradi-intervyu

Проф. Искра Баева – Политическата цензура в постсоциалистическа България https://novovreme.com/pamet-cherno-na-bqlo/cenzurata-i-chestta-na-istorika/

АВТОРИТЕ В ТОЗИ СБОРНИК

THE AUTHORS IN THIS VOLUME

Александър Гаич – доцент, доктор, Факултет по управление в Сремски Карловци, Университет „Юнион-Никола Тесла“, Белград, Сърбия;
Aleksandar Gajić – Assoc. Prof., PhD, Faculty of Management at Sremski Karlovci, Union-Nikola Tesla University, Belgrade, Serbia;

Антон Банков – д-р, Университет по библиотекознание и информационни технологии, София;
Anton Bankov – PhD, University of Library Studies and Information Technologies, Sofia;

Вихрен Бузов – професор, доктор на науките, зам.ректор по управление на качеството и акредитацията на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“;
Vihren Bouzov – Professor, DSc, Vice Rector for Quality System Management and Accreditation, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, v.buzov@ts.uni-vt.bg;

Даниела Стоева – студентка право и национална сигурност, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, ръководител на студентски клуб за дебати, stoeva.daniela@abv.bg;
Daniela Stoeva – student in Law and National Security, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo;

Димитър Кацарков – докторант по политология, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, dimitarkatsarkov96@gmail.com;
Dimitar Katsarkov – PhD student in Political Science, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Dušan Smiljanić – MA Student University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Зураб Тодуа – политик, историк и писател от Молдова, автор на книги за постсъветското пространство, депутат в Парламента на Молдова;
Zurab Todua – politician, historian and writer from Moldova, author of books on Postsoviet region, todua.2012@yandex.ru

Миленко Бодин – професор от Белградския университет, Факултет по сигурност, ръководител на катедра „Управление на човешките ресурси“, директор на Международната философска школа Felix Romuliana;

Milenko Bodin – professor, University of Belgrade, Faculty of Security Studies, director of the International Philosophical School Felix Romuliana, filcentar@gmail.com;

Предраг Джелебчич – магистър, докторант във Факултет по бизнес и право, Университет в Бръчко, Босна и Херцеговина;
Predrag Dželbedžić – MA, doctoral student of the Faculty of Business and Law of the University of Brčko District of BiH, E-mail: donpeca11@gmail.com

Ратомир Антонович – асистент доктор, изследовател в Институт за сръбска култура, Прищина – Лепосавич, Република Сръбска, БиХ;
Ratomir Antonović – Assist. Dr., research associate of the Institute for Serbian Culture, Priština – Leposavić, Republic of Serbia, E-mail: antonovicr@gmail.com

Румен Стефанов – доктор, хоноруван преподавател в НБУ– София;
Rumen Stefanov – PhD, New Bulgarian University, Sofia;

Светлозар Янков – докторант – ВТУ „Св.Св.Кирил и Методий“ e-mail: yankov.s.a@abv.bg;
Svetlozar Yankov – PhD Student in Political Sciences, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo;

Слободан Нешкович – академик, доктор, Международна академия за науки, изкусва и сигурност MANUB Belgrade Serbia, Център за стратегически изследвания на националната сигурност CESNA-B, Белград, Сърбия, Университет Бизнес Академия Нови сад, Почетен професор на Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Украинска технологична академия, Киев, Украйна, slobneskovic@gmail.com;
Slobodan Nešković – International Academy of Sciences, Arts and Security – MANUB, IASAS University Business Academy Novi Sad, Serbia; Center for Strategic Researching and National Security – CESNA B, Belgrade; Prof.Honoris Causa of the University of St. Cyril and St. Methodius, Veliko Turnovo, Bulgaria; Ukrainian Technological Academy in Kiev, Ukraine

Тихомир Солаков – доцент доктор, Катедра „Национална сигурност“, Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“;
Tihomir Solakov – Associate Prof., PhD, Department of National Security, Philosophical Faculty, St.Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Цвета Маркова – доцент, доктор на науките, ръководител на Катедра „Национална сигурност“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, tz.markova@gmail.com;
Tzveta Markova – Associate Prof. Dr.Sc., St.Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

**Проблеми на социалната
и икономическата сигурност. Том 5**

**НОВИ ЗАПЛАХИ ЗА СИГУРНОСТТА
НА БЪЛГАРИЯ, БАЛКАНИТЕ
И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**
**Материали от Международна
научна конференция, 15–16.11.2024 г.
Катедра „Национална сигурност“,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“**

Българска
Първо издание

Езиково-стилов редактор и коректор Диана Вацова
Коректор на английски текст Радослава Михайлова
Технически редактор Евгения Петкова

Формат 70x100/16 Печатни коли 11

Предпечат и печат:
Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2025
Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2

ISSN 2738-8689